

Iida Tuomi

ASENTEET JA PERHEKÄSITYKSET

Kysymys lapsen tapaamisoikeuden laajenemisesta
oikeusministeriön avoimessa verkkokeskustelussa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu-tutkielma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Iida Tuomi: Asenteet ja perhekäsitykset- Kysymys lapsen tapaamisoikeuden laajenemisesta oikeusministeriön avoimessa verkkokeskustelussa

Pro gradu- tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Huhtikuu 2019

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta uudistuu. Lakiin tulee muutos lapsen tapaamisoikeuteen. Aikaisemmin lapsella on ollut oikeus tavata sitä vanhempaa, jonka kanssa hän ei asu. Hallituksen esityksessä uudeksi lapsenhuoltolaiksi on ehdotettu, että jatkossa lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata myös muuta hänelle läheistä henkilöä kuin vanhempaa. Oikeusministeriö järjesti avoimen verkkokeskustelun osana lain valmisteluprosessia vuonna 2016. Aineistona käytetään verkkokeskustelun osaa, jossa käsitellään lapsen tapaamisoikeuden laajentamista. Tutkielman lähestymistapana on laadullinen asennetutkimus, joka toimii myös aineiston analyysimenetelmänä. Keskiössä on tekstiaineiston käytetty kieli, jonka kautta verkkokeskusteluun osallistuneiden kannat, perustelut, kokemukset sekä äänet tulevat kuuluviin.

Tutkielmassa tarkastellaan perheeseen liittyviä asenteita ja perhekäsityksiä tapaamisoikeuden laajentamisesta. Erityisesti perehdytään siihen, miten asenteita ja käsityksiä perheestä on perusteltu. Aihetta lähestytään lakiuudistusta taustoittamalla, kokemuksellisen kansalaistiedon näkökulmasta sekä perehdytään perhetutkimukseen ja eri tapoihin jäsentää perhettä. Laajempi sukupolvisuhteita sisältävä käsitys perheestä sisällyttää myös isovanhemmat lapsen perheeseen. Suppeampi ydinperhemalli näkee perheen koostuvan vanhemmista lapsineen. Perhekäsitykseen vaikuttaa lisäksi yhteiskunnan yksilökeskeisyys tai yhteisöllisyys.

Tutkimustuloksissa tapaamisoikeuden laajentamista kannattavat perustelevat asennettaan kolmella tavalla. Isovanhemmuutta pidetään lapselle suotuisana ja merkityksellisenä pääomana, jonka puuttuminen on menetys. Toiseksi lapsi tulee pitää keskiössä, jotta saadaan näkyväksi jatkuvat läheiset ihmissuhteet, kuten isovanhemmat. Sukuyhteys voi olla ristiriitainen; tapaamisoikeuden laajentamisesta huolimatta vanhempi säätelee ja kontrolloi yhteydenpitoa sukulaisiin, erityisesti omiin vanhempiinsa. Tapaamisoikeuden laajentamista vastustaneet perustelevat asennettaan vanhemman vallalla sekä lapsen suojelulla. Yhteydenpito sukulaisiin on jokaisen oma valinta. Lapsen ääneen vedotaan, kun korostetaan tilanteiden tapauskohtaisuutta, lapsen tahdon kunnioittamista sekä läheisen henkilön merkityksellisyyttä arvioitaessa. Lapsen kanssa asuminen nähdään merkityksellisemmäksi kuin sukulaisuus. Välttelevästi tapaamisoikeuden laajentamiseen asennoituneiden äänissä kaikuivat vaimeampina aikaisemmat perustelut vanhempien ensisijaisuudesta, isovanhempien sekä lapsen ääni. Asenteista voi johtaa laajemman, isovanhemmat ja sukulaisia sisältävän tai ydinperhemallia soveltavan perhekäsityksen, jossa lapsella voi olla kaksi ydinperhettä mukailevaa perhettä eron jälkeen molempien vanhempiensa luona.

Lastenvalvojan tehtävissä työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa kartoittamaan lapselle tärkeitä henkilöitä eron jälkeen yhdessä lapsen, vanhempien ja huoltajien kanssa, lapsen näkökulmasta käsin. Tässä tehtävässä on tärkeää olla tietoinen erilaisista taustalla vaikuttavista asenteista ja perusteluista, joita lapsen tapaamisoikeudesta keskusteleminen aikuisissa herättää.

Avainsanat: lapsen tapaamisoikeus, lapsenhuoltolaki, lapsen läheissuhteet, asenne, perhekäsitys, verkkokeskustelu

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Iida Tuomi: Attitudes and perceptions of the family- The matter of expanding the child's right of access in the open online discussion held by Ministry of Justice

Master's Thesis
Tampereen yliopisto
Social Work
Supervisor: Hannele Forsberg
April 2019

The Act on Child Custody and Right of Access is reforming. Child has a right to maintain contact and meet with the parent with whom she or he doesn't reside. There is an amendment in the Government proposal, that child should have a right to meet and maintain contact with someone other than the parent, whom she or he has a close relationship with, along with the parent. The Ministry of Justice held an open online discussion in the year 2016 as a part of preparation of a legislative proposal. The data in this study consists of text material which was produced by the online discussion's participants. This is a qualitative study which concentrates on analyzing attitudes and stance taking. The language in the data is essential because it shows the stances, attitudes, arguments, reasoning and experiences that the conversationists have and enables their voices to be heard.

The attitudes toward family, family concepts and perceptions about family are in the centre. In the discussion the participants were debating over the subject, should the child's right be expanded. The exact interest is in the ways in which these attitudes have been argued and explained. The backgroundings of the subject consists of the government's drafting of legislation, experience-based knowledge that citizens have and the various explanations about family. The understanding about family is related to society and its culture in general. Some countries and cultures are considered to be more collectivist or more individualist than others.

According to this research outcomes, the supportive attitude towards the child's expanded right of access is justified in three ways. Firstly, grandparents form a sort of beneficial and significant capital for the grandchild and the missing role of grandparents is a loss for the child. Secondly, a child should be kept in the center, when close relationships, such as grandparents, are being estimated. The connection with relatives can be ambivalent. A parent should have a right to supervise and control the family connections, especially with the parents of one's own. Attitude against the expanded right was explained by the power of parent and protection of the child. Contacting relatives is one's own choice. People refer to a child's point of view when they want to underline the case-specific situation, respecting the child's will or when evaluating the significance of close relationships. Living with a child is more significant than relatedness. The third group was reluctant to taking a clear stance and their attitudes were more hidden. They echoed the former reasons, such as grandparents voice, child's voice and parents first, when discussing about the right of access.

The conclusion from the attitudes is family conceptions of two kinds. A wider concept of a family include grandparents and other relatives. The other concept of a family means that after parents separation, a child can have simultaneously two families which both imitate the foundation of a nuclear family. Social workers work in municipal family law matters and make agreements with the separated parents about their child's custody, place of residence and the right of access. They play a key role in surveying close relationships that a child can have besides the parents and the providers. It makes the process easier if one is aware of the attitudes and the statements around the subject.

Key words: child's right of access, close relationships, attitude, family conception, online discussion

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
2	Tutkimuksen lähtökohdat	3
2.1	Lähestymistapa	3
2.2	Tutkimustehtävä	5
2.3	Teoreettisen viitekehyksen ainekset	6
3	Lapsenhuoltolain uudistus	7
3.1	Lapsen tapaamisoikeus	7
3.2	Lainvalmistelun taustaa	8
3.3	Kokemuksellinen kansalaistieto lainvalmistelutyössä	10
4	Perhetutkimus tutkimuksen taustalla	14
4.1	Perheiden perusteet	14
4.2	Vallitsevia perhekäsityksiä	19
4.3	Perhe, kokemus ja hyvinvointi	21
4.4	Kollektivismi ja individualismi perheen taustalla	24
4.5	Sukupolvisuhteet ja perhe	25
5	Tutkimusaineisto	27
5.1	Aineiston kuvaus	27
5.2	Laadullinen asennetutkimus lähestymistapana	29
5.3	Analyysiprosessin eteneminen	30
5.4	Tutkimuseettisiä huomioita	33
6	Asenteet tapaamisoikeuden taustalla	35
6.1	Lapsen tapaamisoikeutta tulee laajentaa	35
6.1.1	Isovanhemmuus lapsen pääomana	35
6.1.2	Lapsi on pidettävä keskiössä	40
6.1.3	Ristiriitainen sukuyhteys	43
6.2	Tapaamisoikeutta isovanhempaan tai muuhun läheiseen ei tule vahvistaa	45
6.2.1	Vanhemman valta	45
6.2.2	Lapsen suojelu	51
6.2.3	Suku valintana	54
6.2.4	Lapsen ääni	55
6.3	Välittelevä asenne tapaamisoikeuteen	56
6.3.1	Vanhempien ensisijaisuus	56
6.3.2	Isovanhemman ääni	58

6.3.3	Lapsen ääni	59
6.3.4	Elämän realiteetit	61
6.4	Asenteiden perhekäsitykset	62
6.4.1	Laajempi perhe.....	62
6.4.2	Ydinperhe.....	63
7	Johtopäätökset ja pohdinta.....	66
LÄHTEET		70

1 JOHDANTO

Hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yhtenä tehtävänä on ollut uudistaa laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (jäljempänä Lapsenhuoltolaki 8.4.1983/361), joka on jo 35 vuotta vanha. Kahdeksankymmentäluvulla uudistettiin lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvää lainsäädäntöä ja lapsenhuoltolain lisäksi uudistettiin myös sosiaalihuoltolaki (17.9.1982/710) sekä lastensuojelulaki (8.3.1983/683). Uusi ajantasainen lastensuojelulaki saatiin jo vuonna 2007 (13.4.2007/417) sekä uudistettu sosiaalihuoltolaki vuonna 2015 (30.12.2014/1301). Toisin kuin sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki, lapsenhuoltolaki ei kuulu julkisoikeuden ja hallinto-oikeusasteiden päätäntävällän alaisuuteen vaan yksityisoikeuden alaan, jonka ratkaisijoina toimivat käräjäoikeuksien tuomioistuimet. Uutta lapsenhuoltolakia on odotettu edellä mainituista laeista pisimpään. Hallitus jätti esityksensä uudeksi laiksi kesäkuussa 2018. Uuden lain on määrä astua voimaan joulukuussa 2019. Lakiuudistus liittyy laajemmin hallituksen pyrkimyksiin lapsen oikeuksien turvaamisen edistämiseksi; lapsen etuun ja oikeuteen molempiin vanhempiin, äitiin ja isään (Ratkaisujen Suomi 2015, 21). Tulevana sosiaalityöntekijänä olen kiinnostunut tämän lain uudistamisprosessista, koska sen vaikutukset ovat nähtävissä suoraan perhe-elämän käytännöissä ja sosiaalityön tehtävissä lasten, nuorten ja perheiden parissa muun muassa lastensuojelussa, lapsiperheiden sosiaalityössä, aikuissosiaalityössä ja etenkin perheoikeudellisissa palveluissa lastenvalvojan tehtävissä.

Nykyään puhutaan perheiden moninaistumisesta, jolla tarkoitetaan monenlaisia perhemuotoja verrattuna tavanomaiseen käsitykseen perheestä, johon kuuluu äiti, isä sekä jälkikasvu eli perinteinen ydinperhe (Castrén & Högbacka 2014, 106). Tietoisuuden kasvamisen myötä palvelujärjestelmässä osataan nykyisin paremmin huomioida esimerkiksi sateenkaariperheet; joilla tarkoitan Anna Moringin (2013, 54–33) väitöstutkimusta lainaten lapsiperheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kyseenalaistaa tai poikkeaa valtavirtäkäsityksen heteroydinperhenormista. Monikulttuuristuvan yhteiskuntamme myötä myös totutut kulttuurisidonnaiset perhekäsitykset tulevat haastetuiksi (Forsberg 2012, 8). On myös tilanteita, joissa parisuhde ei ole perheen perustamisen lähtökohta ja perusta. Lapsia voidaan päättää hankkia esimerkiksi yhdessä ystävän kanssa, jolloin puhutaan kumppanuusvanhemmuudesta. Vanhempien eron jälkeen uusperhetilanteiden myötä lapsen elämään astuu monia uusia aikuisia ja lapsia. Perhe-elämän käytännöt ovat muuttuneet ajan kuluessa vanhempien eron jälkeen, yhteishuoltajuus yleistyi 1980-luvulta alkaen ja pikkuhiljaa myös lasten

vuoroasuminen molempien vanhempien luona esimerkiksi vuoroviikoin (Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2017). Nykyinen lapsenhuoltolaki (1983/361) ei kuitenkaan tunnista sellaista vaihtoehtoa. Vuoroasuminen vuoroviikoin molempien vanhempien luona on ratkaistu sopimuksellisesti laajennettuina tapaamisoikeuksina tapaajavanhempaan nähden, sillä lapsella voi olla osoite vain toisen luona, joka määrittyy lähivanhemmaksi (Rissanen, Kääriäinen, Rantala, Sarasoja & Aikio 2017, 38–39).

Uuteen lapsenhuoltolakiin on suunnitteilla merkittävä muutos lapsen tapaamisoikeuteen liittyen. Ajantasaisessa laissa määritellään lapsen hyvää huoltoa, johon kuuluu lapsen tasapainoisen kehityksen turvaaminen ja lapsen hyvinvoinnin tukeminen yksilöllisesti. Heti seuraavaksi mainitaan myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden turvaaminen osana hyvää huoltoa, jolla tarkoitetaan erityisesti lapsen vanhempia (1983/361 1§). Tapaamisoikeuden avulla turvataan lapsen oikeutta tavata ja pitää yhteyttä siihen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu (2§). Uuden lapsenhuoltolain valmistelutöissä on tarkasteltu tapaamisoikeuden laajentamiseen liittyviä kysymyksiä ja vertailupohjaksi on tuotu pohjoismaista ja eurooppalaista lainsäädäntöä. Tapaamisoikeuden laajentamisessa on kyse siitä, että lapsella olisi oikeus tavata myös muuta hänelle läheistä henkilöä kuin vanhempaa (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen 2016, 12). Useissa maissa lainsäädännön avulla vaikutetaan myös lapsen ja hänelle läheisen muun henkilön tapaamisiin, joka voi olla isovanhempi, muu sukulainen, äiti- ja isäpuoli tai muu henkilö, jonka hoidossa lapsi on elämänsä aikana asunut (Lapsenhuoltolain uudistaminen 2017, 19–23).

Tutkielmassani tarkastelun kohteena ovat nyky-yhteiskunnan perheeseen liittyvät asenteet, joita lapsen tapaamisoikeuteen liittyvä keskustelu pitää sisällään. Ajantasainen lainsäädäntö heijastelee yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja normeja. Lainsäädännön muutospaine syntyy muun muassa siitä, että laki ei enää vastaa nykypäivän arvoja, normeja, käytäntöjä ja tarpeita. Ovatko eron jälkeiset perhekäsitykset muuttuneet vallalla olleesta ydinperheen korostamisesta laajempaan perhekäsitykseen, joka pitää sisällään esimerkiksi sukupolvisuhteet sekä isovanhemmat osana perhettä? Onko lapsen elämässä muita tärkeitä henkilöitä, jotka nähdään niin merkityksellisinä, että heihin nähden lapselle voisi syntyä tapaamisoikeus lain puitteissa? Minkälaiset asenteet vaikuttavat näiden perhekäsitysten taustalla? Miltä lapsen tilanne näyttäytyy tapaamisoikeuden laajentamiseen liittyvässä keskustelussa.

Oikeusministeriö pyrkii kuulemaan ja keräämään kansalaisten näkemyksiä lain valmistelutöiden aikana. Tämä liittyy laajemmin aktiivisen kansalaisen teemaan, jossa korostetaan kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteossa. Oikeusministeriö järjesti 18.4–8.5.2016 kaikille avoimen verkkokeskustelun mielipiteiden ja näkemysten kartoittamiseksi lain valmisteluvaiheessa. Verkkokeskustelu toteutettiin Vaikuta lakiin.fi-palvelun kautta ja keskustelusta on tehty yhteenveto oikeusministeriön toimesta (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016). Verkkokeskustelussa oikeusministeriö esitti ehdotuksia lakiuudistukseen perusteluineen ja samalla myös näkökulmia puolesta ja vastaan. Keskustelijoilla oli mahdollisuus kommentoida ehdotuksia sekä äänestää niiden puolesta tai vastaan. Käytän tätä verkkokeskustelua tutkielmani aineistona. Keskustelusta pyrin saamaan näkyväksi tälle aikakaudelle tyypillistä ajan henkeä, asenteita ja käsityksiä perheestä, erityisesti tapaamisoikeuden laajentamiseen liittyen.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Lähestymistapa

Tutkielmani on laadullinen tutkimus ja sovellan siinä laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa. Laadullisen asennetutkimuksen metodologia on kokonaisvaltainen, sillä se on sekä teoreettinen että käytännönläheinen. Asennetutkimusta voi tehdä laadullisesti eri tavoin, mutta yhteistä on se, että se pyrkii analysoimaan ja tulkitsemaan sellaista materiaalia, joka on sisällöltään argumenttipitoista. (Vesala & Rantanen 2007, 8, 11.) Laadullisessa ja myös määrällisessäkin asennetutkimuksessa asenteet saadaan perinteisesti esiin tuottamalla aineisto itse, mutta se ei ole laadullisessa asennetutkimuksessa pakollista (mt. 33).

Kvantitatiivinen asennetutkimus hyödyntää erilaisia mitta-asteikkoja, jotka ovat tuttuja erilaisista kyselylomaketutkimuksista. Tyypillisin asenteita mittaava määrällinen menetelmä on Likertin asteikko, jossa pyydetään vastaamaan esitettyyn väitteeseen asteikolla yhdestä viiteen, ääripäissään vaihtoehtoina ovat samaa mieltä ja eri mieltä (esimerkiksi Göb, McCollin & Ramalhoto 2007). Laadullisessa asennetutkimuksessa aineiston keruu tapahtuu samantapaisesti. Haastateltavalle henkilölle annetaan lauseväittäjä tai muu virike, johon hän vastaa ja perustelee näkökulmansa, omin sanoin, ilman valmiita vaihtoehtoja. Vastatessaan hän asemoi itseään suhteessa lauseväittäjään ja

ottaa kantaa omalta osaltaan muotoilemalla itse, mitä mieltä hän asiasta on. Samalla, kun haastateltava muotoilee omaa kantaansa, hän tulee myös arvottaneeksi lauseväittämän sisältöä, josta voi olla montaa eri mieltä. (Vesala & Rantanen 2007, 33–34.)

Oleennaista on, että aineistosta löytyy tekijä, josta ei ole helppoa olla samaa mieltä. Tämä tekijä herättää mielipiteitä ja näkemyksiä puolesta ja vastaan. Vastajat perustelevat näitä kannanottoja ja selontekoja, perusteluita näkemyksensä tueksi monin eri tavoin. Vastaja saattaa vedota omakohtaiseen kokemukseen, omiin arvoihinsa, erilaisiin diskursseihin tai esimerkiksi asiantuntijoiden näkemyksiin perustellakseen omaa kantaansa. Tässä tulee esiin laadullisen asennetutkimuksen sosiaalinen näkökulma, asenne tulee näkyväksi ja konkreettiseksi sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta, suhteessa muiden henkilöiden selontekoihin kokemuksistaan, arvomaailmastaan ja perusteluistaan. Asenteiden näkyväksi tulemiseksi tarvitaan yksilöiden välisiä suhteita ja ryhmää, yksilön, yhteisön sekä yhteiskunnan suhdetta. Asenteet ovat ikään kuin suhteita toisten yksilöiden asenteisiin, joka on dynaaminen, sillä se on riippuvainen toisen henkilön selonteosta ja kannasta. (Vesala & Rantanen 2007, 22–23.)

Vesala & Rantanen (2007, 36) huomauttavat, että voi olla vaikeaa hahmottaa asenteita niin monenlaisten ja vaihtelevien argumenttien takaa. Kuten arkikielessäkin, yritämme vakuutella asenteemme oikeutta tai paremmuutta sekä muille, mutta myös itsellemme monin eri tavoin, jotta se olisi perusteltua. Jokainen haluaa ymmärrystä omalle asenteelleen. Asenne rakentuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa, kun asenteen esittäjä saa näkökulmalleen vastaparin, vasta-asenteen, toisen näkökulman, kielteisemmän tai myönteisemmän arvion. Asenteisiin liittyy vahvasti erilaisten ilmiöiden arvottamista, eli sitä, mitä ihmiset pitävät ja arvioivat milloinkin hyväksi ja huonoksi. Nämä ilmiöt voivat olla hyvin käytännönläheisiä aiheita tai abstrakteja, tapauskohtaisia tai yleisempiä, joilla on sosiaalista ja kulttuurista merkitystä. (mt. 28–29.)

Tutkimusasetelmassani oleellisessa roolissa on kieli ja kielen käyttäminen tekstiaineistossa. Siksi näen kielellisen lähestymistavan olevan myös oleellisessa osassa tutkimuksen lähtökohtia. Aija Virtasen (2011) tutkimuksessa on tutkittu käsityksiä kielitaidon kehittymisestä. Aineistona hän on käyttänyt tutkimuksessaan muun muassa mediakeskusteluita sekä lisäksi verkkokeskusteluketjuja, kuten tässäkin. Virtanen on lähestynyt käsityksiä ja kieltä ilmiöinä, jotka ovat muuttuvia, jaettuja ja

vaihtelevia. Kuten Virtasen, myös tämän tutkimuksen metodologisena lähtökohtana on nähdä todellisuuden muodostuvan erilaisista äänistä, ikään kuin äänimaisemasta, joita tutkimalla on mahdollista päästä käsiksi ihmisten asenteisiin ja käsityksiin. Aineistoni perustuu kielelliseen vuorovaikutukseen verkkokeskustelussa. Tutkimuksen kohteena on siten luonnollisesti vuorovaikutuksessa käytetty kieli ja muodostunut teksti, joka toimii välineenä näiden käsitysten ja asenteiden tutkimuksessa. Asenteet ja käsitykset ovat dynaamisia, myös jaettuja ja tulevat esiin ihmisten ollessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Virtanen 2011, 153–154.) Se, miten ne tulevat keskustelussa esiin, tapahtuu juuri siinä hetkessä, keskustelussa ja vuorovaikutuksessa muiden keskustelijoiden sekä valtion viranomaisen eli oikeusministeriön tekemien ehdotusten kanssa. Oikeusministeriön mukana oleminen tuo verkkokeskusteluun myös julkisen puolen, kyse on yksilön ja yhteisön välisen suhteen lisäksi myös keskustelun yhteiskunnallisesta luonteesta. Yksilöiden esittämät asenteet suhteessa muihin alkavatkin edustaa keskustelussa edustavien eri ihmisryhmien ääniä (mt. 24). Näistä ryhmien yhteisistä äänistä voidaan johtaa yleisempiä tunnistettavampia ilmiöitä, havaintojoukkoja eli jaettuja asenteita (mt. 31, 41). Kielen kautta tehdään omaa ideologista tulkintaa moninaisesta todellisuudesta, joka värityy ja jäsentyy eri tavoin, riippuen kielenkäyttäjistä. Todellisuutta puetaan sanalliseen muotoon, eri tavoin, eripuheisuuden keinoin. Nämä todellisuuden erilaiset ideologiset tulkinnat ja ilmentymät voivat olla ristiriitaisia, toisiinsa kerrostuneita ja ne käyvät taistelua äänten kuuluvuudesta. (Bahtin 1975, 1981; Lähteenmäen 2009, 68 mukaan.) Myös tässä tutkielmassa erilaiset ideologiset tulkinnat ja eripuheiset äänet tulevat kuuluviin.

2.2 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkennettuna kontekstina on käsitellä keskustelussa ilmeneviä asenteita ja niihin kytkeytyneitä perhekäsityksiä erityisessä tilanteessa, jossa vanhemmat ovat joko eronneet tai päätyneet muusta syystä kasvattamaan lasta yhdessä ilman parisuhdetta, lapsi asuu tai on asunut kodissaan tai kodin ulkopuolella jonkun muun kuin vanhemman kasvatettavana tai jossakin muussa tilanteessa, jonka johdosta lapsen tapaamisoikeuden pohtiminen on relevanttia. Oikeusministeriön esiin nostamia aiheita verkkokeskustelussa olivat lapsen tapaamisoikeus ja asuminen, lapsen huoltoa koskeva oikeudenkäynti sekä lapsen osallisuuden lisääminen. Tarkastelen tapaamisoikeutta ja sen laajentamisen ympärille kiinnittyvää keskustelua ja argumentointia, jonka suhteen myös Oikeusministeriön etukäteen pyytämien asiantuntijalausuntojen näkemykset jakautuivat. Tämä kertoo aineiston asennepitoisuudesta, asia herättää monenlaisia reaktioita ja asenteita. Kiinnostuksen

kohteena ovat erilaiset asenteet ja perhekäsitykset sekä lapselle tärkeiden ihmissuhteiden hahmottaminen ja perusteleminen oikeusministeriön järjestämästä verkkokeskustelusta. Tarkastelussa ovat lapsen tapaamisoikeuden laajenemiseen liittyvät tekijät ja erityisesti se, minkälaisia perusteluita niihin liittyy. Lisäksi olen tarkastellut myös lapsen asemaa ja sen tulkintaa verkkokeskustelussa. Kenen ääntä pidetään kuuluvilla?

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisia asenteita tapaamisoikeuden laajentamiseen liittyy ja miten niitä on perusteltu?
2. Minkälaisia perhekäsityksiä asenteista ja perusteluista on tulkittavissa?

2.3 Teoreettisen viitekehyksen ainekset

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu pääasiassa perhetutkimuksen ympärille. Hahmottelen tutkimustiedon näkökulmasta erilaisia lähestymistapoja perheeseen. Perhettä voi tarkastella sen jäsentensä kautta, tekemällä erontekoa siinä, kuka on perhettä ja kuka ei, kansallisella tasolla yhteiskunnan järjestelmän näkökulmasta, hahmottamalla perhettä muotoutuvana systeeminä, yksilön ja yhteisön näkökulmasta, sukupolvisuhteina ja sukulaisuutena sekä tunneperäisenä henkilökohtaisena kokemuksena. Jokaisella on jonkinlainen kokemus ja näkemys siitä, mikä on perhe ja minkälainen on hyvä perhe, joten tutkittaessa perheeseen liittyviä asenteita, on koottava yhteen erilaisia tapoja lähestyä lapsen perhettä.

Toisena teemana teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen kansalaisuuden käsitettä ja osallisuutta. Aineistoni on kerätty Oikeusministeriön tarkoituksesta hyödyntää sitä lain valmistelussa. Lain valmistelutöissä on haluttu tietää ja kerätä kansalaisten näkemyksiä Vaikuta.lakiin.fi- sivuston verkkokeskustelun kautta. Tarkoituksena on hyödyntää kansalaisten suurempaa ja avoimempaa vaikuttamista lakiin, lisätä kansalaisten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat perhe, perhekäsitys, asenne, lapsen tapaamisoikeus, lapsen läheissuhteet ja isovanhemmuus. Perheellä tarkoitan tässä tutkielmassa lapsiperhettä, kotitaloutta ja kokoonpanoa, jossa yhdessä elää alaikäinen lapsi sekä hänestä huolta pitävä yksi tai useampi

vanhempi, huoltaja, aikuinen tai sukulainen (Tilastokeskus 2018). Perhekäsityksellä tarkoitetaan yleisempää, ihanteellista ja tavoiteltua käsitystä siitä, keitä perheeseen tulisi kuulua ja minkälainen on lapsen hyvä perhe. Rissanen ym. (2017, 52) erottavat ideologisella tasolla perheen käytännön tasolla perheestä vuoroasumisen kontekstissa. Perhekäsitys myös tässä tutkielmassa viittaa vahvemmin ihanteellisempaan ajatukseen perheestä. Lapsen läheissuhteet pitävät sisällään lapselle läheisiä aikuisia, vanhempia, sukulaisia tai muita lapselle tärkeitä läheisiä aikuisia. Lapsen tapaamisoikeudella tarkoitetaan lainsäädäntöön, tulevaan lapsenhuoltolakiin (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, jäljempänä HE 88/2018 vp) kirjattua lapsen oikeutta tavata vanhempansa tai jotakin muuta läheistä henkilöä, jonka luona hän ei asu. Asenteella tarkoitetaan jokaisen ihmisen omaa tulkintaa ja kantaa, mielipidettä jostakin asiasta, joka perustuu omaan arvomaailmaan, jota voidaan perustella esimerkiksi omakohtaisella kokemuksella (Vesala & Rantanen 2007, 38–39; Danielsbacka 2010, 14). Isovanhemmat ovat sukupolviketjun, lapsi-vanhempi-isovanhempi ketjun vanhimmat osapuolet, joiden rooli muuttuu isovanhemmiksi silloin, kun omat lapset saavat lapsia. Tämä erityinen isovanhemman ja lapsenlapsen suhde saattaa vahvistua ja tulla merkityksellisemmäksi sitä mukaa, kun nykyajan isovanhemmat elävät yhä iäkkäämmiksi (Danielsbacka 2010, 24).

3 LAPSENHUOLTOLAIN UUDISTUS

3.1 Lapsen tapaamisoikeus

Hallituksen esitys uudeksi lapsenhuoltolaiksi (HE 88/2018 vp) sisältää uusia näkemyksiä lapsen läheissuhteisiin ja tapaamisoikeuteen liittyen. Maija Faurie ja Laura Kalliomaa-Puha pohtivat, että laki asettaa perheelle kriteerejä ja kertoo tarinaa perheestä ja perhe-elämästä (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 34). Uudessa laissa ehdotetaan, että lapsen tapaamisoikeus voidaan vahvistaa myös hänelle erityisen läheiseen henkilöön nähden. Keskeisenä tavoitteena laissa on taata lapselle läheiset ihmissuhteet, erityisesti suhde molempiin vanhempiin eron jälkeen, mutta myös muihin ihmisiin, kuten isovanhempiin, sisaruksiin tai muihin läheisiin. Huoltajille ehdotetaan uutena yleistä velvollisuutta; lapsen ihmissuhteiden vaaliminen sekä vanhemman myötävaikuttaminen tapaamisoikeuden toteutumiseen. (HE 88/2018 vp, 18.) Laki tarkastelee lapsen perhesuhteita

avoimemmin ja monipuolisemmin kuin aikaisemmin ja näkee myös muut läheiset ihmissuhteet merkityksellisinä lapselle, vanhempien lisäksi.

Ihmissuhteiden vaalimisella viitataan laajemmin muiden läheisten ihmissuhteiden, kuin ainoastaan vanhempi-lapsi-suhteeseen, panostamiseen. Näitä lapselle merkityksellisiä ihmissuhteita voivat olla sisarukset, sekä lapset, jotka eivät ole biologisia sisaruksia, mutta joiden kanssa lapsi on tosiasiallisesti varttunut samassa perheessä sekä isovanhemmat. Lakiehdotuksessa mainitaan myös, että vaalimisen edellytyksenä ei ole jo olemassa oleva suhde, vaan lapselle voi olla yleisesti merkityksellistä oppia tuntemaan sukulaisiaan, vaikka se edellyttäisikin tutustumista ja suhteen luomista. Lapsella tulee olla mahdollisuus muodostaa suhteita heihin, mutta niiden tärkeyttä tulee tarkastella lapsen näkökulmasta. Tärkeäksi nähdään, mitä lapsi ajattelee itse kyseisten ihmissuhteiden tärkeydestä sekä mitä toiveita ja mielipiteitä hänellä on. Suhde läheiseen henkilöön ja hänen tapaamisiinsa liittyen voi kuitenkin myös muuttua ja se voidaan perustellusti katkaista esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai lapsen kohdistuvan väkivallan vuoksi (HE 88/2019 vp, 34.)

Pykälä 9 c, lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa, on uusi. Tapaamisoikeus voidaan vahvistaa vain tuomioistuimen päätöksellä. Tapaamisoikeutta muuhun läheiseen henkilöön ei kuitenkaan vahvistettaisi ilman jo olemassa olevaa läheistä ihmissuhdetta lapsen ja kyseisen aikuisen henkilön välillä, jonka tulee olla laadultaan verrattavissa oleva lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. (HE 88/2018 vp, 54.)

3.2 Lainvalmistelun taustaa

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361) on jo reilusti yli kolmekymmentä vuotta vanha. Vaikka laki on vanha, on huomioitava, että se oli ilmestyttyään edistyksellinen. Sitä aikaisempi laki perustui holhoukseen ja autoritäärisyyteen, joten lapsen edun ensisijaisuus huollon yhteydessä oli merkittävä muutos. Huolto-sana liitettiin aikaisemmin enemmän holhouksen alaisuuteen ja esimerkiksi vanhempien erotessa lapsen huolto määrättiin yksin toiselle vanhemmalle, yhteishuollosta ei edes puhuttu. (Koulu 2014, 3.3, 3.3.1.)

Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelma, muutosohjelma lapsi- ja perhepalveluissa eli LAPE-hanke, sisälsi tämän lakiuudistuksen läpiviemisen, sillä muutosohjelman yksi kärkitavoitteista oli eroperheille suunnattujen eropalveluiden vahvistaminen. Hallitusohjelmaan kirjoitettiin, että lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kautta halutaan turvata lapsen etu sekä oikeus molempiin vanhempiin, äitiin ja isään (Ratkaisujen Suomi 2015, 21). Kuluneiden vuosikymmenien aikana perherakenteet ovat muuttuneet eikä nykyinen laki vastaa perheiden muuttuneisiin tarpeisiin. LAPE-hanke oli kaksivuotinen ja se päättyi vuoden 2018 lopussa.

Hallituksen toimintasuunnitelmassa on täsmennetty muutosohjelman lähtökohtina olevan lapsen oikeudet, monimuotoiset perheet, lasten, nuorten ja perheiden voimavarojen vahvistaminen sekä osallistuminen ja kokemusasiantuntemus (Ratkaisujen Suomi 2017, 44). YK:n lasten oikeuksien yleissopimus, jonka Suomi on ratifioinut lainsäädäntöönsä vuonna 1991, velvoittaa ottamaan lapsen edun lähtökohdaksi kaikessa viranomaisten toiminnassa, sosiaalihuollossa, yksityisissä ja julkisissa sosiaalipalveluissa, tuomioistuimissa, hallintoviranomaisissa ja lainsäädäntöelimissä, joiden toiminta koskettaa lasta (Yleissopimus lapsen oikeuksista 31.5.1991/1129, 3 artikla; SopS 59–60/1991). Uutta lapsilainsäädäntöä valmisteltaessa ja hallituksen pyrkimyksissä vahvistaa lapsen oikeuksia lakimuutosten kautta, on ensisijainen huomioon otettava asia siten lapsen etu.

Nykyään vanhemmat ovat alkaneet eron jälkeen sopia yhä useammin lapsen vuoroasumisesta molempien vanhempien luona tasapuolisesti. Ongelmana on kuitenkin se, ettei nykyinen lapsenhuoltolaki (361/1983) tunnista sellaista vaihtoehtoa. Vanhemmilla voi lain mukaan olla yhteishuoltajuus, mutta sen mukaan toinen vanhemmista on käytännössä lähivanhempi eli se, jonka luona lapsi on kirjoilla. Suomessa lapsella on tapaamisoikeus siihen vanhempaan nähden, jonka luona lapsi ei asu (ole kirjoilla) ja se on koskettanut tähän saakka ainoastaan lapsen vanhempia huollosta riippumatta (Lapsenhuoltolaki 361/1983).

Lain uudistamishanke aloitettiin tammikuussa 2016. Lain valmistelutöihin kuuluu oikeusministeriön laatima muistio asioista, joita laissa tulisi muuttaa. Muistion pohjalta pyydettiin lausuntoja eri tahoilta ja niistä on tehty tiivistelmä oikeusministeriössä. Lyhyesti tiivistettynä sosiaaliviranomaisen sopimuskäytännön alan laajentamiseen suhtauduttiin myönteisesti, mutta eriävät näkemykset lausunnoissa liittyivät lapsen tapaamisoikeuden laajentamiseen koskettamaan muitakin kuin

vanhempia sekä puuttumisen tapoihin vieraannuttamistapauksissa ja muihin ongelmiin tapaamisoikeuden suhteen (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain uudistaminen 2016). Lisäksi 18.4–8.5.2016 järjestettiin kaikille kansalaisille avoin verkkokeskustelu mielipiteiden ja näkemysten kartoittamiseksi. Verkkokeskustelun toteutti Vaikuta lakiin.fi-verkkopalvelu ja keskustelusta on tehty yhteenveto oikeusministeriön toimesta (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016). Viimeisimpänä on julkaistu työryhmän mietintö lapsenhuoltolain uudistamisesta (Lapsenhuoltolain uudistaminen 2017). Hallitus antoi eduskunnalle esityksensä uudeksi laiksi (HE 88/2018 vp) kesäkuussa 2018. Uuden lain on määrä astua voimaan vuoden 2019 aikana, aikaisintaan keväällä yhtäaikaaisesti uudistetun äitiyslain kanssa. (Valtioneuvoston yleisistunto 2018).

3.3 Kokemuksellinen kansalaistieto lainvalmistelutyössä

Suomi on maailmanlaajuisesti tunnettu demokratiastaan sekä vähäisestä korruptiostaan. Kuitenkin kansalaisten suhtautuminen demokratiaan, kansanedustajiin ja puolueisiin on muuttunut kriittisemmäksi. Kansalaisten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia on pyritty lisäämään, jotta mielipiteitä saadaan kartoitettua ja huomioitua päätöksenteossa. Tämä lisää kansalaisten luottamusta valtiota kohtaan. (Melin 2009.) Perustuslain (11.6.1999/731) 14 § muistuttaa julkisen vallan velvollisuudesta pyrkiä vaikuttamaan kansalaisen osallistumiseen: Julkisen vallan tulee edistää kansalaisen osallistumismahdollisuuksia sekä vaikuttamista päätöksentekoon, joka koskee häntä itseään. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä demokratian edistämiseksi (Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa, 2010) esitetään huolta siitä, etteivät nuoret osallistu kansalaisyhteiskunnan ytimessä oleviin perinteisiin järjestöihin, yhdistyksiin ja niiden toimintaan ja vaikuttaminen vaaleissa on vähäistä, sillä äänestysprosentti on ollut laskeva. Vaikuttamista ja osallistumista kuitenkin on, mutta se on luonteeltaan epäsuorempaa, epämuodollista eikä noudata perinteistä kansalaisyhteiskunnan vaikuttamisen tapoja. Lisäksi on huomattu, että sitä tapahtuu paljon verkossa. (mt. 2010, 8–9.) Periaatepäätöksessä kerrotaan, että erityisesti nuoremmille sukupolville halutaan kehittää uudenlaisia vaikuttamistapoja ja mahdollisuuksia, uusia osallistumiskanavia verkkoon, mutta myös sen ulkopuolelle. Näistä osallistumiskanavista hyötyisivät nuorten lisäksi kuitenkin kaiken ikäiset kansalaiset. Tärkeäksi periaatepäätöksessä on nähty myös se, että osallistumiskanavien kautta vaikuttaminen siirtyisi todellisuudessaakin valmisteluun ja päätöksentekoon. (Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa 2010, 14.)

Näyttää siltä, että näennäisvaikuttamista halutaan välttää, koska se vähentää osallisuutta ja edelleen luottamusta hallintoon. Molinari (2008, 127) arvioi, että verkko-osallistumista ja verkkodemokratiaa hyödyntämällä voidaan todennäköisesti saavuttaa enemmän kuin pelkästään kansalaisten osallistumista ja vaikuttamista päätöksentekoon. Sitä hyödyntämällä ja kehittämällä kansalaisten on mahdollista saavuttaa valtautumista ja vielä laajempaa hyvinvointia elämässään vuoropuhelussa kansalaisen, hallinnon ja lainsäädäntöprosessin kesken. Myös Lappalainen (2008, 248) korostaa verkon mahdollistavan ennen kaikkea aivan uudenlaisia kokemuksia poliittisessa toiminnassa vuorovaikutuksessa muiden käyttäjien ja verkostojen kanssa. Lapsenhuoltolain valmistelussa käytettiin kansalaisille avointa verkkokeskustelua ja kokemus oli kaikille siihen osallistuneille ainutlaatuinen ja ensimmäinen laatuaan. Lakiin vaikuttaminen verkkokeskustelun kautta on ollut mahdollista kaikille, jotka ovat kyenneet käyttämään tietokonetta, rekisteröitymään keskusteluun ja kirjoittamaan. Toki tämä rajaa ihmisiä myös vaikutusmahdollisuuden ulkopuolelle.

Internetin tarjoamat monenlaiset mahdollisuudet demokraattisessa yhteiskunnassa mahdollistavat siis aivan uudella tavalla kansalaisten osallisuuden. Internet mahdollistaa julkisten, valtion ylläpitämien keskustelutilojen luomisen laajemmalle yleisölle, kansalaisille ja heidän osallistumiselleen, ikään kuin alhaalta ylöspäin. Niiden avulla halutaan lisätä kommunikointia hallinnon ja kansalaisten välillä. (Häyhtiö & Rinne 2007, 25.) Oikeusministeriön ylläpitämässä Demokratia.fi-verkkopalvelussa mainostetaan maanläheisesti, että tavallinen ihminenkin voi osallistua lainsäädännön valmistelutyöhön, eikä se ole niin monimutkaista, kuin luulisi. Demokratia.fi-verkkopalvelusta löytyvät kootusti erilaiset vaikuttamismahdollisuudet verkossa, kuten kanava kansalais- ja kuntalaisaloitteen tekemiseksi verkon välityksellä, palvelu lausuntopyyntön jättämiseksi, ota.kantaa.fi-verkkopalvelu, nuortenideat.fi sekä vaalien verkkosivut. Vaikuta-lakiin.fi-verkkopalvelu taas on kaikkien ministeriöiden yhteinen omalla vuorollaan ja käyttäjät pystyvät osallistumaan lainvalmistelutöihin sen mukaan, minkä lain valmistelutyöt ovat käynnissä. Syyskuussa 2018 palvelussa oli meneillään Työ- ja elinkeinoministeriön kaupparekisterin uudistamiseen tähtäävä lainvalmisteluhanke. Yllä mainitut Oikeusministeriön hallinnoimat verkkopalvelut tuotettiin pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen Valtiovarainministeriön asettamassa kärkihankkeessa, Sähköisen asioinnin ja demokratian vauhdittamisohjelmassa SADe:ssa vuosina 2009–2015. Hankkeessa oli tarkoitus toteuttaa yhtenä osahankkeena sähköisen asioinnin osallistumisympäristö eli palvelukokonaisuus, jonka käytetyimmiksi palveluiksi muodostuivat

Otakantaa.fi- sekä Kansalaisaloite.fi- verkkopalvelut arviointihetkellä joulukuussa 2015. (Arviointi. SADe-ohjelman loppuarviointi 2015, 26–27.)

Eriksson (2009) määrittelee osallistuvan politiikan tärkeimmiksi muodoiksi aktiivisen kansalaisuuden, kansalaisverkostot ja paikallisyhteisöt sekä kansalaiset tuottajina. Kansalaiset tuottavat eräänlaista ”käyttäjainformaatiota” yhteiskunnan tarpeisiin, jonka avulla yhteiskuntaa kehitetään. Käyttäjainformaatio sisältää määrällistä ja taustatekijöihin liittyvää tietoa kansalaisistaan, mutta myös kansalaisten omia näkemyksiä ja kokemuksia asiantiloista, toisin sanoen kokemusperäistä kansalaistietoa. (Eriksson 2009, 192, 196.) Lapsenhuoltolain valmisteluun liittyvä verkkokeskustelu on tarjonnut tällaiselle käyttäjäkohtaiselle tiedontuotannolle sopivan foorumin, jolla kokemusperäistä tietoa on kerätty. Verkon tarjoamat tiedontuotannon mahdollisuudet ovat avoimia kaikille sitä käyttäville, toisin kuin esimerkiksi uutismedian tuotanto on mahdollista vain rajatuille (Lappalainen 2008).

Erikson (2009, 204) huomauttaa kuitenkin, että vaarana on osallistuvan politiikan muuttuminen hallinnon toimesta yksiääniseksi konsensukseksi, jossa keskustelun luonne on konsultaatiomaista ja koskettaa vain hallinnon määrittelemiä aiheita heidän näkökulmastaan lähtien. Yhteiskunnallinen aktivismi pyrkii toimijuudessaan hyödyntämään kokemusperäistä erityisalan asiantuntemustaan, jonka alaan liittyvät arvokysymykset, faktat sekä syy- ja seuraussuhteiden hallinta, jonka avulla pyritään muuttamaan rakenteita (Harju 2015, 37–38.) Tämänkaltaista kansalaisosallisuudesta kumpuavaa asiantuntijuutta tarvitaan, jotta vältetään ajautumista yksipuoliseen keskusteluun ja näennäiseen konsensukseen ja säilytetään kansalaisten erimielisyys ja moniäänisyys. Tämä moniäänisyys kuitenkin tulee esiin odottamattomissakin paikoissa ja tilanteissa, pyytämättä ja suunnittelemattomasti (Lappalainen, 2008).

Sosiaalityössä tällaista asiakkaan omakohtaiseen kokemukseen perustuvaa asiantuntemusta kutsutaan kokemusasiantuntijuudeksi. Laitinen ja Nikupeteri (2013) määrittelevät kokemusasiantuntijuutta seuraavasti. Pelkkä kokemus ei riitä kutsumaan asiakkaan tietoutta asiantuntijuudeksi vaan se vaatii kokemuksen ja siihen liittyvän aihepiirin työstämistä, kuten myös henkilökohtaisen tarkastelemista ulkoapäin. Mikäli kokemusta hyödynnetään ja kootaan järjestelmällisesti, siitä voidaan saavuttaa

kokonaisvaltaisempaa tietoa henkilön kokemuksen aihepiiristä, jota voidaan kutsua kokemusasiantuntijuudeksi. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 430.)

Rinteen mukaan poliittinen kansalaistoiminta yksilöllistyy, henkilökohtaistuu ja tulee refleksiivisemmäksi uudella tavalla, verrattuna esimerkiksi perinteisempään äänestämiseen (Rinne 2011, 11). Kansalaisen poliittisen toimijuuden käynnistyminen voi saada alkunsa tämän henkilökohtaisesta kokemuksesta tai hänen elämäänsä koskettavasta merkityksellisestä asiasta (mt. 16), samalla tavalla kuten kokemusasiantuntijuuden kehittymisen prosessi käynnistyy. Yksilö on kokenut jotakin merkittävää, joka ajaa hänet asian piiriin ja osallistumaan tilanteen muuttamiseksi (mt. 18). Yksilöllistyvän politiikan myötä kansalaiset valitsevat itse aihepiirinsä, jonka vaikuttamiseen osallistuvat tai jonka puolesta haluavat poliittisesti taistella (mt. 26). Samalla on ajautettu kauemmas perinteisemmistä poliittisista ideologioista kohti arjen arvoideologiaa (Harju 2015, 42). Häyhtiö ja Rinne (2007, 26) käyttävät spesifimpää termiä, ruohonjuuritason oma-aloitteista politikointia kuvaamaan tällaista yksilöllisempää ja henkilökohtaisempaa kansalaisosallisuuden lajia. He paikantavat tämän ruohonjuuritason oma-aloitteisen politikoinnin tarkemmin kansalaisten itsensä luomille foorumeille ja aktionistiseen diskurssiin. Valtiohallinnon luomalla areenalla tällaista heidän tarkoittamaa ruohonjuuritason politikointia ei esiinny samalla tavalla. Hyvä esimerkki valtiohallinnon luomasta areenasta on Vaikuta-lakiin.fi-verkkopalvelu. Tämä valtiohallinnon ylläpitämä verkkopalvelu liittyy taas hallinnon diskurssiin kansalaisuuden ja osallisuuden kentällä, sillä se on hallintolähtöinen. (Häyhtiö & Rinne 2007, 35.)

Oleellista vaikuttamisessa ja tällaisessa ruohonjuuritason politikoinnissa on asian merkityksellisyys kansalaiselle itselleen, sillä kuka tahansa ei voi tuottaa kokemusperäistä tietoa. Jokaisella kansalaisella on oma elämäntilanteensa ja elinpiirinsä, jonka ulkopuolelle jäävistä asioista kokemusperäistä tietoa ei ole mahdollista jakaa muiden tietoon. Lapsen tapaamisoikeuteen liittyvää kokemustietoa on lapsilla, jotka tapaavat toista vanhempansa ja joiden perhetilanteet ovat moninaisia. Heidän arkipäivän kokemuksensa läheisistä ihmissuhteista olisi avainasemassa, kun kyse on lapsen oikeudesta. Elina Stenvall (2018) on tutkinut väitöskirjassaan lasten yhteiskunnallista osallisuutta ja toimijuutta arjen käytäntöinä, lasten kansalaisuutta ja poliittisuutta. Stenvall tuo esiin, että lasten kansalaisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksien näkökulmasta on olennaista tuntea lapsen maailmaa ja nähdä hänelle merkitykselliset asiat. Tätä kautta aikuisella, joka tunnistaa ne merkitykselliset, on mahdollisuus tukea lasta osallistumaan yhteiskunnan tasolta järjestettyihin

vaikuttamisfoorumeihin. Toisaalta Stenvall tuo esiin, että lapsille suunnatut vaikuttamispaikat eivät välttämättä ole lasten näkökulmasta niitä paikkoja, jotka he näkevät tärkeinä areenoina, vaan ne voivat olla jotakin ihan muuta. (mt. 137–138.) Lasten osallistumisen mahdollisuudet lapsenhuoltolain esivalmistelutyöhön olisi mielestäni ollut tärkeää arvioida sekä kartoittaa erilaisia keinoja sen saavuttamiseksi yhteistyössä esimerkiksi järjestöjen ja yhdistysten kanssa, joilla on jo entuudestaan paljon kokemusta lasten osallisuudesta ja vaikuttamisesta.

4 PERHETUTKIMUS TUTKIMUKSEN TAUSTALLA

4.1 Perheiden perusteet

Suomen virallisen tilaston (2018) määritelmän mukaan ”Perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia.” ja ”Uusperheessä on alle 18-vuotias vain toisen puolison lapsi.” (Suomen virallinen tilasto 2018). Tilastokeskuksen määrittelemänä perhe muodostuu aikuislähtöisesti vanhempien ja yhden kotitalouden mukaan.

Kotikuntalain (11.3.1994/201) mukaan henkilöllä tulee olla yksi kotikunta ja asuinpaikka eli vakituinen osoite, joka merkitään viralliseen väestötietojärjestelmään. Arkikielessä voidaan puhua, että lapsella on molempien vanhempien kodeissa (uus)perheet vanhempien eron jälkeen, vaikka lapsi lasketaan virallisesti kuuluvaksi vain toiseen kotitalouteen ja perheeseen, jossa on myös hänen virallinen osoitteensa. Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 88/2018vp, 20) esitetään, että väestötietojärjestelmään lisätään tieto vuoroasumisesta lapsen huoltoon liittyen, jotta saadaan paremmin näkyväksi lapsen asuminen vuorotellen, lähes tasapuolisesti molempien vanhempiensa luona. Kotikuntalakiin ei ole tulossa esityksen mukaan muutoksia, joten jatkossakin jokaisella henkilöllä tulee olla yksi virallinen osoite. Tilastollinen laskentatapa perustuu siis lakiin ja aikuisten muodostamiin kotitalouksiin. Tilastointitapa on yksipuolinen; se ei kykene ottamaan huomioon tosiasiallisesti lasten erilaisia elämäntilanteita esimerkiksi vanhempien eron jälkeen, kuten

uusperhetilanteita ja vuoroasumista molempien vanhempien luona. Se ei siten anna realistista kuvaa erilaisista perhetilanteista ja kokoonpanoista.

Tilastollinen määritelmä antaa yksipuolisen kuvan perheestä, mutta sen sijaan perhetutkimuksen tulee Kai Häggmanin mukaan käynnistyä tärkeästä oivalluksesta: yhtä ja ainoaa, oikeaa perhettä ei ole olemassa, sitä ei voi typistää eikä tiivistää. Tämä tarkoittaa Häggmanin mukaan sitä, että perhettä tutkitaan aina suhteessa paikalliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin nähden. (Häggman 1994, 21.) Perheen määrittely on siten myös yksilöllinen prosessinsa eri vaiheineen, jotka ovat sidoksissa ihmisen elämäntilanteeseen (Lahtinen 2016, 109). Ymmärrän tämän siten, että perhe tarkoittaa jokaiselle perheenjäsenelle eri asioita, joten perhemäärittely on yksilöllistä sekä myös ajallisesti muuttuvaa. Eri elämäntilanteissa ja paikoissa ihmiset hahmottavat perhettään eri tavoin.

Perhe on yksi olennaisimmista yksiköistä, jonka ympärille yhteiskunta, sen toiminta sekä etenkin ihmisten elämät järjestäytyvät ja rytmittyvät. Nykyisin käsitämme ja ymmärrämme paremmin perheiden monimuotoisuutta. Tiedostamme, ettei sen määrittelemine ole yksinkertainen tehtävä. Kansainvälisen ja vertailevan tutkimuksen mukaan perheiden moninaisuutta on kuitenkin aina ollut olemassa kautta historian. Aalto, Ilmakunnas ja Korpiola (2016, 4) korostavat perheiden moninaisuutta kautta historian eivätkä allekirjoita käsitettä ”perinteinen perhemalli”, jolla saatetaan hyvinkin voimakkaasti perustella erilaisia poliittisia päämääriä ja vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja suhtautumistapoihin. Monimuotoiset perheet eivät siis kuvasta ainoastaan nykyaikaa vaan myös menneisyydestä on löydettävissä erilaisia perheitä. Lahtisen (2016) mukaan perinteiseen perheeseen viitataan erilaisissa diskursseissa, kun halutaan korostaa jonkin tietyn perhemallin paremmuutta ja ihanteellisuutta esimerkiksi lastenkasvatuksen perustana. Perinteinen perhe taas asetetaan vastakkain ja kilpailemaan monimuotoisten perheiden kanssa, joilla viitataan esimerkiksi uusperheisiin ja sateenkaariperheisiin tai vaikeisiin erotilanteisiin, ja niiden syihin. (Lahtinen 2016, 108.) Adams ja Trost (2005) toteavat, että eri perhemuodoissa on paljon samankaltaisuuksia, kulttuurisia eroja väheksymättä, mutta kaikkia nykyelämässämme näkyviä perhemuotoja on löydettävissä kautta aikojen. Yhteiskunnat ja niiden kulttuurit kehittyvät eri tahtiin ja perheiden asemaan vaikuttaa merkittävästi se, minkälaista perhepolitiikkaa kussakin maassa noudatetaan. (Adams & Trost 2005, 603–604.)

Myös Ritva Nätkin (2003) toteaa, että perhekeskusteluita on leimannut jatkuva teema, aidon ja oikean perhemääritelmän ympärillä. Eri aikakausien keskusteluissa sitä on määritelty eri tavoilla, joista ensimmäinen on ollut ehjä ydinperhe. Ehjällä ydinperheellä on yleisesti viitattu naisen ja miehen parisuhteeseen, etenkin avioliittoon, lähtökohtana lasten hankinnalle ja perheen perustamiselle. Sitä on perusteltu luonnollisena perhemuotona lapsen suotuisalle kasvulle ja kehitykselle. Ydinperheen juuret ulottuvat 1800-luvulle ja kytkeytyvät porvarilliseen elämään, mutta 1900-luvun alkupuolella sen ajateltiin olevan kaikille kansalaisille sopiva ja ihanteellinen tapa elää. Tätä haluttiin ilmeisesti niin paljon, että sen ajateltiin olevan kaikkien kulttuurien perhemuotojen kehityksen kliimaksi. (Nätkin 2003, 16, 18.) 1800-luvun perheihanteen- ja ideologian taustalla vaikuttivat muun muassa pyrkimykset vahvistaa yksilön, tarkemmin naisen vapauksia ja oikeuksia, valtauttaa naisia, korostaa sivistystä sekä edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Kuitenkin tämä kehityskulku tapahtui perheen sisällä, naisen ja miehen välisessä aviosuhteessa, eivätkä nämä hyvää tarkoittavat ideologiset pyrkimykset ulottuneet naimattomiin saakka. (Häggman 1994, 220–221.)

Perhettä on siis määritelty vahvasti avioliiton kautta. Moninaisten perhemuotojen olemassaolosta ja historiasta huolimatta avioliiton ulkopuolelle jäävien perheiden jäseniin on kohdistunut syrjintää ja oikeuksien poljentaa. Ihmisoikeudet ja perustuslailliset oikeudet ovat vahvistuneet sekä eriytyneet kirkon näkökulmista ja opeista. Lapsen saaminen avioliiton ulkopuolella esiaviollisesta suhteesta oli paheksuttavaa, synti ja rikos kirkon näkökulmasta. Avioliittoon pyrittiin monesti taloudellisen turvallisuuden sekä oman aseman parantumisen vuoksi eikä se merkinnyt automaattisesti rakastumista. Avioliitossa lapsen saaminen oli turvallisempaa elannon kannalta, mutta avioliitossa naisen oli myös todennäköisempää saada kasvattaa lapsensa itse. (Miettinen 2012, 194.) Avioero oli 1800-luvulla harvinaista, mutta mahdollista, hyvin erityisin syin. Nykyisin jokaisella on lainsäädännöllinen oikeus eroon. Eron taustavaikutukset sekä niiden kytkökset eron seurauksiin, ovat nekin muuttuneet ja erot ovat yleistyneet: Vielä 1980-luvun Suomen avioliittolainsäädännössä avioeroon johtaneet taustat vaikuttivat avioeroon tuomitsemisessa, mutta seuraavassa lakiuudistuksessa vuonna 1987 muun muassa syyllisyysperiaatteesta luovuttiin. Syyllisyysperiaatteella tarkoitettiin aviopuolisoiden velvollisuuksien täyttämistä puolisoa ja perhettä kohtaan. Esimerkiksi puolison pettäminen oli peruste hakea ja saada avioero, mutta sen liitännäisseurauksina avioeron ”syyllinen” osapuoli saattoi joutua maksamaan muun muassa vahingonkorvauksia petetylle osapuolelle. Tämä saattoi esitöiden mukaan johtaa epärehelliseen toimintaan taloudellisen hyödyn toivossa, minkä vuoksi siitä luovuttiin. (Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta 62/1986 vp, 16.)

Yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa siten vahvasti käsitykseen ja ihanteeseen perheestä. Ihanne taas ei välttämättä vastaa todellisuutta. On siten stereotyyppistä suhtautua perheeseen siten, että jokaisella kulttuurilla olisi oma tyypillinen perhemallinsa. On myös yksinkertaista ajatella, että perheiden kehityskulku olisi universaali, edeten laajemmasta yhteisöstä pienempään ja modernimmaksi ajateltuun yksikköön. Arland Thorntonin (2009) mukaan avioliitto- ja perhetutkimuksessa oli vallalla väärinkäsitys Pohjoismaiden ja Suomen historiasta; väärinkäsitystä on ollut se, että Suomessa ja Pohjoismaissa olisi vuosisatoja sitten eletty suuremmissa, useamman sukupolven perheissä, joissa on yhtäaikaaisesti elänyt useampia eri ikäisiä pariskuntia jälkikasvuineen. (Thornton 2009, 7–14.) Jallinoja, Hurme ja Jokinen (2015, 9) tarkentavat, että evolutionistisessa suuntauksessa ajateltiin perheen olleen alun perin eräänlainen klaani, useamman sukupolven yhteisö, josta se on asteittain muokkautunut ja tyypistynyt pienemmäksi ydinperheeksi. Thornton (2009) lisää, että tämän kehityskulun ajateltiin olevan tavanomainen ja universaali, kaikille kulttuureille ominainen muovautuminen laajemmasta pienempään yksikköön. Kuitenkin jo vuosisatojen ajan nuoret itsenäistyvät ihmiset ovat jättäneet perheensä varhain, työskennelläkseen kodin ulkopuolella sekä valinneet tulevan kumppaninsa itse päinvastoin kuin useamman sukupolven yhteisössä toimittaisiin. Kotitaloudet ovat olleet huomattavasti pienempiä, koostuen pitkälti vanhemmista ja heidän huollettavista lapsistaan. (Thornton 2009, 7–14.) Nykyaikaa on luonnehdittu vahvasti individualistiseksi, jossa pyrkimyksenä on yksilön itsenäisyys ja riippumattomuus toisista ihmisistä esimerkiksi taloudellisesti. Pienet perheyksiköt sekä pyrkimys itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen edellisistä sukupolvista, leimaa nykytiedon valossa myös jonkin verran menneisyyttä.

Itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen pyrkiminen sekä yksilön autonomia viittaavat individualismiin. Yksinkertaistettuna individualismissa on kyse yksilön oikeuksien ja vapauksien ensisijaisuudesta, jonka vastakohtana familismissa taas perhearvoja, perhekeskeisyyttä, perheen merkitystä ja ensisijaisuutta yksilön elämässä korostetaan. Riitta Jallinoja (2006) kuvailee individualismin ja familismin suhdetta ikuisena kamppailuna siitä, kumpi hallitsee keskustelua perheestä. Yksilön suhde perheeseen ja toisinpäin sekä kumpi on ensin, perhe vai yksilö. Kirsti Suoranta (2006) on tutkimuksessaan yhdistänyt individualismia sekä sukulaisuutta, jonka voi nähdä edustavan familistisiä arvoja. Suoranta on tutkinut individualismin ilmenemistä naisparien sukulaisuuspuheessa. Tätä puhetta sukulaissuhteista leimasi vahvasti yksilön valinta ja halu, jotka perustuivat myönteisiin teeskentelemättömiin kokemuksiin sukulaisten kanssa. Suoranta toteaa, että velvoittavat, pakonomaiset ja väkinäiset sukulaissuhteet koettiin naisparien joukossa

epämiellyttävinä, koska ne eivät perustuneet yksilön valintoihin. (Suoranta 2006, 25.) Sukulaissuhteet voidaan nähdä valintana, joista on mahdollisuus ainakin jossain määrin kieltäytyä verisidettä lukuun ottamatta. Sukulaisuus ei siten automaattisesti merkitse kuulumista perheeseen.

Talcott Parsonsin (1951) ydinperheteorialla on vahva asema perhetutkimuksen historiassa. Teoria ydinperheestä liittyy vahvasti perhekeskeisiin arvoihin. Parsonsin teorian sosiaalisessa systeemissä isän, äidin ja lasten muodostama yksikkö, turvallinen kotipesä, toimii lapsen kehityksessä sosiaalistumisen tärkeimpänä areenana, jossa äidin ja isän rooleilla on omat tärkeät tehtävänsä ja odotuksensa lapsen sosiaalistumisessa perheen, yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi. (Parsons 1951.) Ydinperhemalli kuvastaa yhtä vaihtoehtoa, systeemiä ja perhemuodostelmaa, jossa ihminen voi elää oman elämänkaarensa aikana, mutta on muistettava, ettei perhe pysy muuttumattomana lapsesta vanhuuteen.

Nätkin (2003) esittää suoraviivaiseksi kutsumansa perhetutkimuksen kehityskulun viime vuosisadalta, jossa kriittisen tarkastelun kautta lähdettiin kyseenalaistamaan ja purkamaan ydinperheen saavuttamaa valta-asemaa ainoana oikeana perheenä. Perheenjäsenten kautta tapahtuva yksilöllinen tarkastelu liittyy individualismin aikakauden vahvistumiseen. Naisten oikeuksien ja aseman vahvistumisen myötä myös lapsia alettiin tarkastelemaan suojelun tarpeessa olevina yksilöinä lastensuojelun näkökulmasta, jolloin lapsia tarkasteltiin viattoman uhrin asemasta käsin. (Nätkin 2003, 16–20.) Yksilöllistymiskehitys vaikutti tutkimukseen siten, että lapsuus- ja naistutkimus irtaantuivat perhetutkimuksesta omiksi alueikseen. Parisuhde purkautui avioerojen ja avoliittojen yleistymisen myötä ja edelleen seksuaalisuus irtaantui parisuhteesta, sukupuoli seksuaalisuudesta sekä vanhemmuutta alettiin tarkastella irrallaan parisuhteesta. (Nätkin 2003, 21.) Lapsuustutkimuksen parissa kiinnostuttiin tutkimaan lapsia yksilöinä sekä heidän kokemusmaailmaansa. Lapsuus alettiin nähdä omana erityisenä elämänvaiheenaan eikä vain pelkkänä pakollisena siirtymä- ja kehitysvaiheena aikuisuuteen. Lapsi erotettiin lapsuudesta ja tutkimuksessa kiinnostuttiin lapsista yksilöinä eikä vain pieninä aikuisina. Lapsuustutkimus alkoi kehittyä omaksi erityisalakseen sosiaalitieteissä. (esimerkiksi Qvortrup, Corsaro & Honig 2009.)

Tämä individualisoituminen ja purkautuminen perhetutkimuksen käsitteiden tasolla tarkoittaa sitä, että käsitykset perheestä rakennetaan ja muokataan aina uudelleen, eri tavoin. (Nätkin 2003, 18–21.)

Malli sopii tutkielmaani kuvastamaan viimeisten vuosisatojen kehitystä pähkinänkuoressa, koska tässä tutkimuksessa näkökulmana on, minkälaisia käsityksiä perheeseen liittyen voidaan juuri tämän aineiston valossa rakentaa. Kun tarkastellaan perhettä ja puretaan sitä osiin ja aihealueisiin, kuten Nätkin on tehnyt, hän on huomannut lisäksi, kun tulee puhuttua perheestä, tulee samalla sanoneeksi jotakin myös äitiydestä, isyydestä, lapsuudesta, vanhemmuudesta ja parisuhteesta. Nämä kaikki aiheet tulevat jollakin tavalla ajankohtaisiksi tarkasteltaessa perhettä sekä käsitteenä että perheeseen liittyvien asenteiden kautta, koska ne useimmiten jollakin tavalla kytkeytyvät toisiinsa.

4.2 Vallitsevia perhekäsityksiä

Väestöliitto julkaisee vuosittain perhebarometrin, jossa tarkastellaan vaihtuvia ajankohtaisia perheeseen ja perhe-elämään liittyviä aiheita, ja barometrien aineistot kerätään laajana postikyselynä suomalaisiin koteihin. Vuoden 2007 Väestöliiton perhebarometrissä selvitettiin suomalaisten käsityksiä, mielipiteitä ja kokemuksia perheestä. Tässä perhebarometrissä tehtiin vertailua vuoden 1997 Perhebarometrin tuloksiin, jonka nimi oli ”Näkemyksiä perheestä”. Kymmenessä vuodessa tapahtui muutos suvaitsevampaan ja monimuotoisempaan perhekäsitykseen. Vertailuajan aikana saatiin lakimuutos vuonna 2001 rekisteröidystä parisuhteesta samaa sukupuolta oleville pareille ja vuonna 2006 voimaan astui hedelmöityshoitolaki, joka mahdollisti hedelmöityshoidot kaikille naisille parisuhteen muodosta riippumatta. Ydinperheen arvostus ei kuitenkaan juuri muuttunut kymmenessä vuodessa vaan se nähtiin edelleen ihanteellisena mallina ja käytäntönä. (Rotkirch 2007, 1.) Käytännön ja todellisuuden moninaisista perheistä sekä käsitysten muuttumisesta huolimatta ydinperhemalli nähtiin suomalaisten mielissä yleisesti ideaalisena perheenä.

Kai Häggmanin perhehistorian tutkimus 1800-luvun säätyläisperheestä teki näkyväksi, että perheen ideologisointia käytettiin siihen aikaan instrumenttina, kun puhuttiin todellisuudessa laajemmasta yhteiskunnan kehityksestä ja muutoksesta. Perhe toimi välineenä pyrkimyksessä muuttaa sekä myös säilyttää merkityksellisinä pidettyjä tekijöitä yhteiskunnassa. (Häggman 1994, 220–223.) Perhearvot ja perheihanteet heijastelevat ja kertovat meille asioita yhteiskunnan tilanteesta. Toisaalta tiedämme perhehistorian sekä kriittisen perhetutkimuksen avulla sen, että sekä historia, että todellisuus ja totuus ovat tarua ihmeellisempiä. Ihanteet eivät ole sama asia kuin käytäntö. Riitta Jallinojan (2017) sosiologiaa ja perhehistoriaa yhdistävä tutkimus kuninkaallisten ja aatelisten perheiden statuksista ja hierarkioista, sai alkunsa tutkijan inspiroiduttua vanhoista perhepotreiteista sekä muoto- ja

valokuvista, jotka edustavat ihanteellista kuvaa korkeissa asemissa olevista, eliittiin kuuluvista perheistä ja sen jäsenistä yhdessä, mutta totuus perheestä kuvan takana saattaa olla muuta.

Katja Yesilova (2009) on tutkinut väitöskirjassaan ydinperhettä koskevaa yhteiskunnallista ymmärrystä, joka meillä Suomessa on vakiintunut lähestulkoon normiksi ja sitä on käytetty julkisen ja poliittisen argumentoinnin kohteena (mt. 12–13). Yesilova esittää, että ydinperheymmärrys on muodostanut oman viitekehyksen, joka rajoittaa ajattelutapaamme sekä kokemuksiamme perhesuhteista ja vähintään pakottaa meitä tarkastelemaan omaa positiotamme perheen käsitteestä vasten juuri ydinperhettä. Yleiset ja yksittäiset, henkilökohtaiset, ajatuksemme perheestä rakentuvat vuorovaikutuksessa ydinperhettä koskevan yhteiskunnallisen tematiikan ympärille. Viitekehys on vaikuttanut vahvasti ymmärrykseemme siitä, mikä on lapsen normaalia kasvua ja kehitystä, mitä lapsi tarvitsee sen toteutumiseksi sekä käsityksiimme hyvästä vanhemmuudesta, perhe-elämästä ja normaalista, luonnollisesta lapsuudesta. (Yesilova 2009, 207.) Ritala-Koskisen (2001) tutkimustuloksiin peilaten, lapsen kokemat perhesuhteet eivät rajaudu vanhemmuus- tai edes biologisiin suhteisiin. Tässä on mielestäni tärkeää muistaa, että lapsi ei ole mahdollisesti ikänsä ja kehitystasonsa puolesta yhtä tietoinen tai vaikuttunut tästä poliittisesta ja yhteiskunnallisesta viitekehuksesta ydinperheteeman ympärillä. Saattaa olla, että lapsi kykenee juuri siitä syystä hahmottamaan ja käsittämään perhettään sekä perhesuhteitaan aidommin omasta henkilökohtaisesta kokemusmaailmastaan käsin.

Talcott Parsonsin kehittämää teoriaa lapsen sosialisaatiosta ydinperheessä on pidetty merkittävänä perhetutkimuksen historiassa. Ydinperheteoria on yleinen teoria eikä sitä ole luotu yksittäisten esimerkkien pohjalta. Se vaikuttaa edelleen Riitta Jallinojan mielestä perheen merkityksen korostamisessa esimerkiksi lapsen institutionaalisesta hoivasta puhuttaessa Suomen kontekstissa, vaikka argumentit ydinperheen ylivoimaisuudesta muihin perhemuotoihin nähden, on jo kauan sitten ajettu alas. Lapsen institutionaalisella hoivalla tarkoitetaan tilanteita, joissa viranomaiset ja julkinen valta, ovat vastuussa lapsen kasvusta ja kehityksestä, kuten lastensuojelun sijaishuollossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on huostaanoton jälkeen (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 13 §; Jallinoja 2014b, 25–27, 32.) Jallinojan mukaan perheen korostus on nähtävissä myös tässä kontekstissa, jossa lastensuojelun ammattilaisten mukaan ensisijaisena lapsen sijoituspaikkana nähdään olevan sijaisperhe ja vasta toissijaisena vaihtoehtona esimerkiksi laitoshoitona lastensuojeluyksikkö. (HE 331/2010, 1; Lastensuojelulaki 2007/407 50 §; Jallinoja 2014b, 34.)

Lastensuojelun näkökulmasta katsottuna ensisijaista on turvallisten ihmissuhteiden ja kiintymyssuhteiden turvaaminen lapselle onnistuneen kodin ulkopuolisen sijoituksen edellytyksenä, riippuen lapsen iästä ja tarpeista (esimerkiksi Golding 2008; Birneanu & Jinaru 2013). Perhehoitolakiaan ei määrittele, että sijaisperheessä, perhehoidossa tulisi olla kaksi parisuhteessa keskenään olevaa sijaisvanhempaa. Yksikin perhehoitajaksi soveltuva henkilö riittää. Tarkoituksena on turvata perheen- ja kodinomaisen sekä lapsen tarpeiden mukainen hoito ja mahdollisuus läheisiin ihmissuhteisiin. (Perhehoitolaki 20.3.2015/263 1 §.) Lastensuojelu näkemys siten on, että lapsen kasvu ja kehitys turvataan parhaiten läheisissä ihmissuhteissa, perheessä, eikä parisuhde tai perheen koko ole sijaisperheen määrittelyn lähtökohta.

4.3 Perhe, kokemus ja hyvinvointi

Kriittinen perhetutkimus on suuntaus, jonka avulla on mahdollista saavuttaa tietoa ja etenkin ymmärrystä perheilmioista, niistä monenlaista tilanteista ja kokoonpanoista perheissä, joissa ihmiset elävät (Forsberg 2003, 7, 13). Käsitystä perheestä voi tutkia myös tarkemmin yksilöllisestä näkökulmasta ja kokemuksellisuudesta käsin, jolloin tarkastellaan perheilmioita vielä yksityiskohtaisemmin kuin ilmiönä.

Aino Ritala-Koskinen (2001) on väitöskirjassaan tutkinut lasten tulkintoja omasta perheestään ja uusperhesuhteistaan sekä selvittänyt asiaa kysymällä suoraan lapsilta. Väitöskirjan lähtökohtana on toiminut sosiologinen perhe-elämän malli, jonka käytännöistä ja suhteista neuvotellaan lasten arkielämässä uudella tavalla vanhempien eron jälkeen. Tässä mallissa on olennaista se, että lapsen perhe-elämästä ei piirretä selkeitä rajoja eri yksiköiden välille, kuten esimerkiksi äidin perhe ja isän perhe perheenjäsenineen. Lapsi rakentaa läheis- ja perhesuhteitaan luovasti sekä niiden sisällä ollessaan kuin myös niiden ulkopuolelle, muihin ihmisiin nähden. Ritala-Koskinen on hahmotellut lasten erilaisia kokemuksia perheestään ja asettanut ne jänalle, jonka toisessa päässä sijaitsee alkuperäinen biologinen perhe ja toiseen päähän sijoittuu lapsen kanssa asuvat ihmiset. Kokemukset perheestä vaihtelevat janan ääripäiden välillä. Lasten kuvaukset perheistään perustuivat Ritala-Koskisen mukaan lasten kokemiin ihmissuhteisiin, jotka ovat heille henkilökohtaisia ja merkityksellisiä. Niiden kautta lapsi muodostaa ja kokee, mikä ja erityisesti ketkä ihmiset ovat perheeni. (Ritala-Koskinen 2001, 125, 206–207.) On olennaista muistaa Ritala-Koskisen

tutkimuksen tulokset tutkimustehtävässäni perhekäsitysten ja asenteiden tarkastelussa; lapsen kokema perhe ei välttämättä automaattisesti liity edes vanhemmuus- tai perhesuhteisiin.

Kuten Ritala-Koskinen, myös Brannenin, Heptinstallin ja Bhopalin (2000) tutkimuksessa korostuu lapsen kokemuksellisuus. Lasten omissa määritelmissä perheessä on ensisijaisen tärkeää, minkälaisissa olosuhteissa perhe-elämää vietetään ja eletään. Perherakenne sen sijaan nähtiin toisarvoiseksi olosuhteisiin nähden. Lapsille merkitykselliset muut suhteet sekä aikuisiin että lapsiin eivät noudattaneet kotitalouksien ja perherakenteiden rajoja vaan levisivät niiden ulkopuolelle. (Brannen, Heptinstall & Bhopal 2000, 66–67.) ”Yksinkertaisesti voi todeta perheen olevan se, johon on kytköksissä ja siihen kuuluu ihmiset, joista välittää” (Brannen ym. 2000, 47). Tämän määritelmän keskiössä tulisi olla lapsi, sillä kuvaus on yhtä pätevä myös jonkun muun näkökulmasta, kuten esimerkiksi isovanhemman. Välittäminen ja oma koettu henkilökohtainen kytkös toiseen ihmiseen voi olla myös yksipuolista eikä molemminpuolista. Tapaamisoikeutta tarkasteltaessa kyse on kuitenkin lapsen oikeudesta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361 2 §; HE 88/2018 vp, 21), joten kyseessä tulee olla juuri lapsen näkökulmasta ja hänen määritelmänsä, keistä ihmisistä hän välittää ja keihin hän on kytkeytynyt.

Juha Hämäläinen on tutkinut J.V. Snellmanin perhefilosofiaa. Hän on todennut yhteiskunnan muutoksen vaikuttavan perheiden tilanteisiin, mutta sen seurauksena perheen emotionaalinen aspekti kasvaa entisestään perheen muiden funktioiden vähentyessä. Perheen perustavanlaatuisena tehtävänä on edelleen tarjota läheisyyttä ja tyydyttää perheenjäsentensä tarvetta kuulua johonkin. (Hämäläinen 2005, 300.) Emotionaalinen aspekti korostuu myös Henna Pirskasen ja Petteri Eerolan (2018) tavassa lähestyä perhe- ja läheissuhteita, yksilökeskeisestä ja tunnekeskeisestä näkökulmasta. Perheenjäsenyydessä merkityksellistä ei ole sukulaisuus, sukupuoli, ikä, asuminen, suhteen laatu, määrä, tai edes se, onko perheenjäsen ihminen vai eläin. Jokainen voi määritellä oman perheensä omalla tavallaan ja ne voivat muuttua. Olennaista ovat ne merkitykselliset ja läheiset ihmissuhteet, jotka perheeksi määritellään ja joiden perustana ovat tunteet perheenjäsentä kohtaan. (Pirskanen & Eerola 2018, 16.).

Perhettä voi siis tarkastella luovana suhteiden verkostona, riippuen siitä, kenen perheenjäsenen näkökulmasta määritelmää tekee. Lahtinen (2016) mukaan perhettä voi lähestyä muuttuvana

lähisuhteiden kimppuna, jonka jäsenet vaihtuvat ajallisessa prosessissa ja perhesuhteet kytkeytyvät vahvasti perheenjäsenten elämänkaaren vaiheisiin. Näissä elämän eri vaiheissa myös perheen merkitys sen jäsenilleen on vaihdellut kautta aikojen ja sen sisällään pitämät lähisuhteet saattavat pahimmillaan rajoittaa yksilön elämää. Parhaimmillaan ne kuitenkin tukevat ja puskevat sisäpiirinsä jäseniä elämässään eteenpäin. (mt. 2016.) Sosiaalityön käytännön näkökulmasta yksilön, kyseessä olevan asiakkaan hyvinvointi on sosiaalityössä työskentelyn lähtökohta ja tavoite. Niemelä (2016) kuvaa sosiaalityön olevan erityinen yhteiskunnallinen järjestelmä, jolle on annettu julkisen vallan tehtävä hyvinvoinnin edistämistä asiakkaan haastavissa elämäntilanteissa, joissa hyvinvoinnin saavuttamisessa voi olla esteitä ja vaikeuksia. Asiakkaan kanssa kartoitetaan ja tutkitaan hänen hyvinvointiaan edesauttavia tekijöitä sekä myös hyvinvointia estäviä ja heikentäviä tekijöitä. Näitä hyvinvointia heikentäviä tekijöitä pyritään joko poistamaan tai minimoimaan sopivin keinoin sekä vahvistamaan yksilöä siten, että hänen saatavillaan olevat voimavarat toimivat ikään kuin puskureina niitä vastaan. Tämä tapahtuu vastavuoroisessa työskentelyssä, asiakkaan ja työntekijän suhteessa, jossa työntekijällä on karttanaan vahvat ammattieettiset perustukset sekä työkalupakkinaan yhteiskunnassa tarjolla olevat resurssit, joiden avulla pyritään asiakkaan toimintamahdollisuuksien lisäämiseen, osallisuuteen yhteiskunnassa ja sen järjestelmissä eli yksinkertaisemmin omassa elämässä ja arjessa hyvin voimiseen. (Niemelä 2016, 104–105.)

Myös asiakkaan lähipiirin hyvinvointi on olennaista myös yksilön hyvinvoinnin kannalta. Lapsen hyvinvointi on aina sidoksissa jollakin tavalla hänen vanhempaansa tai hänestä huolta pitävään aikuiseen, sillä lapsi on ikänsä ja asemansa vuoksi haavoittuvaisessa asemassa. Perhesuhteet ovat läheisimpiä ihmissuhteita, joita ihmisellä on. Sosiaalityössä työskennellään asiakkaan läheisten ihmissuhteiden ja perheiden parissa, pyrkien siihen, että niin aikuinen ja lapsi voisivat läheisissä ihmissuhteissaan hyvin. Mikäli lapsen hyvinvointi ja lapsen myönteinen kasvu ja kehitys ovat vaakalaudalla siitä syystä, että hänestä huolta pitävien aikuisten voimavarat eivät riitä tämän tehtävän toteuttamiseksi, tulee viranomaisten varmistaa, että lapsen etu ja hyvinvointi tulevat turvatuiksi. (Heinonen 2016, 237.) Lapsen asema sekä riippuvuus hänestä huolta pitävistä aikuisista ei kuitenkaan poissulje osallisuutta ja toimijuutta omassa asiassa. Helavirta (2011, 80) pitää tärkeänä, että tunnustamme lapsen olevan oman elämänsä paras asiantuntija ja tietolähde ja siksi aikuisten tehtävänä on tarjota lapsille mahdollisuuksia tuottaa itseään koskevaa hyvinvointitietoa.

4.4 Kollektivismi ja individualismi perheen taustalla

Maailmanlaajuisesti eri kulttuureissa ja yhteiskunnissa on tapahtunut muutoksia siirtymisessä yhteisöllisyydestä, kollektivismista, yksilöllisyyden korostukseen eli individualismiin. Individualismin yleistymistä voi tutkia muun muassa tarkastelemalla sitä, mitä eri yhteiskunnissa pidetään arvohierarkiassa korkealla sekä minkälaista sosioekonomista kehitystä maassa on tapahtunut. Yksinkertaistaen voi päätellä, että mikäli yhteiskunnassa tapahtuu sosioekonomista nousua, voidaan olettaa myös individualististen arvojen ja käytäntöjen yleistymistä tulevaisuudessa. Poikkeuksia kuitenkin on, kuten esimerkiksi Kiina, jossa sosioekonomista kehitystä on tapahtunut paljon, mutta yhteisöllisyys ei kärsi yksilöllistymiskehityksestä. (Santos, Warnum & Grossmann 2017.)

Suomalainen kulttuuri on leimattu yksilökeskeisiä arvoja korostavaksi eikä lainkaan yhtä yhteisölliseksi, kuten on esimerkiksi rajanaapurimme Venäjän kulttuuri. Jungo-Soo Yin (2018) tutki opiskelijoiden yksilökeskeisiä ja yhteisöllisiä arvoja vertailevasti länsimaalaisten (Kanada ja Yhdysvallat) sekä aasialaisten (Japani ja Etelä-Korea) opiskelijoiden kesken. Hän havaitsi, etteivät opiskelijoiden asenteet ja arvot ole jakautuneet siten, että Japanissa ja Etelä-Koreassa korostuisivat yhteisölliset arvot ja yksilökeskeisyyden arvostusta ilmeni vain länsimaalaisten opiskelijoiden keskuudessa. Yinin mukaan arvojen sekoittumista on tapahtunut kulttuureiden kesken ainakin nuoremman ikäpolven eli opiskelijoiden keskuudessa, sillä myös kyseisen tutkimuksen länsimaissa arvostettiin yhteisöllisyyttä ja sekä Japanissa että Etelä-Koreassa yksilökeskeisiä arvoja kannatettiin. (Yin 2018.)

Yhteiskunnan tai kulttuurin yksilökeskeisyyttä tai yhteisöllisyyttä voi myös paikantaa tarkastelemalla perheyksikköä. Realo ja Allik (1999) ovat erotelleet tutkimuksessaan kulttuurikohtaista kollektiivisuutta perheen, vertaissuhteiden sekä yhteiskunnan tasoihin. Perheen kollektiivisuuden tasoa on mahdollista arvioida perhekeskeisyyden avulla. Perhekeskeisyydeksi luettiin kuuluvaksi perheenjäsenten omistautuneisuus toinen toisilleen sekä omien toiveiden ja halujen asettaminen toissijaiseksi perheen parhaaseen vedoten. Perhekeskeisyyteen liitettiin myös perinteiden ylläpitäminen. Kollektiivisessä perheessä arvostetaan ja kunnioitetaan omia vanhempia sekä vanhempia sukupolvia ja palveluksia vaihdetaan vastavuoroisesti. (Realo & Allik 1999.) Individualistisemmassa perheessä näitä tekijöitä ei arvosteta yhtä korkealle. Individualistisia arvoja

tunnustavassa perhekäsityksessä perheyksikkö on riippumattomampi perheen ulkopuolisista ihmissuhteista ja korostaa kaikista läheisimpien ihmissuhteiden merkitystä perheyksikössä. Kollektiivisuus ja familistiset arvot aktivoituvat erityisesti kolmannen sukupolven syntyessä. Vanhemmat saavat kosketuspintaa omaan lapsuuteen ja lapsuuden perheeseensä hoivatessa ja kasvattaessa omaa lastaan. Erityisesti tuoreet isovanhemmat kohtaavat elämän ja perheen jatkuvuuden konkreettisesti oman lapsen tultua vanhemmaksi, joten heillä voi olla toiveita ja haluja olla osa lapsenlapsensa perheen elämää. Toisaalta isovanhemmuuden myötä myös oma tulevaisuus voi näyttää valoisammalta (Nätkin 2018, 149.)

4.5 Sukupolvisuhteet ja perhe

Vuoden 2007 perhebarometrissä perheen merkitys yksilölle koettiin vahvimmin seuraavasti: Yli 70 prosenttia kyselyn vastaajista koki perheen merkitsevän heille läheisyyttä, vastuunkantoa, yhdessä olemista sekä henkistä tukea. Eniten oli kasvanut perheen merkitys kuulumisena johonkin, noin 55% oli täysin samaa mieltä tämän väittämän kanssa. Perheen merkitys velvollisuutena oli ainoa muuttuja, jonka nähtiin vähentyneen kymmenessä vuodessa. Perhekokoonpanoon nähtiin tavallisimmin kuuluvan parisuhteessa elävät aikuiset ja lapsia tai aikuinen ja lapsia. Noin 85 prosenttia käsitti isovanhemmat, vanhemmat ja lapset yhdeksi perheeksi. Näkemys siitä, että perheen muodostavat vanhempien ja lasten lisäksi muualla asuvat isovanhemmat, sai 10 prosenttia enemmän kannatusta kuin vuonna 1997. Myös samaa sukupuolta oleva pari nähtiin vahvemmin perheeksi aikaisempaan nähden. Perhemäärityksessä ei kuitenkaan tapahtunut merkittäviä muutoksia kymmenessä vuodessa. Lapset, parisuhde ja sukulaisuus nähtiin tärkeiksi tekijöiksi perhemäärityksessä, mutta parisuhteen muodon suhteen oltiin hyväksyvämpiä samaa sukupuolta olevien parien ja avoliittojen kohdalla. (Paajanen 2007, 23–28.)

Lisäksi yksinhuoltajuus hyväksyttiin useammin perhemuotona lapsen suotuisan kehityksen kannalta kuin vuonna 1997 (Paajanen 2007, 82). Hakovirran, Salinin ja Haatajan (2016) tutkimusaiheena olivat yksinhuoltajuuteen liittyvät asenteet. He saivat selville, että ajankohdalla oli ensisijaisesti merkitystä siihen, minkälaisia mielipiteitä ihmisillä oli yksinhuoltajista ja iäkkäämmät henkilöt näkivät sen useammin uhkana. Lisäksi naiset suhtautuivat ylipäätään suvaitsevaisemmin eroihin sekä erilaisiin perhemalleihin, kuin miehet. Kolmantena Hakovirran ym. mukaan vastaajan oma

perhetilanne vaikutti mielipiteeseen, sillä parisuhteessa elävät sekä yksin elävät suhtautuivat varauksellisemmin yksinhuoltajuuteen. (Hakovirta ym. 2016, 281.)

Iällä ja elämänvaiheella oli suuri merkitys sen suhteen, keitä perheenjäsenikseen luettiin kuuluvan. Noin joka viides koki lapsenlapset perheenjäsenikseen. Noin 65 prosenttia vastaajista koki omat vanhempansa perheenjäseninä. Tärkeimpinä perhettä määrittävinä tekijöinä nähtiin läheinen biologinen sukulaissuhde (91 prosenttia vastaajista samaa mieltä) ja vahva tunneside perheenjäsenten välillä (68 prosenttia vastaajista samaa mieltä). Samassa taloudessa asumisen merkitystä ei nähty yhtä tärkeänä, mutta silti kolme viidestä määritteli perhettään sen perusteella. (Paajanen 2007, 30–32.) Yli puolet vastaajista määritteli lähisukunsa laajemmin ja siihen nähtiin kuuluvaksi vanhempiensa sisarukset, puolison vanhemmat ja sisarukset, lastenlapset ja lasten puoliset (mt. 68).

Kouluikäisten lasten perhesuhteita ja heille tärkeitä henkilöitä selvitetessä selvisi, että biologiset isovanhemmat, etenkin äidin puolelta nähtiin merkityksellisiksi henkilöiksi, jotka tukevat läsnäolollaan, mutta myös hoitavat lapsenlapsiaan. Lapset kokivat serkut heille tärkeiksi ikätovereiksi, mutta yhtä tärkeiksi koettiin myös biologiset tädit ja sedät, joita itseasiassa tavattiin useammin kuin isovanhempia. Isovanhempien merkitykseen taas ei vaikuttanut suhteen aktiivisuus tapaamisissa eikä heidän tapaamisiaan ollut välttämättä niin tiheästi. Perheen koko vaikutti lapsen kokemukseen siitä, miten paljon hän nimesi itselleen muita tärkeitä henkilöitä. Pienen perheen lapsi nimesi itselleen muutenkin vähemmän perheenjäseniä sekä tärkeitä henkilöitä kuin lapset, jotka nimesivät itselleen suuremman perheen. (Brannen ym. 2000, 151–153.) Tilanteet, joissa lapset eivät kokeneet isovanhempia tärkeiksi, liittyivät tilanteisiin, joissa he eivät välttämättä tienneet tai tunteneet isovanhempiaan, he asuivat ulkomailla tai perhesuhteisiin liittyi konflikteja. Lapset kokivat isovanhemmat toisinaan myös erittäin tärkeiksi henkilöiksi, vaikka eivät olleet nähneet heitä pitkään aikaan. (mt. 133, 136, 135.)

Suomalainen perhekäsitys on yleisesti katsottuna suppeampi kuin yhteisöisemmissä kulttuureissa ja sen äärirajojen sisäpuolelle mahtuu vähemmän ihmisiä. Esimerkiksi Venäjällä vallitseva perhekäsitys on kollektiivisempi ja lähtökohta perheen määrittelylle. Pirjo Pölläsen (2013) mukaan Venäjällä perheellä tarkoitetaan laajennettua perhettä suomalaisen perhemääritelmään nähden. Isovanhempi huolehtii pienten, alle kouluikäisten lastenlasten hoidosta vanhempien ollessa opiskelemassa tai työelämässä. Pölläsen haastattelemat Suomessa asuvat venäläiset maahanmuuttajanaiset määrittelivät

suomalaisen perheen ”pienenä” ja venäläisen oman aikaisemman perheensä ”isona”, jossa lasten hoidollinen vastuu ja velvollisuus kuuluu vanhempien ohella myös isovanhemmille. Haastatellut naiset kokivat, ettei suomalaisilla isovanhemmilla ole samankaltaista velvoitetta osallistua lastensa perheiden arkeen ja lasten hoitoon. Tämä laajennettu perhe tarkoittaa myös vastavuoroista hoivaa eri sukupolvien välillä. Vastavuoroiseksi suhteen tekee molemminpuolinen auttaminen, sillä isovanhempi saa myös perheeltä apua ja tukea, myös rahallisesti. Laajennetussa perheessä perheenjäseniksi luetaan myös molempien vanhempien isovanhemmat, jotka konkreettisesti saattavat asua perheen kanssa samassa asunnossa sekä mahdollisesti sisaruksia perheineen. (Pöllänen 2013, 137–139, 148, 195.) Kela tunnistaa laajennetun, sukupolvisuhteita sisältävän perhekoonpanon ainakin tietyissä tilanteissa. Kun myönnetään asumistukea, Kela katsoo kaikkien samassa kotitaloudessa pysyvästi asuvien perheenjäsenten ja isovanhempien muodostavan ruokakunnan (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 46; Laki yleisestä asumistuesta 14.11.2014/938, 4 §).

Vastavuoroisuutta sukupolvisuhteissa on kaikkien osapuolten välillä, kuten isovanhemman ja lapsenlapsen välillä, jossa kumpikin osapuoli saa toiseltaan jotakin. Matos ja Neves (2012) ovat tutkineet suhteen dynamiikkaa. Heidän mukaansa isovanhemman ja lapsenlapsen välillä siirtyy tietoa, tietämystä ja viisautta ja he inspiroivat ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Isovanhemmat hyötyvät lastenlastensa toiminnasta ja he innostavat isovanhempiaan esimerkiksi käyttämään uutta teknologiaa, tekemään ympäristöystävällisiä tekoja sekä saattavat heitä uusimman tiedon äärelle esimerkiksi yhteiskunnan muutoksista. Tätä kautta lapsenlapset vaikuttavat isovanhempiensa sosiaalisiin aktiviteetteihin. Isovanhempien asenteet, uskomukset ja osittain jopa arvot saattavat muuttua tämän myötä. (Matos & Neves 2012, 203, 220.)

5 TUTKIMUSAINEISTO

5.1 Aineiston kuvaus

Tutkielmassa käyttämäni aineisto on niin kutsuttu valmis aineisto. En ole kerännyt sitä itse enkä ole ollut osallisena sen keräämisessä. Kyseessä on luonnollinen tekstiaineisto, verkkokeskustelussa keskustelijoiden itsensä tuottama keskustelumateriaali, joka on syntynyt vuorovaikutuksessa ja vuoropuhelussa toisten keskusteluun osallistuneiden henkilöiden sekä oikeusministeriön alustusten

seurauksena. Keskustelualustana on toiminut Vaikuta lakiin.fi -verkkosivusto. Verkkokeskustelu on löydettävissä Valtioneuvoston julkaisuarkistosta nimellä ”Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet. Yhteenveto verkkokeskustelusta.” Tässä julkaisussa lain muutostarpeisiin liittyvä verkkokeskustelu on kokonaisuudessaan liitteenä. (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016.)

Avoimen ja julkisen verkkokeskustelun avulla kansalaiset saivat ilmaista mielipiteensä, perustella niitä ja sitä kautta vaikuttaa lakiin. Laaksonen ja Matikainen (2013, 181–182) tuovat esiin, että erilaisille internetissä tapahtuville keskustelufoorumeille syntyy erilaisia kulttuureita ja jopa yhteisöjä siinä, miten keskustelua on tapana käydä vuorovaikutuksessa toisten keskustelijoiden kanssa. Heidän mukaansa keskusteluun vaikuttaa merkittävästi se, käytetäänkö siinä nimimerkkejä vai todellisia nimiä ja miten avoimia keskustelijoiden identiteetit ovat muille. He pyytävät ottamaan kontekstin huomioon verkkokeskustelua analysoitaessa (Laaksonen & Matikainen 2013, 184).

Kyseiseen verkkokeskusteluun, josta aineiston on tuotettu, ei ole voinut osallistua vahingossa vaan osallistujilla on ollut selkeä agenda osallistua juuri siihen keskusteluun vaikuta-lakiin.fi-sivustolla. Keskusteluun ja äänestyksiin oli mahdollista osallistua rekisteröitymisen jälkeen. Tässä vaiheessa keskustelija pystyi ilmoittamaan roolinsa yksityishenkilönä, viranomaisena, järjestön edustajana, tutkijana tai muuna. Suurin osa keskustelijoista oli yksityishenkilöitä. Keskustelualueella oli yhteensä 247 rekisteröitynyttä käyttäjää, joista yhteensä 208 ilmoitti roolinsa ja 194 heistä oli yksityishenkilöä. Rekisteröityneiden käyttäjien joukossa oli neljä viranomaista, kolme keskustelijaa ilmoitti roolikseen tutkija, kolme henkilöä taas edusti järjestöä sekä neljä valitsi vaihtoehdon, joku muu. Rekisteröitymisestä ja roolin ilmoittamisesta huolimatta keskustelua oli mahdollista käydä nimimerkin takaa. Toisinaan pelkkä nimimerkki itsessään liittyi kannanottoon tai sillä esitettiin omaa asemaa, kuten seuraavat nimimerkit; ”Lasten parhaaksi” ja ”Vieraannutettu”. (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016, 8.)

Nykyteknologia mahdollistaa tehokkaammin kansalaisten näkemysten keräämisen ja tallentamisen. Hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelman (Ratkaisujen Suomi: Puolivälin tarkistus 2017, 44) yhtenä tavoitteena lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa on ollut lisätä perheiden osallistumista sekä kokemusasiantuntemusta. Kokemusasiantuntemustaan oli mahdollista tuoda esiin

verkkokeskustelun kautta ja kansalaisten osallisuutta lain valmistelussa on edistetty. Keskustelijat vetosivat kannanotoissaan monesti omiin tai lähipiirinsä kokemuksiin.

Tutkielmassani keskityn lapsenhuoltolain uudistuksen yhteen lain muutostarpeeseen, joka koskettaa lapsen tapaamisoikeuden laajentamista lapsen vanhemmista koskettamaan myös muuta lapselle läheistä henkilöä. Aineistonani käytän kyseisen ehdotuksen ympärille käytyä verkkokeskustelua, jota on yhteensä noin 40 sivua. Kokonaisuudessaan verkkokeskustelun tekstiaineisto on yli 300 sivu. Keskustelijoita tapaamisoikeutta käsittelevässä osuudessa on ollut yhteensä 47, joista kymmenen keskustelijaa osallistui aktiivisesti keskusteluun ja kommentoi viisi kertaa tai useammin. Kirjoitettuja kommentteja tässä verkkokeskusteluosuudessa oli yhteensä 183. (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016, 10, 19–59.) Verkkokeskustelu alkoi 18.4.2016 ja samana päivänä Oikeusministeriö antoi tiedotteen asiasta. Tiedotteessa kutsuttiin osallistumaan verkkokeskusteluun Vaikuta lakiin.fi -sivustolla ja vaikuttamaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamiseen sekä ottamaan kantaa. Tiedotteessa ohjeistettiin, että verkkosivulle tulisi rekisteröityä ennen keskusteluun osallistumista, mutta sitä olisi mahdollista myös lukea kommentoimatta ilman rekisteröitymistä kolmen viikon ajan 8.5.2016 asti, jonka jälkeen se suljetaan. Tiedotteessa kerrottiin, että käytyä keskustelua on tarkoitus hyödyntää lain valmistelutöissä ja keskustelun teemat ovat vasta alustavia ehdotuksia. (Osallistu lapsenhuoltolain uudistamiseen-verkkokeskustelu alkaa 2016.)

5.2 Laadullinen asennetutkimus lähestymistapana

Käytän tutkielmassani laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa lähtökohtana ja työkaluna käyttämäni aineiston jäsentämisessä. Käyttämäni aineisto määrittelee tutkielmani lähestymistapaa. Aineistoni on argumenttipitoista ja kantaaottavaa, josta näkyvät erilaiset näkemykset ja käsitykset koskien lapsen vanhempia, isovanhempia, sukulaisia ja läheisverkostoa. Tutkielmassani voisi hyödyntää myös diskurssianalyysii aineiston analyysimenetelmänä ja paikantaa perheeseen liittyvät käsitykset laajemmin yhteiskunnan tasolla vallitseviin kilpaileviin keskusteluihin ja vaihteleviin näkemyksiin. Diskurssianalyysin hyödyntäminen olisi luontevaa, sillä sekä laadullinen asennetutkimus että diskurssianalyttinen näkökulma käyttävät argumentteja materiaalina purkamisessa (Vesala & Rantanen 2007, 11.) Aineiston argumentteja perustellaan asioilla, jotka

kumpuavat suoraan keskusteluun osallistuneiden ihmisten elämistä ja he tuovat omakohtaisen asiantuntemuksensa aiheesta esiin. Näistä perusteluista taas on tunnistettavissa myös tunteita ja arvoja. Nämä yhdessä kertovat ihmisten asenteista, minkä vuoksi laadullinen asennetutkimus on diskurssianalyysia sopivampi.

Laadullisen asennetutkimuksen haastattelussa on tyypillistä, että haastateltaville esitetään lauseväittämiä, ikään kuin kimmokkeita keskustelulle. Keskustelijat haluavat antaa omat selityksensä ja versionsa omaan kantaansa ja arvottavat niiden kautta kiistanalaista asiaa. (Vesala & Rantanen 2007, 32–33.) Tämä ratkaisi lopullisen aineiston analyysimetodin, sillä oikeusministeriön ehdotukset tapaamisoikeuteen liittyen ovat juuri yllä mainitun kaltaisia lauseväittämiä eli kimmokkeita: ”Pitäisikö säätää mahdollisuudesta vahvistaa tapaamisoikeus erityisestä syystä myös lapsen ja isovanhemman tai muun sellaisen henkilön välille, jonka kanssa lapsella on ollut läheinen suhde?” Tämän ehdotuksen puolesta äänesti 69 keskustelijaa ja sitä vastaan äänesti 18 keskustelijaa. Kaikki keskustelijat eivät ole osallistuneet keskusteluun, sillä keskustelijoiden lukumäärästä (47) ja äänten lukumäärästä (yhteensä 87) päätellen keskustelua on seurannut useampi henkilö ottamatta siihen osaa. Oikeusministeriö on perustellut kyseistä ehdotustaan seuraavasti: ”Tapaamisoikeus voidaan vahvistaa oikeudellisesti sitovasti vain lapsen ja vanhemman välille. Esille on nostettu tarve vahvistaa tapaamisoikeus myös esimerkiksi lapsen ja isovanhemman tai muun sellaisen henkilön välille, joka on ollut kiinteästi lapsen arjessa mukana.” Oikeusministeriö on perustellut ehdotuksen puolesta seuraavasti: ”On tärkeää, että lapsen yhteydet läheisiin säilyvät erosta huolimatta. Tapaamisoikeuden vahvistaminen voi olla perusteltua erotilanteessa esimerkiksi uusperheessä, jossa lapsella on ollut kiinteä suhde häntä hoitaneeseen tosiasialliseen vanhempaan.” ja ehdotusta vastaan Oikeusministeriö esitti seuraavasti: ”Usean tapaamisoikeuden vahvistaminen hankaloittaisi lapsen arkea. Se voisi myös lisätä oikeusprosesseja ja tehdä lapsen aseman kestävämmäksi tapaamisoikeuksien ristipaineessa. Uutta sääntelyä ei tarvita, koska pääsääntöisesti tapaaminen läheisten kanssa toteutuu ilman viranomaisen määräystä.” (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016, 19.)

5.3 Analyysiprosessin eteneminen

Laadullinen asennetutkimus toimii tutkielmani lähestymistapana, mutta myös analyysimenetelmänä. Analyysiprosessi eteni seuraavalla tavalla. Prosessi alkoi aineiston lukemisesta, jonka kautta

hahmotin aineiston laajuutta ja sisältöä. Kiinnitin huomiota muun muassa verkkokeskustelun keskustelijoiden kirjoittamien puheenvuorojen eli kommenttien pituuksiin, sisältöihin ja keskustelijoiden aktiivisuuteen; osa heistä kommentoi useamman kerran, jotkut vain kerran. Kommentit olivat pääsääntöisesti useamman lauseen mittaisia ”puheenvuoroja”, mutta myös pitkiä, jopa kahden sivun mittaisia. Toisella lukukerralla kirjoitin ylös omia merkintöjäni eli alustavia raakahavaintoja aineistosta. Kolmannella lukukerralla kirjoitin pelkistettyjä ilmauksia kommentteista. Samalla jäsentelin pelkistetyt ilmaukset keskustelijoiden kirjoittamista kommentteista asennetutkimukselle tyypilliseen tapaan Vesalan ja Peuran tavoin siten, että erottelin niistä kannanoton kiistanalaiseen asiaan eli tapaamisoikeuden laajentamiseen liittyen ja erikseen kannanottoon liittyvät perustelut (Vesala & Peura 2007, 114). Kolmantena erittelin puheenvuorosta ajatuksia ja näkemyksiä perheestä. Pysin löytämään nämä kolme osatekijää jokaisesta kommentista, mutta joistakin puheenvuoroista löysin esimerkiksi vain perusteluita tai perheeseen liittyviä käsityksiä.

Kannanotoksi määrittelin kommentista ilmenevän selkeän vastauksen Oikeusministeriön lauseväittämään eli kimmokkeeseen: ”Pitäisikö säätää mahdollisuudesta vahvistaa tapaamisoikeus erityisestä syystä myös lapsen ja isovanhemman tai muun sellaisen henkilön välille, jonka kanssa lapsella on ollut erityinen suhde?” Oikeusministeriö perusteli ehdotustaan seuraavasti: ”Tapaamisoikeus voidaan vahvistaa oikeudellisesti sitovasti vain lapsen ja vanhemman välille. Esille on nostettu tarve vahvistaa tapaamisoikeus myös esimerkiksi lapsen ja isovanhemman tai muun sellaisen henkilön välille, joka on ollut kiinteästi lapsen arjessa mukana.” Lisäksi Oikeusministeriön taholta esitettiin kannanotto ehdotuksen puolesta ja vastaan, mutta mielestäni keskustelijat ottivat useimmiten kommentteissaan kantaa suoraan tähän ensimmäiseen ehdotukseen. Perusteluksi katsoin keskustelijan esittämät perustelut omalle kannalleen, mihin asioihin viitattiin ja vedottiin sekä toiko keskustelija esiin omakohtaista kokemustaan aiheesta. Jonkin verran viitattiin asiantuntijoihin ja heidän näkemyksiinsä omaa kantaa päteväyttämään.

Kolmantena erittelin kommentteista perhekäsityksiä silloin, kun niitä oli suoraan ilmaistu tai, kun niitä oli mahdollista kannanotosta muodostaa. Perhekäsitykseen laskin kuuluvaksi havainnot keskustelijan kertomista ajatuksista perheestä, perhekokoonpanosta ja perhesuhteista. Perhekäsitykseen sisällytin myös keskustelijan esittämät ajatukset vanhemmuudesta, vanhemman tehtävistä, isovanhemmista tai lapselle läheisen muun henkilön merkityksestä. Luokiteltuani kommenttien sisältöjä kannanotoiksi,

perusteluiksi ja perhekäsityksiksi, tiivistin niistä kommenttikohtaisesti asenteita. Asenteita muodostaessani pyrin koostamaan ne ytimekkäiksi, mutta vältin taipumusta neutraloimiseen, kadottamasta niissä ilmeneviä näkökulmia ja mielipiteitä. Lopuksi tiivistin asenteita vielä lyhyemmiksi yläluokiksi ja sen jälkeen koostin ne pääluokiksi, lopullisiksi asenteiksi ja perusteluiksi.

Jätin analysoimatta joitakin kommentteja, jos niiden sisältö oli selkeää toisintoa aikaisempiin kommentteihin nähden tai en löytänyt niiden sisällöstä tutkimuskysymyksen kannalta olennaista. Joissakin kommentteissa puhuttiin aiheeni vierestä ja käsiteltiin esimerkiksi enemmänkin lapsen ja vanhemman tapaamisoikeuteen liittyviä vaikeuksia. Nämä jätin analyysin ulkopuolelle. Ulkopuolelle jääneistä kommentteista saisi varmasti erilaisia vastauksia jollakin toisella analyysimenetelmällä, kuten esimerkiksi keskusteluanalyysillä. Tarkoitukseni on kuitenkin tarkastella puheenvuorojen sisältöä ja perustelun tapaa, eikä niinkään verkkokeskustelussa ilmenevää vuorovaikutusta keskustelijoiden välillä. Tähän rajaukseen olen päätenyt siitakin syystä, että verkkokeskustelufoorumi vaikuta.lakiin.fi-sivustolla on ollut auki ajalla 18.4.-8.5.2016, joten keskustelijat ovat saattaneet käydä kommentoimassa Oikeusministeriön ehdotuksia useampana päivänä eikä keskustelu ole välttämättä ollut reaaliaikaista. Keskusteluun osallistujilla on ollut siten aikaa pohtia omia näkökulmiaan ja lukea muiden kommentteja omassa tahdissaan. Tästä huolimatta huomasin, että keskustelu oli hetkittäin kärjistynyttä. Pohdin myös, onko joidenkin keskustelijoiden tavoitteena ollut jonkinasteinen internet ”trollaaminen” (Bishop 2014). Aineistossani esiintyvää trollaamista määrittelen tarkoituksenhakuisesti provosoimiseksi sekä oman kirjoittajan näkökulman korostamista ja esiin tuomista muiden näkökulmia vähättelemällä ja halveksumalla.

Kannanottojen suhteen tein laskentaa: Analyysiin hyväksymistäni kommentteista 47:een liittyi kannanotto ja/tai perustelu sille, ettei tapaamisoikeutta tulisi laajentaa nykyisestään. Oikeusministeriön keskustelun aikana oli mahdollista äänestää tapaamisoikeuden laajentamisen puolesta tai sitä vastaan. Äänestyksessä tapaamisoikeuden laajentamista vastaan äänesti 18 henkilöä (yksi ääni henkilöä kohden). Tapaamisoikeuden laajentamisen puolesta käytettiin 46 puheenvuoroa, joissa ilmaistiin selvästi kantaa: tapaamisoikeus pitäisi laajentaa koskemaan lapsen ja isovanhemman suhdetta tai sellaista henkilöä, jonka kanssa lapsella on ollut läheinen suhde. Tämä ehdotus sai yhteensä 69 ääntä. Kommentit, joista selvää kyllä tai ei vastausta ei ollut löydettävissä, määrittelin kolmanteen luokkaan, ei selkeää kantaa. Tähän luokkaan sain yhteensä 41 kommenttia. On silti mahdollista, että he ovat äänestäneet puolesta, mutta ovat kannanottojensa perusteluissa pyrkineet

puolueettomampaan ilmaisuun. On myös mahdollista, ettei omaa kantaa toistettu selvästi, jos se oli kertaalleen ilmaistu. Mielenkiintoista on se, että tapaamisoikeuden laajentamista vastusti 18 henkilöä ja siihen liittyviä kannanottoja oli yhteensä 47. Tapaamisoikeuden laajentamista vastustaneet henkilöt olivat siten aktiivisia kommentissaan keskustelun aikana. Lopulliseen analyysiin otin yhteensä 134 kommenttia.

En erittele keskustelijoiden yksilötasolla, kuinka monta kertaa he ovat kommentoineet, mitä mieltä he ovat yksittäisinä henkilöinä olleet tai millä tavoin juuri he ovat perustelleet näkemystään. Olisi mielenkiintoista tarkastella, miten keskustelijoiden mielipiteet tai asenteet ovat muuttuneet tai täsmentyneet keskustelun aikana, mutta se ei ole analyysini tehtävä. Tutkimuskysymykseni kannalta relevanttia on tarkastella, minkälaisia asenteita kannanottojen ja perusteluiden taustalta on nähtävissä tapaamisoikeuteen liittyen ja minkälaisia perhekäsityksiä niihin liittyy.

5.4 Tutkimuseettisiä huomioita

Keskusteluun osallistujien on ollut mahdollista tutustua lapsenhuoltolain verkkokeskustelun ohjeisiin. Ohjeet sain pyytämällä Oikeusministeriöltä lainsäädäntöneuvos Laura Määttäselältä. Ohjeissa on kerrottu tulosten käyttämisestä, säännöistä ja käyttöehdoista, palvelun käytöstä, säännöistä, keskusteluun osallistumisesta, vastuusta sisällöistä, tietosuojasta ynnä muista. Vastuusta sisällön suhteen kerrotaan, että oikeusministeriöllä on oikeus käyttää ja julkaista palstalla olevaa materiaalia muualla, kuten muissa verkkopalveluissa tai painotuotteissa. Ohjeissa muistutetaan kirjoittajan omasta vastuusta tuottamansa sisällön suhteen sekä siitä, että julkaista voi vain sellaista tietoa, mihin henkilöllä itsellään on tekijänoikeudet. Osallistujille on ohjeissa kerrottu, että verkkokeskustelussa esitetyjä näkemyksiä hyödynnetään lainvalmisteluhankkeen jatkovalmistelussa. (Määttänen, L. henkilökohtainen tiedonanto 15.6.2018.)

Turtiainen ja Östman (2013, 53) huomauttavat, että verkkokeskustelun aikana keskustelijat saattavat unohtaa kontekstinsa julkisuuden keskusteluissaan muiden osallistujien kanssa. Näin varmasti käy helposti, sillä keskustelua on saattanut seurata rekisteröitymättä, joten sillä on voinut todennäköisesti olla paljon suurempi yleisö. Näkymättömiä seuraajia ei voi siten havaita. Tämä varmasti madaltaa kynnystä kommentoida tai tapaa, miten perustelee omia näkemyksiään. Sen vuoksi tein harkintaa

siinä, mitä kommentteja nostin yksityiskohtaisempaan tarkasteluun tulososuudessa, koska joissakin kommentteissa oli yksityiselämään liittyviä tietoja. Kommenttien tai kohtien poistamisessa täytyy olla tarkkana, sillä se saattaa neutralisoida liikaa aineistoa siten, ettei jäljelle jää tutkimuskysymyksen kannalta merkittäviä seikkoja (Kuula 2011, 78).

Itse verkkokeskustelun tutkimuskäyttöön ei tarvita tutkimuslupaa. Verkkokeskustelu on kokonaisuudessaan oikeusministeriön julkisessa asiakirjassa liitteenä (Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet 2016) ja se on ladattavissa oikeusministeriön verkkosivuilta. Osallistujilta saatu tietoinen suostumus olisi tietenkin ihanteellista, jolloin jo tutkimusaineiston keräämisvaiheessa tutkimustilanne tehdään selväksi ja osallistuja voi valita, osallistuako vai eikö. Janet Salmons tuo esiin, että esimerkiksi internetissä saatu suostumus tutkimusaineiston keräämiseksi tai tutkimukseen osallistumisesta ei takaa, että henkilö on varmasti tietoinen, mihin on ryhtymässä. Salmons huomauttaa, etteivät internetin käyttäjät yleensä lue ohjeita ja ehtoja, vaan monissa kohden he vain hyväksyvät ne muodollisesti klikkaamalla ruudusta kohdan, jotta pääsevät siirtymään lukematta eteenpäin. Vastuu siirtyy näin ollen henkilölle itselleen, mutta se ei poista tutkimuseettisiä kysymyksiä. (Salmons 2018, 113, 115.) Kuten edellä kuvasin, verkkokeskustelun yhteydessä Vaikuta-lakiin.fi-sivustolla on ollut luettavissa ohjeet, joissa on muistutettu etukäteen, että verkkokeskustelua hyödynnetään lainvalmisteluhankkeessa. On myös kerrottu, että oikeusministeriöllä on oikeus käyttää ja julkaista aineistoa muualla. Saattaa olla, ettei tämän viestin sisältöä ole luettu kunnolla tai sen sisältöä ei ole ymmärretty. Mahdollisesta tutkimuskäytöstä ei mainittu.

Tässä tapauksessa verkkokeskusteluun osallistuneilta ei ole mahdollista kysyä jälkikäteen lupaa keskustelumateriaalin käyttämiseksi tutkimusaineistona eikä heitä ole mahdollista jälkikäteen informoida kommenttiansa tutkimuskäytöstä, vaikka se olisi tutkimuseettisesti olennaista (Kuula 2011). Tilanne on samanlainen muidenkin verkossa saatavilla olevien yleisten verkkokeskusteluiden tutkimusaineiston käytön suhteen. Tutkimuseettiset kysymykset ohjaavat tutkijaa tekemään sellaisia valintoja ja ratkaisuja tutkielman teossa, jotka ohjaavat eettisesti kestävästä tutkielman rakentamisesta. Kuten edellä on todettu, oikeusministeriön laatimissa ohjeissa ei ollut mainintaa siitä, että verkkokeskustelua saatetaan hyödyntää tutkimuskäytössä. Tämän olisi mielestäni voinut informoida keskusteluun osallistujille rekisteröitymisvaiheessa. Oikeusministeriö kuitenkin oletti, että

verkkokeskustelu saattaa kiinnostaa tutkijoita, sillä valittavissa olevissa roolivaihtoehtoissa tutkija oli yhtenä vaihtoehtona.

Kuulan (2011, 139) mukaan yksi tunnetuimmista ja myös varjelluimmista tutkimuseettisistä arvoista liittyy ihmisen yksityisyyden suojelemiseen ja kunnioittamiseen tutkimuksessa. Ihmiset eivät yleensä halua osallistua tutkimukseen, josta heidät tunnustetaan. Vahvistan keskustelijoiden anonymiteettiä vielä lopullisessa kirjoitusvaiheessa poistamalla nimimerkit keskustelusta tunnisteettomuuden lisäämiseksi, vaikka ne on mahdollista etsiä alkuperäisestä julkaisusta. Osa keskustelijoista on saattanut rekisteröityä omalla nimellään, kun taas toiset osallistuivat keskusteluun selvästi nimimerkillä. Keskustelijoilla voi olla omien näkemystensä taustalla henkilökohtaisia asioita, joita he eivät välttämättä voi tai halua tarkemmin avata keskustelussa. Osa on kuitenkin kertonut henkilökohtaisista asioistaan ja perustellut näkemyksiään kokemustensa kautta, ikään kuin kokemusasiantuntijana.

6 ASEENTEET TAPAAMISOIKEUDEN TAUSTALLA

6.1 Lapsen tapaamisoikeutta tulee laajentaa

Tapaamisoikeuden laajentamisen puoltaminen sai eniten kannatusta oikeusministeriön äänestyksessä, yhteensä 69 ääntä ja siihen kategoriaan olen sisällyttänyt 47 kommenttia. Joitakin kommentteja yhdistelin, mikäli ne olivat samalta nimimerkiltä ja liittyivät samaan asiaan. Tapaamisoikeuden laajentamista kannattavaa asennetta perustellaan kolmella eri tavalla. Näitä perusteluita ovat *isovanhemmuus pääomana*, *lapsi keskiössä* sekä *ristiriitainen suhtautuminen sukuyhteisöön*. Nämä perustelut pitävät sisällään vielä omia perusteluitaan, jotka kaikki olen erottanut tekstistä kursivoinnilla. Aineistoesimerkkejä käytän havainnollistamaan asenteita perusteluineen ja olen kursivoinut sekä pääsääntöisesti sisentänyt ne omille riveilleen.

6.1.1 *Isovanhemmuus lapsen pääomana*

Eniten kommenteissa on perusteluita (32) siitä, että *isovanhemmuus* käsitetään eräänlaisena *lapsen pääomana*, josta lapsen on vaarana jäädä paitsi. Isovanhemmuus nähdään eräänlaisena itsestänselvyytenä, luonnollisena ja kyseenalaistamattomana, lapsen elämään kuuluvana asiana. Isovanhempien puute lapsen elämässä sen sijaan ilmentää poikkeuksellista tilannetta lapsen normaaliin elämäntilanteeseen nähden. Alla olevassa aineistoesimerkissä vanhempien ero näyttäytyy poikkeuksellisenä kriisinä ja lapsen elämä suvun kanssa normaalina, elämää tasapainottavana tekijänä.

Lapsella pitäisi vanhempien erokriisistä huolimatta olla oikeus itsellään ainakin oikeus normaaliin elämään sukunsa kanssa. K51

Isovanhemmat näyttävät perusteluiden mukaan olevan automaattisesti lapselle hyväksi, lapsen elämänlaatua parantavana tekijänä. PeltomäIsovanhemmuutta korostavista perusteluista käy ilmi, että isovanhemmat toimivat lapsen hyväksi eli he eivät voi olla lapselle haitallisia henkilöitä: ”Hyvin harvoin on huonoja isovanhempia. K61.” Äärimmillään isovanhemmat nähdään jopa elintärkeiksi ja merkittäviksi läheisiksi ihmisiksi lapsen elämässä, joita ilman lapsi ei pärjää elämässä. Nätkin (2018, 150) kertoo pelastavasta isovanhemmuudesta, jonka varassa lapsen tulevaisuus lepää. Seuraavat aineistoesimerkit kuvaavat pelastavaa isovanhemmuutta. Ensimmäisessä otteessa alla läheisten nähdään tuovan jatkuvuutta elämään, sillä eron myötä lapsen elämä on voinut muuttua rikkonaiseksi ja vanhemmat ”hölmöileviksi”. Jälkimmäisessä kommentissa oman näkemyksen tärkeyttä korostettiin kirjoittamalla suurin kirjaimin, ikään kuin huutaen.

Erolapsen on hyvä saada muita kuulijoita elämäänsä (viitataan isovanhempiin) ja saada vähän hengittää vanhempien hölmöilyjen keskellä, jos on rikkonaista. K35

ON ISO MENETYS LAPSILLE, JOTKA EIVÄT SAA KOKEA LAPSUUDESSAAN TÄTÄ VUOROVAIKUTUKSEN TUOMAA RAKKAUTTA. K159

Isovanhemmat panostavat lapsen lapseensa. Panostamisessa mainitaan useimmiten aika, sillä isovanhempien nähdään viettävän aikaa lasten kanssa, niin lastenhoidollisesti kuin tekemällä erilaisia asioita heidän kanssaan. Isovanhemmat rikastavat lapsen elämää tarjoamalla lapselle aikaa ja rakkautta. Raha mainittiin muutamassa yhteydessä. Lapselle ostetaan monenlaista, jopa elätetään tätä osittain. Keskustelijat ehdottavat, että isovanhemmat voivat olla perheelle apuna ja tukena lastenhoidossa, joten myös vanhemmat hyötyvät tästä avusta. Koska lapsen perheeseen nähdään kuuluvaksi isovanhemmat, lapsi-isovanhempi suhteen vaarantuminen koetaan uhkana lapsen edulle ja hyvinvoinnille. Lapsi-isovanhempisuhte saattaa vaarantua vanhempien vuoksi ja he saattavat

joissakin tilanteissa estää, jopa mielivaltaisesti, isovanhempien ja lapsen tapaamisia. Syynä tähän on vanhempien katkeruus ja kostonhalu erosta. Lasta tulee suojella tältä vieraannuttamiselta lähisuvustaan. Suhteen katkeaminen olisi lapselle menetys. Isovanhemmuutta perustellaan myös lapsen tarpeilla, lapsi tarvitsee isovanhempiaan, mutta myös kaipaa heitä. Isovanhempisuuhde on lapsen perusturvallisuuden kehityksessä tärkeässä roolissa, sillä siinä vallitsee lapsen ja isovanhemman sisältä kumpuava yhteys toisiinsa, kuten seuraavassa esimerkissä on esitetty.

---koska useimmiten on sisäsyntyinen yhteys lapsen ja isovanhemman välillä ON MYÖS RIKKAUS ISOVANHEMMAN AIKA JA RAKKAUS. K56

Olisi mielenkiintoista tietää tarkemmin niiden henkilöiden taustoja, jotka näkevät isovanhemmat lapsenlapsiin panostajina lapsenhoidollisesti sekä hyvin merkityksellisiksi ihmisiksi lapsen elämässä sekä kuuluvaksi lapsen perheeseen. Kumpaa sukupuolta kyseisten puheenvuorojen esittäjät olivat, puhuivatko he omasta isovanhemmuudestaan ja oliko kyseessä oman poikansa vai oman tyttärensä lapsi. Perhesosiologiassa on nimittäin tutkittu evolutiivisia selitysmalleja määrällisen tutkimuksen keinoin juuri isovanhempien investoinnista lapsen lapsiinsa ja löydetty merkittäviä tuloksia liittyen biologisuuteen ja sukulaisuuden varmuuteen. Tanskanen, Danielsbackan ja Jokelan (2010) tutkimus sijoittui Eurooppaan ja aineisto on ollut kattava, havaintomääränä yli 20 000. Heidän mukaansa isovanhemmat investoivat todennäköisimmin aikaansa biologisesti varmemman eli tyttärensä lapsiin siten, että äidin äidit hoitavat lapsia eniten, äidin isät toiseksi eniten, isän äidit kolmanneksi eniten ja isän isät vähiten. Tämä johtuu tutkijoiden mukaan siitä, että isovanhemmat eivät voi olla varmoja lapsen lapsensa isästä, mutta tyttären kautta biologinen sukulaisuussuhde lapsenlapsiin on vahvempaa, joten hänen kauttaan lapsenlapsiin panostetaan enemmän. Sen sijaan pojan lasten sukulaisuudesta ei voi olla varma. Kuitenkin, mikäli tyttären kautta lapsen lapsia ei ole, investoidaan pojan kautta saatuihin lapsen lapsiin. (Tanskanen, Danielsbacka & Jokela 2010, 127–128.) Eräs keskustelijoista, joka on nimimerkin perusteella nainen, kertoo vaikeasta suhteestaan kuolleen poikansa lapsen äitiin sekä haavoittavista kokemuksistaan tilanteessa, jossa lapsen äiti ei ole antanut hänen olla tekemisissä lapsenlapsensa kanssa, jonka kanssa on aikaisemmin ollut paljon tekemisissä. Kommenteista ei kuitenkaan käy ilmi lapsen äidin omien vanhempien investointi, joka Tanskanen ym. mukaan olisi todennäköisimmin kaikista aktiivisinta kyseistä lapsen lasta kohtaan.

Radikaalisuutta asenteissa ilmentää se, että vallalla olevaa käsitystä vanhemman asemasta ja vanhemmasta lapsen edun ja parhaan asiantuntijoina kyseenalaistetaan. Nätkin tuo esiin

samankaltaisia havaintoja, joskus vanhempien ja isovanhempien välille voi syntyä kilpailuasetelma esimerkiksi siitä, kummat tarjoavat parempia virikkeitä lapselle tai ohjeita ja eväitä elämään (Nätkin 2018, 151). Seuraavassa kommentteissa kyseenalaistetaan vanhemman toimintaa lapsen edun tuntijoina. Kyseessä on jo lapsen tulevaisuus sekä selviytyminen elämässä, jonka vanhempi saattaa toiminnallaan vaarantaa vieraannuttamalla sukulaisista.

Kuitenkaan ei saisi unohtaa etäistä vanhaa isosetää, joka saattaa muutamalla tapaamisella vuodessa antaa lapselle jotain elintärkeää oppia elämästä. Vieraannuttaja voi viedä lapselta sen opin, joka pitää tiukassa paikassa hengissä. K4

Tätä elintärkeää oppia ja tietoa elämästä ei nimimerkin mukaan voi saada muualta, kuten omilta vanhemmiltaan. Isovanhemmilta voi saada jälleen eräänlaista tiedollista, historiallista pääomaa oman sukunsa taustoista sekä mahdollisesti myös omien vanhempiensa lapsuudesta. Myös Pirjo Peltomäen tutkimuksessa tulee esiin isovanhemmalta saadut neuvot, joiden kautta isovanhempi pyrkii ohjailemaan ja suojelemaan lapsen lasta, jotta tämä ei tekisi vääriä valintoja. Peltomäki näkee myös suvun historian tietämisen ja tuntemisen merkityksellisenä ja perhettä yhteen hitsaavana tekijänä, mikä edistää lapsen itsetuntemusta sekä lapsen että suvun identiteettiä. (Peltomäki 2014, 65, 68)

Näissä perusteluissa, *isovanhemmuus lapsen pääomana*, tulee epäsuorasti monesti esiin vanhempien kyseenalaistaminen lapsen edun parhaimpina tuntijoina. Peltomäen mukaan ikäihmiset voivat sen sijaan kokea helpotusta siitä, ettei heidän oleteta eikä tarvitsekaan olla vastuussa lasten kasvatuksesta enää omien jälkeen (Peltomäki 2014, 64–65). Austin esittää väittämän vanhemmasta lapsen parhaan asiantuntijana, olevan ongelmallinen ja epäonnistunut (Austin 2007, 32), mutta ratkaisukaan ei voi olla se, että lapsen kasvattaa se, joka tuntee parhaiten lapsen edun. Kyseessä on monimutkainen kysymys, sillä tässä tilanteessa vanhempi ei voisi esimerkiksi tehdä perheen kokonaistilannetta koskevia päätöksiä, kuten muuttaa työn perässä. (mt. 30–31.) Isovanhemmuutta korostavissa perusteluissa vanhemman ei nähdä automaattisesti olevan parempi lapsen edun tuntija vaan isovanhempikin voi tuntea ja tietää lapsen edun vanhempaa tarkemmin. Lapsen vanhemmalla on lain tuoma velvollisuus huoltajana vastata lapsen hyvinvoinnista ja tehdä päätöksiä hänen edukseen lapsenhuoltolain edellyttämällä tavalla (Lapsenhuoltolaki 1983/361). Tämä velvollisuus pysytetään edelleen huoltajalla myös tulevassa uudistetussa lapsenhuoltolaissa, jossa on kuitenkin täsmennetty huoltajan tehtäviä. Huoltajan tehtäviin kuuluu jatkossa pitää huolta myös lapselle tärkeistä muista läheissuhteista hänelle tärkeisiin ihmisiin etenkin tilanteessa, jossa lapsen vanhemmat eroavat (HE 88/2018 vp). Seuraavissa aineisto-otteissa kyseenalaistetaan vanhempaa lapsen parhaan tuntijana ja

viitataan jopa vanhemman käyttämään mielivaltaiseen käytökseen eli vallankäyttöön ilman perusteltua syytä.

Mielestäni tämä (tapaamisoikeuden vahvistaminen muuhun kuin vanhempaan) on ehdottoman tärkeä asia lasten hyvinvoinnin kannalta ja haluan kantaa oman korteni kekoon isovanhempien puolesta, joilta on riistetty mahdollisuus tavata lapsenlapsiaan, johtuen monesti vanhemman mielivaltaisesta käytöksestä. K52

Ja jos lapsi menettäisi ainoan todellisen vanhempansa ja samalla muutkin aidot läheiset ja olisi enää eteisen vanhempansa vallankäytön väline, olisi hirveää lapsille! K75

Isovanhemmuutta korostetaan muihin lapselle läheisiin ihmisiin nähden. Isovanhemmalla ajatellaan olevan etuoikeus siten, ettei tapaamisoikeutta ole syytä vahvistaa muuhun henkilöön kuin isovanhempaan nähden. Vaarana tässä olisi se, että lapsi saattaisi valita läheisekseen, johon lapsen tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa, jonkun muun henkilön, vastoin jopa vanhempiensa tahtoa. Myös vanhemmat saattaisivat suhtautua myönteisesti johonkin muuhun henkilöön kuin sukulaiseen, jolle tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa. Nämä tilanteet nähdään seuraavassa kommentissa uhkana.

Hyvät välit lapsenlapsen ja hänen isovanhemman välillä ovat lapsen terveen minäkuvan kannalta varsin välttämättömiä, joten lainsäädännöllä ei tulisi entisestään syventää sukupolvien välistä kuilua mainitsemalla laissa mummin ja vaarin sijasta jonkun muun. K99

Verkkokeskustelussa käytetään sanamuotoja tärkeiden ihmissuhteiden katkeaminen, tapaamisoikeuden riistäminen mielivaltaisesti ja tapaamisten estäminen, joilla tarkoitettiin mielestäni vieraannuttamista isovanhemmista ja suvusta, läheisistä suhteista. Myös vieraannuttamista terminä käytetään. Vieraannuttaminen tuomitaan vahvasti ja sillä tarkoitetaan vanhemman toimintaa, joka heikentää tai estää toisen vanhempi-lapsi-suhteen toteutumista. Termi laajenee keskustelussa koskettamaan myös sukulaisia, erityisesti isovanhempia. Tavallisesti puhekielessä vieraannuttamisella viitataan tilanteeseen, jossa toinen vanhempi estää tai heikentää lapsen yhteyttä siihen vanhempaan, jonka luona ei asu. Richard Gardner (2006) on tutkinut ja luonut vieraannuttamisen käsitteen (Parental Alienation Syndrome eli PAS). Gardner on erotellut tekijöitä, joista vieraannuttamisen ja sen vakavuuden voisi diagnosoida. Näihin kriteereihin tunnutaan viittaavan myös keskustelussa, sillä Gardnerin mukaan vieraannuttamista arvioitaessa tarkastellaan sitä, miten lapsi ja tämän vieraannuttava vanhempi suhtautuvat lapsesta vieraannutetun vanhemman lähipiiriin ja sukulaisiin ja onko se tyyliltään vihamielistä.

Itse uskon, että tämä tarve on noussut esiin vuosikymmeniä jatkuneen vieraannuttamisen ja huoltokiusaamisen sallivan ympäristön vaikutuksesta. Lukemattomat sedät, tädit, mummut ja papat erotetaan pienistä ihmisistä koska toinen vanhempi eron jälkeen omii lapsen koko elämän ja pitää tärkeänä vain oman sukunsa yhteyttä lapseen. K180

---näille lapsille, joiden äiti tai isä estää omilla toimillaan lapsen ja isovanhemman tapaamiset, pitäisi olla lain tuoma turva. Kysymys on näissä tilanteissa nimenomaan lapsen edusta. K143

Keskustelussa esitettiin, että mikäli vanhempi vieraannuttaa lasta isovanhemmastaan ja estää isovanhemmuuden toteuttamisen, sillä tulisi olla seurauksia vanhemmalle. Eräs keskustelijoista ehdotti, että mikäli vanhempi estää omia vanhempiaan tapaamasta lapsenlastaan, voitaisiin vanhemmalta poistaa oikeus periä vanhempansa. Uuteen lapsenhuoltolakiin (HE 88/2018 vp, 97) on tulossa uusi tehtävä lapsen huollossa: ”Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.” Tämä vaatii vanhempaa ottamaan myös muut tärkeät ihmissuhteet, kuten esimerkiksi isovanhemmat, huomioon lapsen elämässä. Aikaisemmassa laissa huoltoon on kuulunut läheisten ihmissuhteiden huomiointi, mutta päähuomio siinä on ollut vanhempi-lapsisuhteen turvaamisessa (Lapsenhuoltolaki 1983/361 1§).

6.1.2 *Lapsi on pidettävä keskiössä*

Lapsen tapaamisoikeuden laajentamista puolustava asenne sisältää perusteluita, joissa korostetaan lasta ja vedotaan siihen, että *lapsen tulee olla keskiössä* asiaa ratkaistaessa. Näihin *lapsi keskiössä*-perusteluihin olen sisällyttänyt tarkentavia perusteluita *lapsen näkökulmasta* sekä *tärkeitä läheisistä ihmissuhteista*. Näihin olen kerännyt perustelut lapsen läheissuhteiden tärkeydestä sekä maininnat, joissa korostetaan lapsen näkökulmaa.

Alla olevassa kommentissa otetaan kantaa isovanhemman roolista käsin. Kommentin kirjoittaja näkee tärkeäksi läheisten ihmissuhteiden ja erityisesti jo merkitykselliseksi muodostuneiden ihmissuhteiden jatkuvuuden lapsen elämässä. Henkilö ei silti kokemuksestaan huolimatta koe, että lakiin tulisi kirjata, että kyseessä on nimenomaisesti juuri isovanhemman oikeus.

Kokemusta omaavana isovanhempana koen tärkeäksi, että lapset saavat erosta huolimatta jatkumon tavata heille läheisiään joiden kanssa he ovat olleet tiiviissä kanssakäymisessä. Katson hyvin tärkeänä, että tämä tulee lakiin kirjattua. K3

Keskustelussa puhutaan päällekkäin lapsen oikeudesta tavata hänelle läheistä henkilöä sekä myös aikuisten oikeuksista lapseen. Näkökulma vaihtelee siitä, kenen oikeudesta keskustelijoiden mielestä oli kyse. Lapsenhuoltolaissa sekä hallituksen esityksessä uudeksi laiksi (361/1983, HE 88/2018) lähdetään edelleen liikkeelle siitä, että kyseessä on edelleen lapsen oikeudesta tavata sekä vanhempaa että muuta henkilöä kuin vanhempaa. Oikeuksiin viitataan aineistossa jopa niin, että tapaamisessa ajatellaan olevan kyse myös isovanhemman oikeudesta tavata lasta, joka tulisi oikeudellisesti vahvistaa. Pääosin kannatetaan sitä, että lapsella tulisi olla oikeus isovanhempiin samoin kuin tällä hetkellä molempiin vanhempiin. Myös tässä yhteydessä tulee esiin vanhempien toiminnan kyseenalaistaminen, mikäli tämä vieraannuttaa lasta isovanhemmistaan. Seuraavan kommentin kirjoittaja on nimimerkin perusteella nainen. Kommentista kaikuu evolutionistinen näkemys (Tanskanen ym. 2010) siitä, että äidin puolen vanhemmat olisivat halukkaimpia investoimaan tyttärensä lapsen lapseen ja suhde tulee turvata lailla.

Joten lapseni ansaitsee oikeuden heihin ihan lailla vahvennettuna, ettei isä pääse enää estämään. K63

Lapsen oikeudesta läheiseen henkilöön täsmennetään myös, että oikeus ei tarkoita siitä, että lapsi on pakotettu tapaamisiin. *Lapsen näkökulmasta* puhuttaessa lapsen tahto on pidettävä tästä irrallaan, oikeus ei tuo automaattisesti mukanaan tahtoa tavata.

Tässä tosin pitää puhua vain lapsen oikeudesta ja lapsen tahdosta. Jos lapsi ei tahdo, se pitää ymmärtää. K65

Lapsen edun mukaiset ihmissuhteet tulee voida varmistaa. *Lapsen näkökulmaa* tuodaan esiin siten, että varmistaminen voi tapahtua esimerkiksi kartoittamalla lapselle läheiset ihmissuhteet tapaamisoikeutta vahvistettaessa. Tämän avulla varmistetaan se, että kyseessä todella on tarpeellinen ihmissuhde, joka on lapselle hyväksi. Tähän tapaamisoikeuteen sisältyi siten ehdollisuus.

Millaiset suhteet ja tapaamisoikeudet ovat perusteltuja ja tarpeellisia, positiivisesti lapsen hyvinvointia tukevia. K142

Läheiset ihmissuhteet nähdään tärkeiksi lapselle. Lapselle läheinen ihmissuhde on siis sellainen, joka on tarpeellinen, lapselle hyväksi ja palvelee myönteistä kehitystä. Eräs keskustelija kuvasi ”*tiivistä kiintymyssuhdetta*”, joka muodostuu hänen mukaansa siitä, kun lapsen kanssa vietetään paljon aikaa.

Kiintymyssuhde-termillä viitataan tavallisimmin John Bolwbyn tutkimuksiin kiintymyssuhteista ja sillä on alun perin viitattu lapsen reagoitapoihin ja defenssimekanismeihin joutuessaan erilaisiin erotilanteisiin äitihahmostaan (Bowlby 1982). Alun perin Bolwbyn tutkimukset ovat viitanneet äitihahmoon, mutta ajan saatossa tutkimukset ovat laajentuneet ja tarkentuneet esimerkiksi aikuisten pariin ja parisuhteisiin (esimerkiksi Cassidy & Shaver 2016). Lasten kiintymyssuhteista puhuttaessa yleiskielessä äitihahmon lisäksi tällä hahmolla tarkoitetaan lapsen ensisijaista hoivaajaa sukupuolesta riippumatta. Kiintymyssuhdeteoriaa on sovellettu eri tieteenaloilla ja laajasti juuri sosiaalityössä (Payne 2014) ja etenkin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kanssa työskentelyssä. Tässä yhteydessä aineistossani viitataan ymmärtääkseni juuri turvalliseen kiintymyssuhteeseen (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall 1978, Bowlby 1973; Crittendenin 2017 mukaan), joka on yksi kiintymyssuhteen muoto aikuisen ja häntä hoivaavan aikuisen välillä ja perustuu lapsen reaktioihin ja aikuisen tapaan vastata lapsen tarpeisiin myötätuntoisesti ja johdonmukaisesti. Lapselle syntyy luottamus aikuista kohtaan, jolta hän tarpeen mukaan saa lohtua ja turvaa. Sinkkonen toteaa, että lapselle turvallisuutta edustava henkilö voi olla myös isovanhempi, mutta huomauttaa, ettei se liity sukulaisuussuhteeseen tai biologisiin tekijöihin vaan psyykkisiin tekijöihin, tunteisiin ja myönteisiin kokemuksiin, joita lapsi isovanhempaan liittyy. (Sinkkonen 2004, 1870.) Myös eräs keskustelijoista vetoaa Sinkkosen näkemukseen siitä, että ihmissuhteiden katkeaminen on lapselle haitallista.

Kuitenkin nähdään tärkeänä, että huoltajat sopivat yhdessä, keitä nämä lapselle läheiset henkilöt ovat. Nick Lee (2005) on kuvannut osuvasti, miten vaikeaa vanhemmille on yhdistää lasta kohtaan kokema rakkaus ja huolenpito, mutta samanaikaisesti tämän tulisi kohdata ja arvostaa lapsen yksilöllisyyttä. Leen mukaan lapsen oikeudet voivat asettua vastakkain vanhemman omistautuvan rakkauden kanssa. (2005, 19.) Tämä paradoksi näkyy keskustelussakin; vanhemmat haluavat itse määritellä lapselleen läheiset ihmiset, joita tapaamisoikeus voi koskettaa. Tästä huolimatta he korostavat, että kyseessä on kuitenkin lapsen oikeus. Myös isovanhempien puolesta todisteltiin juuri heidän olevan ne lapselle läheiset ihmiset.

Tapaamisoikeuksia sellaisiin henkilöihin, jotka eivät ole lapsille mitään sukua, en kannata, sillä ainoastaan sukulaisuussuhteiden voi olettaa olevan pysyviä. K178

Sukulaisuuden korostaminen pysyvyyttä tuovana tekijänä tuodaan esiin. Sukulaisuus ikään kuin takaa ihmissuhteen pysyvyyden. Vastakohtana sukulaisuuteen nähden taas oletetaan, että ihmissuhteet vailla sukuyhteyksiä katkeavat herkemmin eivätkä ole yhtä merkityksellisiä. Ihmissuhde ilman

sukulaisuutta on siten enemmän valinta ja sukulaisuussuhde tuo mukanaan vastuuntuntoisuutta lapsen läheisiin ihmissuhteisiin.

6.1.3 Ristiriitainen sukuyhteys

Tapaamisoikeuden laajentamista puoltava asenne sisältää perusteluita, jotka liittyvät *sukuyhteyden ristiriitaisuuteen*. Nimesin sen ristiriitaiseksi siksi, että perusteluissa ilmenee monta puolta siitä, miten perheiden ylipäättään tulisi olla sukulaistensa kanssa yhteydessä, onko yhteydenpito sukuun velvollisuus vai vapaaehtoisuus sekä kolmantena, vaihteleeko yhteydenpidon velvollisuus isovanhempien kesken siten, että se koskettaisi jotakin isovanhempaa enemmän kuin muita. Tässä yhteydessä ei niinkään kerrota perheen muista läheisistä, kuten ystävistä, naapureista tai tuttavista, vaan lähinnä sukulaisista ja isovanhemmista. Useimmiten sukuyhteyden ylläpitäminen nähtiin vanhemman vapaaehtoisena velvollisuutena. Yhteydenpito sukulaisiin nähtiin vanhemman velvollisuudeksi, mutta jäävän myös hänen vastuulleen, mikäli hän ei niitä tue.

Katsoisin kuitenkin, että erotilanteessa, jossa molemmat vanhemmat tapaavat lasta säännöllisesti, vaikka vain toinen joka toinen viikonloppu + lomat, kummallakin vanhemmalla on mahdollisuus hoitaa suhteet isovanhempiin omilla tapaamisjaksoilla. Eri asia on mielestäni, jos toinen vanhemmista kuolee, jolloin saattaa toisen puolen suku jäädä kokonaan pois kuvioista ja jos isovanhemmat ovat olleet läheisiä, niin menetys on suuri lapselle, jos vielä menettää isovanhemmat vanhemman lisäksi. K177

Sukuyhteys voidaan nähdä myös velvollisuutena, johon kuuluu sukuyhteyden ylläpitäminen ja kunnioittaminen vanhemman ja perheen taholta. Pöllänen (2013, 146) vertaili tutkimuksessaan suomalaista ja venäläistä isovanhemmuutta ja hänen tutkimuksessaan korostui venäläisen isovanhemmuuden olevan isovanhemman velvollisuus. Aineistossani ei ollut yhtäkään mainintaa siitä, että isovanhemmalla olisi suoranaisia velvollisuuksia lapsen lapsiaan kohtaan. Asenteet liittyivät isovanhempien kunnioittamisen vaateeseen ja velvollisuuteen:

---isovanhempien kunnioitus hyvässä ja pahassa. Ja muutenkin vanhemman sukupolven kunnioitus. K31

Normaalissa tilanteessa, jossa lapset ovat sovitusti vuoroin kummankin vanhemman luona, on vanhemman vastuu ja velvollisuus tukea myös lapselle turvallisia sukulaisuussuhteita. K9

Oli aihetta tai ei, pitäisi olla edes vähän kunnioitusta vanhempia polvia kohtaan ja opettaa lapsiaan. K88

Ristiriitaisen sukuyhteyden perusteluissa tulee esiin yllättäviä näkökulmia siitä, että *omia vanhempia on lupa kontrolloida*. Tapaamisoikeus tulee vahvistaa, mutta vanhemmalla tulee pysyttää oikeus päättää tai kieltää omien vanhempiensa tapaamiset lapsensa kanssa, oman kuolemansa jälkeenkin. Vanhempi ei kuitenkaan voisi estää puolison vanhempien tapaamisia.

Näin ollen eroisällä tai eroäidillä ei olisi oikeutta kieltää isovanhempien tapaamisoikeutta---(Omien vanhempiensa tapaamisesta voisi siis kieltäytyä.) K58

Toisaalta jos haluaa ettei omat vanhemmat ikinä saisi tapaamisoikeutta mahdollisen oman kuoleman jälkeen voisi siitä laatia paperin etukäteen ja antaa se toiselle vanhemmalle/sosulle/johonkin. Sen pitäisi sitten riittää siihen että tapaamisoikeus evätään. K53

Isovanhemmat kokevat kirjaimellisestikin panostavansa lapsiin monella tapaa, muun muassa aikaa ja rahaa, sekä kokevat sen olevan perusteltu syy tavata lapsia tapaamisoikeuden näkökulmasta. Nätkin (2018, 156) kuvaa isovanhemmuuden suoraa kanavaa suhteessa lapsen lapseen, investointina, mutta kuvaa sen olevan pulmallinen. Pulmallisuus liittyy siihen, että ”isovanhemmuus ei synny tyhjiössä” vaan vanhemman ja isovanhemman suhteen laatu sekä heidän väliset tapahtumat vaikuttavat siihen väistämättä. Lapsi ei ole siten objektiivinen ja ulkopuolinen isovanhemman ja vanhemman välisestä suhteesta katsottuna. (Nätkin 2018, 156–157.) Aineistossa on asenteita siitä, että tie lapsenlapseen käy vanhemman kautta. Tarkoitan tällä sitä, että vanhemmat toimivat eräänlaisina portinvartijoina isovanhemman ja lapsenlapsen suhteessa. Vanhempien näkökulmasta isovanhemmuussuhde lapseen tulee ikään kuin ansaita vanhemmalta itseltään. Ansaitseminen taas merkitsee sitä, että omien vanhempien isovanhemmuutta voi joutua kontrolloimaan ja säätelemään. Tämän taustalla voivat olla vanhemman omat negatiiviset kokemukset omasta vanhemmastaan. On kuitenkin mahdollista korjata tilannetta ja sovittaa tulehtuneita välejä.

Vanhemman ja isovanhemman välirikon on voinut aiheuttaa joko yksi selvittämätön väärinkäsitys tai sen on saattanut tahallisesti synnyttää joku kateellinen yksilö panetteluineen ja manipulointeineen. Välikko on varmasti korjattavissa, mikäli vain tahtoa on ja muistetaan lapsenlapsen etu. K99

Edellisen kommentin valossa vanhemman ja isovanhemman välinen suhde vaikuttaa riitaisalta ja hauraalta ja johtaa jopa välien rikkoutumiseen. Saattaa myös olla, että joku kolmas osapuoli pyrkii vaikuttamaan suhteeseen. Aikuisten välinen riitely nähdään lapsen edun vastaisena ja haitallisena lapselle.

6.2 Tapaamisoikeutta isovanhempaan tai muuhun läheiseen ei tule vahvistaa

Tapaamisoikeuden laajentamisen vastustaminen sai oikeusministeriön äänestyksessä 18 ääntä. Tähän kannanottoon olen luokitellut yhteensä 46 kommenttia. Joitakin kommentteja yhdistelin, mikäli ne olivat samalta nimimerkiltä ja niissä esiintyi toistoa. Tämä vastustava asenne jakaantuu neljään erilaiseen tapaan perustella sitä: *vanhemman valta, suojeltava lapsi, suku valintana sekä lapsen ääni*.

6.2.1 Vanhemman valta

Tapaamisoikeuden laajentamista vastustaneet perustelevat kantaansa useimmiten *vanhemman vallalla*. Perustelut vanhemman vallasta tarkentuvat edelleen neljään teemaan *vanhempien ensisijaisuudesta, vanhemmasta perheen päätöksentekijänä, isovanhemmuuden ansaitsemisesta sekä isovanhemman oikeudettomasta asemasta*.

Vanhemmat ovat ensisijaisessa asemassa lapsiin nähden ja vanhempien eron jälkeen lapset tapaavat ja viettävät aikaa muiden tärkeiden läheisten ihmisten kanssa heidän kauttaan. Tärkeimmäksi nähdään lapsen suhde vanhempiinsa, heidän tapaamistensa toteutuminen sekä niiden tasapuolinen jakautuminen vanhempien kesken. Vanhempien tapaamisten ensisijaisuus on ikään kuin perusta ja lähtökohta sille, että voi tavata muita läheisiä ja sukulaisia. Tapaamiset tapahtuvat heidän kauttaan tai heidän avustuksellaan. Vanhemman tulee pitää lapselle tärkeistä sukulais- tai läheissuhteista huolta eron jälkeen omilla tapaamisajoillaan lapsen kanssa. Tämä parhaimmillaan mahdollistaa sen, että molempien vanhempien tavatessa säännöllisesti ja tasapuolisesti lastaan, on lapsella myös mahdollisuus jokseenkin säännönmukaisesti tapaamiin molempien vanhempien suvun ja läheisten kanssa. Tällainen käytäntö nähdään riittäväksi.

---edes tällä hetkellä vanhemmallakaan ei ole oikeutta tavata lasta, vaan lapsella vanhempaa. Miten jollakulla muulla voisi olla isompi oikeus kuin vanhemmalla? K128

Kun tapaamisoikeudet jaetaan kummankin vanhemman kesken sopivasti, (eikä niin kuin nyt jonkun kehittämän tavanomaisen ratkaisun mukaan että isä saa tavata lapsia kaksi kertaa kuukaudessa) niin isovanhempiakin ehtii tavata lapsenlapsia riittävästi. K80

Erotilanteessa olen sitä mieltä, että kumpikin vanhempi lähtökohtaisesti hoitakoot oman sukunsa. K144

Anna-Maija Castrén on tarkastellut lojaaliuuden vaikutuksia eron jälkeisten perhesuhteiden muodostumisessa. Castrénin mukaan lapsen läheisten ihmissuhteiden katkeaminen on vaarana, jos lojaalius nähdään liian yksipuolisesti ja kuuluvaksi ensisijaisesti parisuhteeseen. Pahimmillaan Castrén kuvaa lapsen eron jälkeisiä läheissuhteita kahdeksi ”toisistaan irrallaan olevaksi leiriksi”. Kuten edellä aineistoesimerkeissä, lähtökohtaisesti jokaisen vanhemman omana asiana nähdään hoitaa omat sukunsa. Ratkaisuksi lapsen lähisuhteiden uudelleenjärjestäytymiseen eron jälkeen, Castrén ehdottaa lojaaliuden tarkastelua kollektiivisemmasta näkökulmasta. Sitoutumista ja omistautumista voi kokea useampaa ihmistä kohtaan, kuten ex-puolisoa ja tämän sukua kohtaan eikä se vähennä lojaaliutta mahdollista uutta puolisoa kohtaan. (Castrén 2018, 175.)

Aineistossa on perusteluita tapaajavanhemman heikosta asemasta ja sen vuoksi nähdään lapsen vanhempien olevan ensisijaisia lapsen tapaajia. Tapaajavanhemman aseman nähdään olevan altavastaajana, syrjäytettynä niin sanottuun lähivanhempaan nähden. Eräs keskustelija vetoaa perusteluissaan emotionaalisiin tekijöihin ja pyytää ajattelemaan etävanhemman tunteita, jos joku muu tapaisi lasta jopa useammin, kuin tapaajavanhempi tai etävanhempi. Loukatut tunteet sekä pelko sosiaalisen vanhemman asemasta biologisen vanhemman korvaajana, voivat viitata odotukseen vahvasta lojaaliudesta häntä itseään kohtaan entisenä puolisona, johon lojaalisuus on parisuhteen aikana ensisijaisesti kohdistettu. Tämän kaltainen vain kahdenkeskiseen parisuhteeseen liittyvä ymmärretty lojaalius voi aiheuttaa jännitteitä muihin läheissuhteisiin (Castrén 2018, 174). Lojaalius entistä kumppania kohtaan ei kuitenkaan tarkoita, että tätä tulisi pitää perheenjäsenenään. Harva niin kokeekaan (Jallinoja 2014a, 170). Lapsen kokemus omasta perheestä ja sen jäsenistään voi ja toisaalta kuuluukin olla erilainen kuin vanhemman, kuten Aino Ritala-Koskisen (2001) väitöskirjasta käy ilmi. Vanhemman ja lapsen suhdetta tarkastellessa tulee ottaa huomioon heidän välisen siteensä laatu ensisijaisesti lapsen näkökulmasta. Lapsen kokema lojaalius vanhempaa kohtaan on voinut kärsiä esimerkiksi vanhemman päihdeongelman vuoksi ja hänellä voi olla turvattomuuden tunteita sekä pettymystä heidän välisessä vaurioituneessa sidoksessa (Pirskanen & Kallinen 2018, 235–236).

Vanhempien ensisijaisuutta lapsen tapaamisasiassa perustellaan myös sillä, että *vanhempi on perheen päätöksentekijä*. Vanhemman nähdään olevan sellaisessa asemassa perheessä, että hänellä on oikeus

tehdä päätöksiä perhe-elämässä koskien esimerkiksi lapsen ihmissuhteita ja niiden rajaamista. Rajaamista käytännössä on se, että isovanhemmat eivät tapaa vanhempaa eli omaa lastaan, eivätkä hänen perhettään tai lapsenlapsiaan. Vanhemman roolia päätöksentekijänä korostaneet luottivat vanhempien arviointikykyyn, mikäli he katsoisivat isovanhempien aiheuttavan perheelle haittaa, jonka vuoksi syntyisi tarve rajata heidät perhe-elämänsä ulkopuolelle. Isovanhemmat nähdään omalle lapselle riskinä tilanteissa, joissa isovanhemmalla on esimerkiksi iän mukanaan tuomia fyysisiä sairauksia, mielenterveys- tai päihdeongelma, rikollisuutta, huonoa ja epäkunnioittavaa käyttäytymistä tai esimerkiksi vahvaa uskonnollista taustaa. Aineistossa tällainen rajaaminen nähdään äärimmäisenä ratkaisuna ja vaativan vanhemmalta vakavaa harkintaa, jossa puntaroidaan lapsen etua ja perheen kokonaistilannetta.

Mutta tilanteet, joissa jo aikuistunut lapsi jostain syystä riuhtaisee itsensä irti omista vanhemmistaan (lapsensa isovanhemmista) ovat - uskallan väittää - aina isomman ja raskaamman harkinnan tulosta, jota ei kevein perustein tehdä!--- Omista vanhemmista "eroaminen" on niin iso ja kivulloinen päätös, oikeastaan paljon isompi kuin avioero, että jos joku aikuinen ihminen sen itselleen ja tätä kautta perheelleen kokee ainoaksi oikeaksi ratkaisuksi - hänellä täytyy säilyä oikeus se tehdä! K27

Vanhemman oikeutta perheen päätöksentekijänä vahvistetaan myös perusteluilla vanhemmasta itsenäisenä toimijana. Vanhemmuuteen kuuluu päätäntävalta, jotta voi toteuttaa vanhemman tehtäviä lapsen hyvinvoinnin huolehtijana. Vanhemmalla on velvollisuuksia lasta kohtaan muun muassa perheen elättäjänä ja siten myös valtaa päättää. Velvollisuuksista seuraa siis valtaa ja oikeuksia. Eevastiina Gjerstad (2009) muistuttaa, että valta-asetelma vaikuttaa suhteen laatuun. Se erottaa lapsen ja vanhemman suhteen esimerkiksi lapsen vertaissuhteista ystäviin ja kavereihin. Suhde ei ole kuitenkaan yksipuoleinen, mutta se ei voi olla täysin tasavertainenkaan eli horisontaalinen. (Gjerstad 2009, 209.) Lapsi ei voi esimerkiksi valita vanhempiaan, mutta ystävistään hän voi lähtökohtaisesti päättää. Toisaalta vanhempikaan ei voi päättää ”erota” vanhemmuudesta ja lapsesta, vaan hänen tulee huolehtia lapsesta myös vaikeina aikoina ja rakastaa tätä. Vanhemmalla on valtaa lapseen nähden, sillä lapsi ei ole syntyessään itsenäinen toimija vaan on vanhemman hoivasta ja huolenpidosta riippuvainen. Gjerstad (2009, 243) muistuttaa, että perheen valtasuhteita ja vanhemman vallankäytön oikeutta tai vääryyttä kasvatuksessa tarkasteltaessa, tulee ottaa huomioon perhevaihe eli perheen elämäntilanne ja lasten ikä- ja kehitysvaihe. Lapsen kasvun myötä vanhemman suora vaikutusvalta suhteessa lapseen vähenee siis asteittain. Valtasuhteesta huolimatta vanhemman tehtävänä on pyrkiä dialogiseen suhteeseen lapsensa kanssa, jossa lopullisena päämääränä on nuoren aikuisen vastuunotto itsestään ja mahdollisesti tasavertainen, horisontaalinen suhde lapsen ja vanhemman välillä (Värrä 2004, 159).

Vanhemman itsenäisyyteen nähdään aineistossa kuuluvan päätöksenteko omaa perhettä koskevissa asioissa. Tämän vastakohtana nähdään riippuvuus muista ihmisistä omaa perhettä koskevien päätösten tekemisessä. Vanhemman oikeutena on päättää vapaa-ajan vietosta, esimerkiksi siitä, mitä mahdollisen työpäivän jälkeen tapahtuu, miten aikaa käytetään viikonloppuna ja loma-aikoina sekä keitä tavataan. Päätös vapaa-ajanvietosta ja myös perhe-elämästä on tehtävä itse vapaana velvollisuuden tunteista sukulaisia kohtaan tai riippuvuudesta heitä kohtaan. Vanhemman päätöksenteko-oikeus perhe-elämästään on luonnollista, sillä isovanhemmat ovat myös päättäneet omasta perhe-elämästään, kun lapset ovat olleet pieniä. Vanhemman tekemät päätökset perheen ihmissuhteista voivat olla lapsen kannalta kivuliaita, kuten seuraavien kommenttien keskimmaisesta käy ilmi. Perusteluina käytetään omia kokemuksia sekä pyrkimyksiä saada katkaistuksi ylisukupolviset ongelmat.

Perheiden itsemääräämisoikeus siitä, keitä he tapaavat ja kuinka paljon, tulee säilyttää, eikä etenkään alkaa riepotella lapsia sekalaisten aikuisten itsekkäiden halujen mukaisesti. Aikuinen ihminen saa itse päättää ajastaan, siinä ei voi olla sananvaltaa perheen ulkopuolisilla. K107

Vanhempana joutuu harkitsemaan myös minkälaisia ihmissuhteita lapsen lähellä on hyvä pitää, vaikka joskus se tarkoittaakin jo tärkeäksi muodostuneiden ihmissuhteiden katkaisemista. K27

Äiti ja isä on ne tärkeät ja valinnat tekevät ihmiset. K47

Masonin, Mayn ja Clarken (2007) tutkimuksessa haastatellut isovanhemmat olivat tietoisia niistä seurauksista, jotka saattavat koskettaa heitä, mikäli rikkoo isovanhemmuuteen kuuluvia normeja. Tällainen normiodotus on esimerkiksi se, ettei lapsenlapsen kasvatukseen ja tämän perheen elämään ole syytä puuttua, koska se on hyvän isovanhemmuuden vastaista käyttäytymistä. Puuttamalla lapsensa perhe-elämään ja lapsenlapsensa kasvatukseen, isovanhempi samalla myöntää omissa kasvatustaidoissaan puutteita, koska puuttuminen ei kerro hyvästä vanhemmuudesta omaan lapseensa nähden. Tutkimuksessa haastatellut isovanhemmat kokivat hyvien vanhemmuuden taitojen siirtyvän hyvän kasvatuksen myötä omille lapsille. Sen sijaan puuttamalla omien lastensa kasvatukseen, on käynyt päinvastoin: huonot vanhemmuuden taidot ovat siirtyneet, mikä kertoo samalla myös isovanhemman taidoista. Puuttumisesta saattaa seurata ikävyyksiä, joihin myös edellä aineistoesimerkissä viitattiin. Vanhempi saattaa katkaista välit isovanhempaan ja lapsenlapsen tapaamiset estyvät. (Mason, May & Clarke 2007, 694–695.) Aineistossa oikeutetaan välien katkaisua

vanhemman taholta, jonka perusteluna on lukuisia muita syitä kuin isovanhemman puuttuminen perhe-elämään.

Isovanhemmilla ei nähdä olevan oikeuksia eikä velvollisuuksia aikuista lastaan, lastensa perheitä tai lapsenlapsiaan kohtaan. Isovanhemmat tulee tästä syystä rajata tapaamisoikeuskeskustelun ulkopuolelle. Lisäksi asennoidutaan niin, että perhettä kunnioittavat hyvät isovanhemmat eivät vaadi tai tarvitse tapaamisoikeuden vahvistamista, koska saavat tavata muutenkin. Lisäksi esitetään, että mikäli tapaamisoikeus isovanhempaan vahvistetaan, siitä tulee seurata isovanhemmalle myös velvollisuuksia esimerkiksi osallistua lapsen elatukseen. Tapaamisille tulee olla erityiset perusteet, jos isovanhempi on aikaisemmin käyttäytynyt epäkunnioittavasti perhettä kohtaan. Vaikka kyseessä on lapsen oikeus, se mielletään keskustelussa käytettävässä kielessä usein isovanhemman oikeudeksi. Isovanhemman ja vanhemman oikeuksien nähdään olevan vastakkain toisiinsa nähden. Isovanhemman oikeuksien vahvistuminen heikentää vanhemman valtaa.

Olisko isovanhemmat sitte elatusvelvollisiakin jos pitää vanhempien oikeuksia rajata.
K47

Isovanhempien näkökulmasta oikeudeton ja velvollisuudeton suhde saattaa näyttäytyä kuitenkin myönteisenä. He haluavat olla aina lapsenlapsiaan ja heidän perheitään varten saatavilla, eivätkä halua kieltäytyä heidän tapaamisistaan. Tästä huolimatta he tavoittelevat myös riittävästi vapaa-aikaa omiin harrastuksiinsa ja ystävyysuhteisiinsa (Timonen & Doyle 2012, 178). Isovanhemmuuteen ja lapsenlapsiin suhtautuminen on siten joskus ristiriitaista. (Mason, May & Clarke 2007, 698.)

Vanhemman valta- asenteeseen kytkeytyy myös asenne siitä, että *isovanhemmuus tulee ansaita*. Tähän liittyvät näkemykset siitä, että isovanhemman yhteys lapseen kulkee vanhemman kautta. Vanhempi säätelee isovanhemman ja lapsen tapaamisia, ovatko ne lapselle hyväksi ja myönteisiä kokemuksia tuottavia vai tuleeko niitä rajoittaa vedoten esimerkiksi isovanhemman käyttäytymiseen tai toimintaan. Samankaltaista tasapainoilua isovanhemman ja vanhemman suhteessa huomasivat Mason, May & Clarke tutkimuksessaan. He näkivät myös, että vanhemmalla on valtaa katkaista isovanhemman ja lapsenlapsen suhde, mikäli isovanhempi ei toimi vanhemman odottamalla tavalla. Tämä on erityisen ongelmallista silloin, kun isovanhemman rooli lapsen arjessa on suuri. Heidän tutkimuksessaan isovanhempi saattoi ”korvata” toista vanhempaa, joka ei ollut aktiivisesti lapsensa elämässä. Näissä mutkikkaissa tilanteissa isovanhemman ja vanhemman keskinäinen suhde oli ristiriitainen. (Mason, May & Clarke 2007, 698–699.) Isovanhemman toiminta ja käyttäytyminen

vaikuttavat siis siihen, tapaavatko he lapsenlapsiaan vai eivät. Toisin sanoen, olennaista on vanhemman ja isovanhemman välinen suhde.

Näen vahvasti sen, että ne isovanhemmat jotka eivät saa lapsenlapsiaan tavata, ovat harvemmin uhreja (varmasti heitäkin on, mutta vähemmistö kuitenkin). Se oma kunnollisuus voi olla vaan sitä, ettei näe omaa rumaa käytöstään lastaan tai lapsensa kumppania kohtaan. Eivät minun vanhempanikaan sitä tiedosta. Tämä laki palvelisi juuri näitä kiusaajia ja toisi paljon murhetta moneen perheeseen, jossa hyvistä syistä on päädytty rajoittamaan isovanhempien ja lastenlasten tapaamisia. Tämän lain puolesta kampanjoivat vahviten he, jotka ovat vanhoilla päivillään tajunneet oman yksinäisyytensä, mutta eivät sitä mistä se johtuu. K54

Lapsen parasta sen sijaan ei ole tavata isovanhempia, jotka eivät kunnioita lapsen vanhempia, esimerkiksi arvostelevat ja halveksuvat näitä tai tyrmäävät kasvatusperiaatteet. Ja kukapa lopulta olisi parempi asiantuntija isovanhemman hyvydestä turvallisena aikuisena kuin tämän oma lapsi? K34

Yllä mainitun kaltaisia ehtoja tai vaatimuksia tapaajan käyttäytymiselle ja toiminnalle ei argumentoitu muihin lapselle läheisiin ihmisiin, kuten sosiaaliseen vanhempaan, oheishuoltajaan tai muuhun sukulaiseen liittyen. Tämä voi liittyä isovanhemman erityiseen kaksoisrooliin, hänen tulee olla sekä vanhempi että isovanhempi yhtä aikaa (Mason, May & Clarke 2007, 691). Vanhemmuus ei pääty isovanhemmukseen vaan isovanhemman tulee hallita molempia yhtä aikaa.

Hyvä isovanhemmussuhde perheeseen on mahdollista ongelmien jälkeen, mikäli isovanhempi tiedostaa oman käyttäytymisensä ja on valmis toimimaan sen parantamiseksi. Mikäli isovanhempi-vanhempi suhteessa on vaikeuksia, nähtiin isovanhempien velvollisuudeksi pyrkiä korjaamaan suhdetta ja työskentelemään paremman suhteen saavuttamiseksi.

Luuleeko joku oikeasti, että jos vanhempi ei siedä isovanhempaa, lapselle kehittyisi tästä myönteinen kuva? K160

Ja ihmiset eivät tuosta vaan muutu, jos on ollut huono vanhempi (syystä tai toisesta), ei ole mitään syytä olettaa, että olisi isovanhempiana sen parempi. Ainakaan se ei ole sen oman vanhemman mielivallan alla olleen tehtävä lähteä korjaamaan tilannetta, vaan sen isovanhemman tehtävä on tuolloin osoittaa muuttuneensa. K174

Vastuu suhteen korjaamisesta omaan lapseensa koettiin olevan isovanhemmilla itsellään. Isovanhemman ja vanhemman suhteen laatu ja tila on käänteentekevä lapsen kannalta. Tämä suhde on korjattava ensin ja vasta sen jälkeen isovanhemman ja lapsenlapsen suhde voi onnistua.

6.2.2 Lapsen suojeleminen

Toisena asenteena tapaamisoikeuden laajentamista vastustaneiden parissa on *lapsen suojeleminen*. Sen alle kytkeytyy kahdenlaisia perusteluita: *omalle lapselle parempi lapsuus* sekä *lapsen ajankäytön varjeleminen*. Perustelut *lapsen suojeleminen tarpeesta* sekä edellisessä kappaleessa käsitelty *isovanhemmisuuden ansaitseminen* sisältävät osittain päällekkäisiä asenteita ja ne limittyvät yhteen. Tapaamisoikeuden laajentamisen nähdään aiheuttavan uhkia lapselle ja perheen hyvinvoinnille. Lapsi voi olla suojeleminen tarpeessa isovanhemman käyttäytymisen ja toiminnan vuoksi. Tarkemmin suojeleminen tarvetta voivat aiheuttaa isovanhemman fyysiset sairaudet, mielenterveysongelmat, päihdeongelma, väkivaltaisuus, henkisen väkivallan käyttö tai rikollisuus. Näissä tilanteissa isovanhempi ei välttämättä ansaitse olla lapsenlapsensa kanssa tekemisissä. Vanhempi tästä syystä pyrkii suojelemaan lastaan ja rajoittaa lapsen ja isovanhemman tapaamisia oman päätäntävaltansa mahdollistamalla tavalla. Lasta tulee siis suojeleminen haitallisilta ihmissuhteilta.

Vanhemman kokemukset omasta lapsuudestaan tai aikuisiällä omien vanhempiensa toiminnasta aiheuttavat vanhemmassa suojeleminen reaktion eikä omaa lasta haluta altistaa samoille kokemuksille, mitä vanhempi on joutunut kokemaan lapsuudessaan tai aikuisuudessaan vanhempiensa kanssa. Omalle lapselle haluttiin tarjota parempi lapsuus, mitä itse oli kokenut omassa lapsuudessaan.

Sen sijaan se (tapaamisoikeus muuhun kuin vanhempaan) antaisi keinot vanhemmuuteen kykenemättömille ihmisille yrittää vaikeuttaa vielä kolmanteen polveen tasapainoista elämää. Isovanhempi, joka on ollut väkivaltainen, alkoholin liikakäyttäjä tai jolla on mielenterveysongelmia, voisi yrittää horjuttaa vielä jopa lastenlasten elämää sen lisäksi, että on aikoinaan tehnyt omien lasten vakaasta ja turvallisesta elämästä vaikeaa. K15

Yhteydenpidon katkeamisella isovanhempiin on syynsä. Tähän liittyy myös vanhemman oman lapsuuden prosessoiminen aikuisena. Jos oma lapsuus on ollut traumaattinen, on luonnollista, ettei samoja kokemuksia haluta omalle lapselle. Vanhempi pyrkii suojeleminen lastaan ja tarjoamaan tälle paremman lapsuuden ja kasvuolosuhteet, joissa lapsi ei altistu samankaltaisille negatiivisille kokemuksille. Ylisukupolvisten ongelmien vaikutus omiin lapsiin tiedostetaan ja tämä noidankehä halutaan katkaista. Vanhempi käsittelee omia lapsuuden kokemuksiaan ja pohtii omaa vanhemmuuttaan suhteessa omien vanhempiensa vanhemmuuteen, miten haluaa itse vanhempana toimia ja miten haluaa toimia toisin. Vanhemman päätöksentekooikeutta korostetaan, mutta samalla todetaan vanhemmalla olevan aina valtasuhde lapseensa, aikuisenakin. Tämä vaikeuttaa esimerkiksi

konfliktien sovittelua. Tämän asenteen piirissä lapsen suojele isovanhemmalta, joka on kohdellut omaa aikuista lastaan tämän lapsuudessa kaltoin, on perusteltua ja hyväksyttävää. Eräs vanhempi pohti tilannetta oman lapsensa näkökulmasta.

Etkö haluaisi tätä oikeutta myös omille lapsillesi, että jos muuttuisit yllättäen ihmishirviöksi, heillä olisi aikuisina oikeus ottaa välimatkaa ja suojella itseään ja omia lapsiaan? K27

Lapsen suojele- asenteeseen liittyy myös perustelut *lapsen ajankäytön varjelusta*. Tapaamisoikeuden laajentamisen vastustukseen vedotaan aikaan liittyvillä argumenteilla. Oikeusministeriön perustelu tapaamisoikeuden laajentamista vastaan oli seuraava: ”Usean tapaamisoikeuden vahvistaminen hankaloittaisi lapsen arkea. Se voisi myös lisätä oikeusprosesseja ja tehdä lapsen aseman kestäättömäksi tapaamisoikeuksien ristipaineessa. Utta sääntelyä ei tarvita, koska pääsääntöisesti tapaaminen läheisten kanssa toteutuu ilman viranomaisen määräystä.” Arjen hankaloitumiseen tarttuvat keskustelijatkin.

Näen kyllä vaarana, että lapsen elämään tulee todella paljon aikatauluja, jos on vahvistettu useita rinnakkaisia tapaamisoikeuksia. K7

Lapsen arkea halutaan vaalia siten, ettei siinä ole liikaa aikatauluja. Aikataulut nähdään jokseenkin negatiivisessa merkityksessä etenkin, jos tapaamisoikeuksia olisi useampi kuin yksi. Lasta tulee siis suojella myös liiallisilta aikatauluilta. Tässä korostetaan myös lapsen oikeutta omaan elämään tapaamisoikeuksien rinnalla. Omalla elämällä viitataan oletettavasti lapsen tekemiseen ja toimintaan, joka on hänen toiveidensa ja mieltymystensä mukaista. Tässä taas oletetaan, että lapselle vahvistetut tapaamisoikeudet esimerkiksi vanhempaan tai isovanhempaan eivät olisi lapsen toivomusten mukaista tekemistä ja toimintaa. Lapsen tapaamisoikeudet kilpailevat siten lapsen oman ajankäytön kanssa.

Lasten omaehtoinen ajankäyttö on nähty toisinaan riskitekijäksi epäsuotuisalle toiminnalle sekä lapsen kasvuun ja kehitykselle. Kymmenisen vuotta sitten julkisuudessa on käyty paljon keskustelua lasten koulun jälkeen tapahtuvasta vapaa-ajan vietosta, jolloin se nähtiin keskusteluissa enemmän uhkana kuin mahdollisuutena. Lasten koulun jälkeistä iltapäivän viettoa on pyritty ohjaamaan ja valvomaan tilanteissa, joissa lapsi joutuisi olemaan pitkiä aikoja yksin kotona koulun jälkeen. Tarjolla on esimerkiksi koulujen iltapäiväkerhoja, jossa heidän kanssaan on läsnä oleva aikuinen. Harriet

Strandell ja Hannele Forsberg (2005) ovat esittäneet, että tässä diskurssissa on ollut kyse suhtautumisesta lapsuuteen ja lapsiin toimijoina. Yhteiskunnan taholta on tullut pyrkimys säädellä ja jopa puuttua lasten ajankäyttöön eikä vanhempien kykyihin tai mahdollisuuksiin järjestellä iltapäiviä sopivalla tavalla, luotettu. (Strandell & Forsberg 2005.) Ilmapiiri lapsen ajankäyttöä varjelevien keskustelijoiden keskuudessa näyttää olevan päinvastainen, jopa vastaisku edelliselle diskurssille. Lapsen oma aika nähdään jälleen arvokkaana mahdollisuutena, vaalittavana asiana lapsuudessa ja nuoruudessa, jota aikuislähtöinen toiminta sekä mahdollisten useampien tapaamisoikeuksien reunaehdot heikentävät. Näissä molemmissa diskursseissa, huolesta lasten liian vapaasta ajankäytöstä sekä lasten omaehtoisen vapaa-ajan vieton varjelussa, on yhteinen piirre. Molempiin liittyy vahvasti yhteiskunnan taholta tapahtuva säätely. Kouluinstituutio iltapäiväkerhojen toteuttajina ja oikeusjärjestelmä tapaamisoikeuden laajentamisen mahdollistajana. Huoli lasten vapaa-ajan viettämisen tavoista aktivoituu uudelleen eri muodossa. Huoleen liittyy lasten ajankäyttö tv:n ääressä tai älypuhelimilla.

Taitavat olla vanhemmat laiskoja tapaamaan sukulaisiaan tai sitten ajatus, että päästää lapsen kotonta TV:tä tai kännykkää tuijottamasta vaikkapa mummolaan syömään itseleivottua pullaa mummon kanssa tai piirtämään yhdessä tai isosedän kanssa eläintarhaan, on varmasti lapselle ihan kamlaa...K14

Tapaamisoikeudet kilpailevat myös vanhemman ja lapsen viettämän yhteisen ajan kanssa. Lapsen aika on rajallista erotilanteessa, jossa lapsi asuu tai tapaa toista vanhempaansa. Eroperheiden lasten elämää rytmittävät aikataulut vanhempien tapaamisten ja asumisen suhteen. Tästä syystä keskustelussa nähdään, että lapsen elämää ja arkea tulee suojella, jotta aikatauluja ei tule sen enempää. Yhteisestä ajasta ei olla valmiita luopumaan useamman tapaamisoikeuden vuoksi. Vanhemman kanssa vietetty aika koetaan tärkeämmäksi. Asennetta perustellaan tuomalla kuvitteellinen esimerkki tilanteesta, jossa lapsella on vahvistettu tapaamisoikeus kolmen henkilön kanssa, eronneiden isovanhempien ja isän kanssa.

Miettikää tilanne, että äidillä on yksinhuoltajuus lapsesta ja isällä tapaamisoikeus, joka toteutuu joka toinen viikonloppu. Isän vanhemmat ovat eronneet ja laki oikeuttaisi vanhemmat saamaan oman ajankohdan lapsen tapaamiseen uhkasakolla uhkaamalla. Alkaa kuukaudessa loppua vapaapäivät tapaamisten järjestämiseen. K29

Jos näitä tapaamisoikeuksia aletaan määrätä lapselle erinäisten henkilöiden kanssa vähän joka päivälle ja ne ovat vielä täytäntöönpanokelpoisiakin, niin kyllä aika hurjaksi lapsen päivärytmi menee. K94

Kun isompana esimerkiksi harrastukset saattavat viedä 5 päivää lapsen viikosta ja kavereille ja läksyillekin tulisi jäädä aikaa? K160

Lapsen ajankäytön varjelua perustellaan elämän hektisyydeltä. Vanhempien työ, lasten koulu, lasten harrastukset ja kaverit täyttävät arjen. Asiaa perustellaan myös ihmissuhteiden merkityksellisyydellä. Lapsi ei kykene muodostamaan kovin montaa läheistä ihmissuhdetta, joten rajallista aikaa ei kannattaisi hukata merkityksettömiin ihmissuhteisiin.

6.2.3 Suku valintana

Suku valintana- asenne sisältää perustelut: *yhteys sukuun on valinta sekä lasten tapaamisasioista pystytään sopimaan*. Yhteydenpitäminen sukulaisiin ja isovanhempiin koetaan perheiden omaksi asiaksi, jonka suhteen voi tehdä valintaa. Yhteydenpitoon ei voi pakottaa, sillä lakikaan ei voi pakottaa vanhempaa tai mahdollisesti isovanhempaakaan tulemaan tapaamisiin, vaikka tapaamisoikeus vahvistettaisiin. Ihmissuhteet itsessään ymmärretään vapaaehtoisuuteen perustuvina, joihin pakottaminen ei sovi. Pakottamalla tapaamisiin, ihmissuhde kärsii. Omat kokemukset toimivat luonnollisena mittarina, haluaako isovanhempien kanssa olla tekemisissä vai ei.

Keskustelussa tuodaan esiin perusteluita siitä, että suurin osa perheistä kykenee neuvottelemaan ja sopimaan ristiriitatilanteissa ja konflikteissa sukulaistensa kanssa. Sovittelussa mukana voisi olla tarvittaessa laajemmin läheisverkostoa ja viranomaistaho. Viranomaistahon tehtävänä olisi kartoittaa ja selvittää lapsen tilannetta, jotta saadaan näkyväksi lapsen näkökulma. Tapaamisoikeuden vahvistaminen muuhun kuin vanhempaan nähden ei edistäisi asioista neuvottelemista ja toisaalta konfliktitilanteet luokiteltiin marginaaliseksi ja äärimmäiseksi ongelmaksi. Lisäksi esitettiin myös, että mikäli konflikteja on, on edelleen perheen ja lähinnä vanhemman valinta, haluaako niitä pyrkiä selvittämään vai ei.

--- jos yhteydet on jäädytetty hyvästä syystä, kaikenlaiset selvittelyt, kartoitukset jne aiheuttavat perheelle vaan vaivaa ja paha mieltä, muutenkin kiireisessä arjessa. K140

Vaikeudet sopia lapsen tapaamisista isovanhempien kanssa nähtiin epätavallisina tilanteina, mutta mikäli haluaa päästä sovintoon, se on mahdollista. Tahtotilalla on vaikutusta ja molempien osapuolten tulee haluta sitä. Näin ei aina ole.

6.2.4 Lapsen ääni

Viimeisenä tapaamisoikeuden laajentamista vastustaneiden asenteeseen liittyvät perustelut, joissa vedotaan *lapsen ääneen*. Tähän olen kerännyt kaikki perustelut ja näkökulmat, joissa viitataan lapsen näkökulmaan. Lapsen näkökulmalla perusteleminen on oletettua vähäisempää. Siihen vedotaan lyhyesti ja ytimekkäästi muiden argumenttien lisänä. Vaikka tapaamisoikeuden laajentamista vastustetaan, esitetään perusteluita siitä, että tapaamisoikeuskysymyksen ratkaisee lapsen suhde kyseiseen henkilöön sekä henkilön rooli lapsen elämässä. Suhde on merkittävämpi, jos henkilö on ollut lapsen perheenjäsen ja elänyt yhtä aikaa samassa taloudessa ja kodissa. Tämä on ratkaisevaa. Asiaa perustellaan siten, että esimerkiksi isovanhemmus tulee lapselle ulkoapäin ja on siksi erilaista, kuin perheenjäsenyys. Isovanhempien ei koettu olevan lapsen perheenjäseniä, koska he eivät yleensä asu lapsen kanssa ja jaa arkea hänen kanssaan.

Tapaamisoikeuden vahvistamisen ratkaisemisessa pitäisi kuunnella lasta ja hänen kokemuksiaan haastatteleamalla lasta viranomaisten toimesta. Lisäksi tulisi haastatella ja kartoittaa lapsen lähipiirin näkemyksiä. Lapsen näkökulmaa korostetaan myös tilanteissa, kun painotetaan, ettei lasta tule pakottaa tapaamisiin vaan lapsen kokemukset ratkaisevat asian. Eräs keskustelija korosti tätä myös tapaamisoikeuden laajentamista kannattaneiden keskuudessa, että lapsen tahto on kuitenkin eri asia kuin oikeus. Vaikka lapsella olisikin oikeus tavata, hänen ei tule olla pakko tavata. Lapsen näkökulmaan vedotaan mielestäni myös silloin, kun korostetaan läheisten henkilöiden tapauskohtaisuutta. Tämän vuoksi ei voi pitää itsestään selvänä, että esimerkiksi isovanhemmat ovat kaikille lapsille läheisiä.

Miksi muuten erityisesti isovanhemman pitäisi saada tällainen oikeus? Mitä jos se lapselle todella läheinen onkin äidin tai isän sisarus? K144

Lapsen kunnioittamista peräänkuulutetaan. Kun lasta kunnioitetaan, hän oppii myös kunnioittamaan muita, kuten isovanhempiaan. Lapsen kunnioittamiseen liittyy se, että lapsen ikätaso ja kiinnostuksen kohteet otetaan huomioon. Isovanhempien tapaamisten merkitys lapselle saattaa vähentyä iän myötä. Dickinson & Leming (1990) esittävät, että isovanhemmus saattaa olla nautinnollisinta aikaa lasten ollessa pieniä. Lasten kasvun myötä isovanhemmille jäävä aika sen sijaan vähenee, lasten elämä siirtyy tiiviimmin vertaissuhteisiin, kavereihin, harrastuksiin tai muihin kiinnostuksen kohteisiin, sekä näkemuserot kasvavat sukupolvien välisessä kuilussa. (Dickinson & Leming 1990, 283.) Lapsen

ikään viitataan keskustelussa myös siten, että lapsen kasvun myötä hänen nähdään oppivan paremmin ilmaisemaan omia ajatuksiaan ja toiveitaan, päättämään itse omasta puolestaan, keitä haluaa tavata.

---lapsen kuuleminen ja kokemukset TÄRKEIMPIÄ - jo pieni 2-3v. osaa ilmaista kenen luona ja seurassa on hyvä ja turvallista olla. K30

Lapsen tunteet ovat tärkeitä. Eräs keskustelija vetoaa siihen, että lapset aistivat herkästi tunneilmapiiriä ja aikuisten tunteita. Negatiivinen tunneilmapiiri on lapselle haitallista. Vanhemman ja lasta tapaavan henkilön suhteen tulee olla luontevaa ja avointa, sillä lapsi aistii henkilöiden todelliset tunteet, mutta ei ymmärrä kuitenkaan kokonaisuutta. Lasta ei tule altistaa tällaisille tilanteille.

6.3 Välttelevä asenne tapaamisoikeuteen

Oikeusministeriön äänestyksessä oli mahdollista äänestää tapaamisoikeuden puolesta, sitä vastaan tai jättää äänestämättä, mikäli ei halunnut ottaa asiaan selkeää kantaa. Aineistosta kuuluu myös niiden keskustelijoiden ääni, jotka eivät halunneet ottaa selkeää kantaa ja ilmaista suoraan, kyllä tai ei. Näiden kommenttien määrä oli kuitenkin pienempi. Välttelevää kantaa ilmaisseiden keskustelijoiden ryhmään sisältyy 36 kommenttia. Tähän olen sisällyttänyt kommentit, joissa oli molempia näkemyksiä sekä puolesta että vastaan tai asenne tapaamisoikeuden laajentamista kohtaan nähdään hyvin monimerkitykselliseksi. Kommenteissa ei ilmaista suoraa kantaa eikä sitä ole mahdollista niistä johtaa. Osa kommentteista mukailee tai toistelee edellisten kannanottojen perusteluita, mutta hieman vaimeammin.

Tätä välttelevää asennetta tapaamisoikeiden laajentamisen kysymyksessä on perusteltu *vanhemman ensisijaisuudella, isovanhemman äänellä, lapsen äänellä* sekä *elämän realiteeteilla*. Käyn läpi asenteeseen liittyvät perustelut, jotka olen kursivoinut tekstissä. Aineistoesimerkit olen myös kursivoinut omille riveilleen.

6.3.1 Vanhempien ensisijaisuus

Vanhemmat nähdään perheen tavallisissa ja normaaleissa olosuhteissa lapselle ensisijaisesti tärkeimpinä ihmisinä, lapsen perheenä. Vanhemmat ovat yleensä kykeneväisiä sopimaan lastensa tapaamisasioista eron jälkeen ja pääsevän sopuun myös isovanhempien tapaamisten kanssa. Asenne tapaamisoikeuden laajentamista kohtaan on, että sitä tarvitaan vain äärimmäisiä ja ongelmallisia tilanteita varten. Näitä tilanteita varten tarvitaan selkeitä pelisääntöjä, kun lapsen asioista ei voida sopia yhteisymmärryksessä. Molempien vanhempien tärkeyttä korostettiin. Niiden puuttuminen uhkaa lapsen kehitystä. Viranomaisten tekemät päätökset luokitellaan lapsen edun vastaisina, koska niissä on syrjitty toista vanhempaa.

---tähän asti nimenomaan viranomaiset ovat juuri olleet tekemässä päätöksiä, jotka haittaavat lapsen kehitystä. Eli ovat heittäneet toisen vanhemman yli laidan. K154

Tapaamisoikeuden laajentaminen uhkaa vähentää vanhemman kanssa vietettyä aikaa. Asenteessa paistaa kateus siitä, että jollakin muulla henkilöllä olisi tapaamisoikeuden suomana mahdollisuus viettää enemmän vapaa-aikaa oman lapsensa kanssa. Myös tätä asennetta perustellaan sillä, että oikeuksista seuraa velvollisuuksia, joten siinä tapauksessa muun henkilön tulee olla elatusvelvollinen.

Vai menisikö asia niin, että biologinen vanhempi vastaa lapsen elättämisestä ja joku ihan muu sitten tekee lapsen kanssa ne kivat jutut eli pitää lasta luonaan? K111

Sosiaalisen vanhemman tapaamisten turvaaminen lailla nähdään tärkeämmäksi asiaksi kuin isovanhemman. Keskustelussa käytetään termejä tapauskohtainen harkinta ja tapaamisoikeuden vahvistaminen tietyissä tilanteissa. Lapsen koetaan joka tapauksessa tarvitsevan vanhempiaan, on heidän tilanteensa mikä hyvänsä. Mainitaan myös, että lapsi tarvitsee myös huollosta erotettua vanhempaa.

Kaikissa normaalitapauksissa vanhemmat ovat aivan kykeneviä arvioimaan, voiko lapsi tavata tiettyjä sukulaisia tai muita henkilöitä, eikä siihen tule antaa minkäänlaisia keinoja kyseenalaistaa tätä asiaa. K76

Lapsi tarvitsee ja kaipaa molempia VANHEMPIAAN, olivat nämä sitten millaisia ja miten kykeneviä/kykenemättömiä vanhemmuuteen. K23

Vanhempien ensisijaisuutta korostetaan jopa niin paljon, että ehdotetaan oikeuden muuttamista vanhemman oikeudeksi tavata lasta. Tämä vaikuttaisi siihen, ettei toinen vanhempi pyrkisi vaikuttamaan lapsen suhtautumiseen etävanhempaa kohtaan. Esitetään myös, että vanhempien kaikenlainen luokittelu tai poikkeava nimeäminen on väärin.

Lakiin tulisi kirjata ensisijaisesti, että erotilanteessa MOLEMMILLA VANHEMMILLA on oikeus tavata lastaan. Kun on kyseessä lapsen oikeus tavata vanhempia, niin lapsen mielipiteeseen on äärimmäisen helppo vaikuttaa jos on lähivanhempi. Lähivanhempi - etävänhempi jako tulisi poistaa samalla tukemaan tätä lähestymistapaa. K60

Keskustelussa herää myötätuntoa niitä vanhempia kohtaan, joilla on vaikeuksia isovanhempien kanssa. Tapaamisoikeuden laajentamisen uskotaan pahimmillaan edesauttavan isovanhempien taholta tapahtuvaa kiusaamista. Kiusaaminen halutaan estää.

Täällä on moni kertonut hankalista isovanhemmista ja tällaisille ei tule antaa yhtään enempää mahdollisuuksia perheiden kiusaamiseen. K39

Tekojen ja ihmissuhteen laadun nähdään olevan ratkaiseva tekijä tapaamisoikeuden kannalta. Aineistosta ei kuitenkaan käy selvästi ilmi, millä tavalla isovanhemmat tulevat toiminnallaan suoranaisesti kiusanneeksi lasta.

6.3.2 Isovanhemman ääni

Vieraannuttaminen niin vanhemmista kuin isovanhemmistakin luokitellaan lapselle haitalliseksi toiminnaksi. Vieraannuttamiseen suhtaudutaan kiusaamisena, jota tapahtuu vanhemman mielijohteesta tai mielivallasta johtuen esimerkiksi isovanhempien kohdalla, jos vanhempi haluaa kieltää näiden läsnäolon lapsen elämässä. Vieraannutettu osapuoli on tähän syytön. Välttelevästi asennoituneet eivät vetoa yhtä vahvasti omakohtaisiin perusteluihin tai lähipiirissä tapahtuneisiin tilanteisiin. Vieraannuttamisen ei nähdä palvelevan lapsen etua ja se on epäreilua niin vanhemman kuin isovanhemmankin osalta. Välttelevästi asennoituvat osoittavat myötätuntoa niille isovanhemmille, jotka eivät ole saaneet tavata lapsen lapsiaan.

On myös tapauksia joissa isovanhemmissa ei ole mitään vikaa, mutta lapsen toinen vanhempi vain haluaa tehdä kiusaa kieltämällä näiden läsnäolon lapsen elämässä. K16

Isovanhemmalla nähdään olevan sellaista elämäkokemusta, jonka avulla perheen elämää voi tasoittaa. Lapsen vanhemmalla ne kokemukset ovat vasta edessä. Isovanhemmat voivat toimia merkittävänä resurssina tai voimavarana perheelle, mikäli he tukevat vanhempaa kasvatustehtävässään ja tasoittavat sitä kautta perhe-elämää. Resurssi voi olla erityisen merkittävä esimerkiksi silloin, kun kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, jolla on synnynnäinen kehitysvamma. Isovanhempien informaalin tuen nähdään myös korvaavan hyvinvointivaltion

tukijärjestelmän puutteita. Tämän hetkiselällä järjestelmällä ei pystytä tarjoamaan suuritarpeiselle perheelle ja lapselle riittäviä tukitoimia ja palveluita. Isovanhempien tuki lapsen asteittaisessa itsenäistymiskehityksessä kohti aikuisuutta on tärkeää. Niin vanhemmilla kuin isovanhemmillaakin on tärkeä rooli lapsen kehityksen etenemisen havaitsemisessa. Toisaalta molempien tehtävänä on asettua taka-alalle, kun kaverisuhteet ja muu maailma alkavat kiinnostaa lasta enemmän.

Siksi keskustelu siitä, kuka aikuinen saa tavata lasta ja miten paljon, vie asiaa jollain tavalla sivuraiteille. Mieluiten kysyisin: kuka pystyy ottamaan vastuuta lapsesta tietyissä kohdissa ja kuka tukee häntä kohti itsenäistymistä ja aikuisuutta, auttaa kaverisuhteiden luomisessa? Erityislapselle nämä asiat eivät ole itsestäänselviä, vaan hän tarvitsee näihin asioihin aikuisen tukea. Toivoisin, että lapseni yhteys vanhempiini säilyisi, jos kuolisin. Jos lapseni olisi sitä mieltä, että jokin muu asia menee isovanhempien tapaamisen edelle, vanhempani ymmärtäisivät sen. Olisivat jopa iloisia, koska tämä kertoisi siitä, että lapsi on päässyt kehityksessään eteenpäin! K119

Lapselle läheisessä ihmissuhteessa lapsen tunteminen on olennaista. Lapsen todellinen tunteminen edellyttää, että aikuisella on ymmärrystä hänen kehitysvaiheestaan sekä kehityksen mukanaan tuomien muuttuneiden tarpeiden hahmotus korostuu.

6.3.3 Lapsen ääni

Myös välttelevästi tapaamisoikeuteen asennoituneet ovat perustelleet kantaansa *lapsen äänellä*. *Lapsen ääntä* tuodaan esiin kriittisellä asenteella. Epäillään, että niin vanhemmat kuin isovanhemmatkin tuovat lapsen ääntä esiin korostamaan ja pätevöimään omia näkökulmiaan. Oikeuksiin viitattaessa käytiin keskustelua, kenen oikeudesta todellisuudessa on kyse. Onko kyseessä lapsen oikeudesta tavata hänelle läheistä ihmistä, esimerkiksi isovanhempaa vai onko kyse isovanhemman oikeudesta tavata lapsenlastaan vai vanhemman velvollisuudesta antaa isovanhemman tavata lastaan? Tapaamisoikeuden laajentamista ei voi ratkaista vanhemman tai isovanhemman oikeudesta tai edusta käsin.

Olen yllätynyt siitä, miten vähän aineistossa tältä osin viitataan lapsen kuulemiseen tai lapsen mielipiteen selvittämiseen. Nämä ovat tehtäviä, jotka kuuluvat sosiaalityöntekijän tehtäviin ja asiantuntemukseen perheoikeudellisissa palveluissa sekä sosiaalityöntekijän tehtäviin lasten ja perheiden kanssa työskenneltäessä niin lastensuojelussa kuin lapsiperheiden sosiaalityössäkin. Perheoikeudellisissa palveluissa toteutetaan lapsen olosuhdeselvitykset käräjäoikeudelle vanhempien

ristiriitatilanteissa lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Alla olevassa ensimmäisessä kommentissa viitataan oletettavasti olosuhdeselvitykseen ja kahdessa seuraavassa lapsen kuulemisen ja tahdon selvittämisen tärkeyteen.

Mut lapsen oikeushan saada tavata vanhempaakin vanhvennetaan tutkimuksella, miksi siis jätettäisiin näissä asiaossa tutkimatta. Miettikääs nyt tarkemmin sitä, mitä siellä huoltolaissa tapahtuu... K24

Sen sijaan, jos erotilanteessa lapsella on isä- tai äitipuoli, joka on pidempään ollut lapsen sosiaalinen vanhempi, tälle voitaisiin tapauskohtaisesti harkita tapaamisoikeutta. Tässäkin tulee ensisijaisesti kuulla lasta. K34

Siksi lapsen tahdon selvittäminen, kun vahvistetaan tapaamisoikeuksia muiden kuin vanhempien osalta, on ensiarvoisen tärkeässä asemassa. K77

Lapsen etua määritellään suhteiden näkökulmasta. Vanhemman suhteet, isovanhemman suhteet ja lapsen suhteet olisi pidettävä erillisinä osa-alueinaan eivätkä vanhemman suhteet saisi automaattisesti tarkoittaa samaa kuin lapsen suhteet. Samaan teemaan viitattiin myös tahtomisella. Lapsen tahto ja vanhemman tahto tarkoittavat eri asioita eikä vanhempi saisi päätellä oman tahtonsa tarkoittavan samaa kuin lapsen tahto. Vanhemman omat toiveet tai mielihalut eivät saisi määritellä lapsen oikeutta tavata hänelle läheisiä ihmisiä. Lapsen edun tulkintaan tuotiin keskustelussa näkyväksi vielä käsitteeksi lapsen tarve, josta käsin ratkaisut tulisi tehdä.

Menneisyyden tapahtumat eivät saisi vaikuttaa tulevaan. Alla keskimmaisessä kommentissa tulee näkyväksi usko ja luottamus siihen, että ihminen voi muuttua eikä hänen tarvitse antaa menneisyyden määrittellä tulevaisuuttaan. Siinä tulee myös näkyväksi luottamus järjestelmää ja viranomaistoimintaa kohtaan, sillä hän nostaa esiin valvotut tapaamiset sekä olosuhteiden tarkistamisen.

Lapsen suhteita ei pitäisi määrittellä aikuisten välisillä suhteilla. K19

--- siu suhde vanhempaas ei pitäisi vaikuttaa lapsen oikeuteen häneen. Jos hää vetää viinaa, ni sit valvotut tapaamiset jos tahtoo ja päihtyneenähän niihin ei saa mennä. Jos vanhempas olis iulle väkivaltainen silloi kun sie olit lapsi, mikä määrittää, että hän on vieläkin usean kymmenen vuoden jälkeen. Ainahan olosuhteet tulee näissäkin tarkistaa.. Kuten vanhempienkin kanssa. K26

Myös isovanhempien näkökulmaan tulisi suhtautua kriittisesti. Kuten edellä vanhemman osalta esitetään, myös isovanhemman tahto ja toivomukset eivät tarkoita samaa, kuin hänen lapsen lapsensa tahto.

---näitäkin tapauksia on, jossa isovanhempi vahvasti liioittelee omaa merkitystään tärkeänä henkilönä lapsen elämässä. En sano, että tapauksessa, josta sinä puhut näin olisi, mutta tällaisiakin siis löytyy. Sitten kun lapselta itseltään kysytään, hän ei koe mitenkään erityisen tärkeänä mummon tai vaarin luona vierailuja, vaan voi olla jopa helpottunut, ettei tarvitse mennä. K77

Lapsen oikeuksista puhuttaessa tuodaan myös esiin lapsen oikeutta suojeluun. Lapsen suojelun näkökulma tulee esiin myös tapaamisoikeuden laajentamista kannattaneiden ja vastustaneiden perusteluissa. Välttelevästi kantaa ottaneiden keskuudessa lapsen suojeluun ei vedota yhtä vahvasti, vaan se näyttäytyy hentona kaikuna vahvempiin asenteisiin nähden. Aikaisemmin tuloksissa toin esiin, että lapsen tahtoa tulee kunnioittaa. Keskustelussa korostettiin myös, että lapsen tahdosta huolimatta hänellä on oikeus suojeluun eikä lasta tule lähettää olosuhteisiin, joissa hän kokee turvattomuutta tai olosuhteet ovat turvattomat. Lapsen nähdään tarvitsevan lakia turvakseen ja suojelemaan myös vieraannuttamiselta, joka voi vahingoittaa lasta.

6.3.4 Elämän realiteetit

Neljäntenä pääluokkana välttelevästi kantaa ottaneiden joukossa on *elämän realiteetit*. Muutama keskustelija tuo esiin, ettei vieraannuttamiselle voi mitään eikä lakikaan tarjoa siihen tällä hetkellä mahdollisuuksia. Myös muissa kannanotoissa ilmenee asenteita, joissa esitetään kritiikkiä viranomaistoimintaa kohtaan, kuten lastensuojelua kohtaan.

Suomi on sitoutunut Yk:n lasten oikeuksien toteutumiseen. Tästä huolimatta lasten oikeudet eivät toteudu suomessa Yk:n velvoitteiden mukaan ja maamme on saanut siitä huomautuksia YK:lta. Lasten oikeudet eivät toteudu siitä syystä, vaikka meillä on käräjäoikeuden ja hovioikeuden päätökset lasten oikeudesta nähdä etävanhempaansa eron jälkeen ne eivät toteudu, jos toinen vanhempi ei lasten oikeuksien toteutumiseen sitoudu. Sanktioita ei ole olemassa ja Sosiaalitoimiston väki ei voi tehdä mitään. K82

Eräs keskustelija oli sitä mieltä, että lapsia pyritään myös ylisuojelemaan aikuisten käyttäytymiseltä ja toiminnalta. Erotilanteet eivät ole helppoja. Lasten kanssa on mahdollista keskustella turvallisen aikuisen kanssa mieltä askarruttavista asioista eikä sitä tulisi pelätä tai vältellä ylisuojelemalla lasta. Keskustelijan asennoituminen asiaan on se, että elämää ei voi hallita, elämään kuuluu ennakoimattomia ja myös hankalampia, negatiivisiakin asioita. Lapsi on kuitenkin kyvykäs keskustelemaan asioista turvallisen aikuisen kanssa. Vanhempaa voidaan tukea käsittelemään näitä asioita lapsen kanssa.

--- elämää tämä vain on. Lapset oppivat kokemastaan. Ei se aina ole vahingollista nähdä jotain huonoakin - vähän etäämmältä ainakaan. K101

Keskustelijan mukaan aikuisten käyttäytyminen voi olla lapsellista esimerkiksi tilanteissa, joissa heitä on kohdannut erokriisi tai tämä on päihtynyt. Etenkin lapsuuden perheessä koettu vanhempien päihteiden käyttö voi jättää jälkiä lapsen tunnetasolla, aiheuttaa traumoja ja vaikuttaa elämään vielä aikuisuudessakin, puhumattakaan sosiaalisista ongelmista ja vaikutuksista, joita vanhempien päihteiden käytöstä voi seurata lapselle, kuten esimerkiksi huostaanotto. (esimerkiksi Orjasniemi & Kurvinen 2017; Itäpuisto 2008; Holmila ym. 2008.) Elämän realiteeteista huolimatta lasta tulee suojella vanhempien erokriisin haitallisilta seurauksilta, kuten esimerkiksi vanhemman päihteiden käytöltä.

6.4 Asenteiden perhekäsitykset

6.4.1 Laajempi perhe

Tapaamisoikeuden laajentamista kannattaneiden asenteiden taustalla vaikuttaa perhekäsitys, jossa lapsen perheeseen nähdään kuuluvan sukulaisia ja sitä myötä myös isovanhemmat. Isovanhempilapsisuhde käsitetään merkityksellisemmäksi lapselle kuin vanhempi-lapsisuhde, sillä suhde isovanhempaan saattaa olla läheisempi. Isovanhemmat voivat toimia lapsen tukena ja turvana esimerkiksi seuraavissa tilanteissa; vanhemmat ovat eronneet, uusperhetilanteet, toinen vanhempi kuolee, vanhemmalla on mielenterveysongelmia, vanhempi on kiireinen eikä välitä lapsesta, vanhempi on yksinhuoltaja tai kyseessä on erityislapsi. Isovanhempia kuvaillaan muun muassa ”etäperheenä” ja ”lapsen turvaverkkona”. Lapsi nähdään osaksi sukua ja sukuyhteisöä, vaikka samassa taloudessa ei asuttaisikaan. Eräissä kommentissa viitataan suoraan laajempaan perhekäsitykseen, johon kuuluvat kiinteästi isovanhemmat. Se nähdään vastakohtana ydinperheelle.

Ehkä minun perhekäsitykseni on laajempi, koska isovanhemmat (välimatkasta huolimatta) ovat erittäin tärkeä osa jälkikasvuni elämää ja koulussakin lapseni piirsi perhekuvaan isovanhempansa ja heidän kissatkin. Voi olla, että Suomen niin kapea ydinperhealli tuo vaan lisää ongelmia. Voitaits täällä vain rakastaa ja kunnioittaa kaikika läheisiä ihmisiä ja unohtaa toisten ihmisten kiusaaminen. K151

Lapsen perheen käsite tulisi avata kunnolla ydinperheajatuksesta vihdoin laajemmalle. K51

Lapsen perhemäärittelyn kriteereiksi määritetään tunneside ja sukulaisuus, mutta myös sukulaisuussuhde itsessään riittää, jonka kautta lapsi on jo pelkästään osana sukuyhteisöään. Muutamassa kommentissa mainitaan, että lapselle läheinen ihminen voi olla myös muu kuin sukulainen, kuten perhehoitaja, oheishuoltaja tai sosiaalinen vanhempi. Nämä maininnat olivat kuitenkin vähemmistössä.

6.4.2 Ydinperhe

Asenteessa, jossa tapaamisoikeuden laajentamista muihin kuin vanhempiin, ei kannateta ja jopa vastustetaan, käsitykset perheestä ovat yhteneväisiä. Keskustelijoiden ilmaisemat perhekäsitykset mukailevat luovasti ydinperhemalleja, sillä ne saattavat sisältää esimerkiksi uusperhetilanteita- ja kokoonpanoja. Asenteeseen liittyvät perustelut siitä, että vanhemmat ovat ensisijaisia lapsen elämässä, kun kyse on tapaamisoikeudesta. Vanhemmat tekevät lasta koskevat päätökset, yksin tai yhdessä, tilanteesta riippuen. Päätöksenteko määrittelee perheen rajoja. Lapselle läheisten muiden ihmissuhteiden tärkeä merkitys lapselle tiedostetaan, mutta heidän ei katsota kuuluvan lapsen perheeseen. Perhe ja suku erotetaan omiksi alueikseen. Yesilovan (2009, 207) mukaan ydinperheymmärrys on juurtunut niin vahvaksi yhteiskunnassamme, että se pyrkii kategorisoimaan siitä eroavat perhemallit vääränlaisiksi. Anna Maija Castrén ja Riitta Högbäck (2014) tekevät teemaa ymmärrettäväksi eksklusiivisuuden ja inklusiivisuuden kautta. Inklusiivisessa mallissa perhekäsitykseen päästetään mukaan perhesuhteiden kirjoa ja useampia erilaisia kokoonpanoja, sen sijaan taas eksklusiivinen perhekäsitys palautuu mieluiten ydinperheeseen, eikä perheen rajoissa tai perheen päätöksenteossa ja itsemääräämisessä olla valmiita joustamaan. Tämä vastuu halutaan pitää ydinperheellä. (Castrén & Högbäck 2014, 106.) Kuitenkin jonkin asteista sulautumista ja muutosta on tapahtunut kirjavampaan ja laajemmin perhesuhteita sisältävän perhekäsityksen suuntaan, sillä tutkielman tuloksissa ydinperhemuottia asetellaan luovasti uusien uusperhetilanteiden päälle, mutta tässä luovassa asettelussa isovanhempia pusketaan muotin ulkopuolelle.

Arjen jakaminen perheen määritelmässä korostuu. Perhe koostuu ihmisistä, jotka elävät yhdessä arjessa jakaen esimerkiksi saman jääkaapin. Eräs keskustelija määritteli samassa taloudessa ja lapseen nähden kasvatusvastuussa olevat aikuiset perheen sisäpuolelle, perheeksi. Tämän määritelmän ulkopuoliset henkilöt eivät kuulu perheeseen, koska he eivät jaa samaa arkea eivätkä ole jatkuvassa kasvatusvastuussa. Vaikka sosiaalisella vanhemmalla ei olekaan päätöksenteko-oikeutta tai

mahdollisuutta siihen lapsen tilanteessa, hänen perheenjäsenyytensä perustuu saman arjen jakamiseen ja kasvatusvastuuseen lapsesta. Perheen ulkopuolisten tärkeiden ihmisten merkitystä lapselle ei kielletty, mutta perheenjäsenyys muodostuu eri perustein. Isovanhemmuuden laatu ja luonne vaikutti olevan suurin syy perheen ulkopuolelle jäämisessä. Vaikka suhde olisikin tiivis ja läheinen, perheenjäsenyys on luonteeltaan jatkuvaa, saman arjen jakamista ja vastuuta lapsen kasvatuksesta. Lapsen kehitykseen viitataan myös, sillä lapsen nähdään pärjäävän kokonaan ilman isovanhempia.

Isovanhemmuus on laadullisesti täysin eri asia kuin vanhemmuus. K27

Nimenomaan välit isovanhempiin eivät ole millään tavalla kehitykselle välttämättömiä. Eihän läheskään kaikilla edes ole enää elossa olevia isovanhempia, ja heistä kasvaa aivan yhtä hyviä aikuisia kuin näistä, joilla on. K100

Ydinperheen tai saman katon alla elävän perheen määritelmää perustellaan myös nykyaikaisuudella ja kulttuurin muutoksella. Useamman sukupolviyksikön perheiden nähdään kuuluvan menneeseen aikaan ja isovanhempien koetaan haikailevan tai ikävöivän tällaisia suuria perhemalleja. Nykykulttuurin perhemallit nähdään pienempinä ja tällaisten perheiden itsemääräämisoikeus nähdään vahvana.

En näe mitään syytä, miksi sormia napsauttamalla kulttuuri nyt pitäisi muuttaa takaisin usean sukupolven perheisiin, koko ajatus on täysin järjetön. Omat lapsensa on voinut kasvattaa ihannoimaan isoja perheyhteisöjä juuri niin paljon kuin on halunnut. K174

Uusperhetilanteet vaikuttavat perhekäsityksiin siten, että edelleen vanhempien nähdään olevan tärkeimpiä henkilöitä lapsen elämässä, joiden luona lapsella on perhe, mutta esimerkiksi kahdessa kodissa. Ihanteellista on vanhempien välinen hyvä yhteistyö, jaettu yhteishuoltajavanhemmuus (Hokkanen 2005). Rissasen ym. (2017, 52) tutkimuksessa hyvä vanhempien välinen yhteistyö on nähty sekä vanhempien että viranomaisten taholta myös edellytyksenä sille, että lapsi voi asua lähes yhtä paljon molempien vanhempien luona. Yhteishuoltajavanhemmuus voi laajentua lapsen vanhempien hyvästä yhteistyöstä koskettamaan koko perhettä ja perheiden välistä yhteistyötä.

--- hyvässä lykyssä kahden onnellisen yhteen puhaltavan uusio perheen välillä. K47

Mikäli lapsi asuu pääasiassa vain toisen vanhempansa luona, kuuluu tapaaajavanhempi lapsen perheeseen, vaikka ei jaa arkea lapsen kanssa yhtä tiiviisti kuin lähivanhempi. Vanhempien uudet kumppanit nähdään osaksi perhettä, mutta vanhemmat ovat tärkeämpiä. Niin sanotun sosiaalisen vanhemman nähdään kuuluvan perheeseen, toisin kuin isovanhempien ja muiden läheisten ihmisten

ei nähdä kuuluvan perheeseen. Biologisen vanhemman asemaa korostetaan lapsen perheessä, mikäli on vaarana, että sosiaalisen vanhemman asema uhkaksi tai heikentäisi biologisen vanhemman roolia lapsen elämässä.

Myös välttelevässä asenteessa on vahvoja kaikuja ydinperhekäsityksestä. Ammatillisesta näkökulmasta ja omasta isovanhemman roolista katsottuna eräs keskustelija korosti lapsen perhettä tämän kasvuympäristönä ja kertoi konkreettisen näkökulmansa siitä, keitä lapsen perheeseen kuuluu. Tähän perheeseen kuuluvat vanhemmat, sisarukset ja sisarpuolet, vanhempien kumppanit ja ne voivat jakaantua esimerkiksi kahden kodin kesken vanhempien ollessa esimerkiksi eronneita. Tämä tarkoittaa sitä, että perhemäärittely ei rajaudu kotitalouden sisälle, sillä perheenjäseniä voi elää myös useammassa kotitaloudessa, mutta olennaista on lapsen eläminen heidän kanssaan. Kommentissa tehdään eroa perheenjäsenten välillä myös lapsen tarpeilla. Lapsen nähtiin tarvitsevan, jopa ”janoavan” perheenjäseniään ja heidän huomiotaan, mutta pärjäävän ilman perheen ulkopuolisiakin tahoja, kuten isovanhempia, joiden merkitys lapselle vähenee joka tapauksessa iän myötä.

Perheeseen eivät kuulu isovanhemmat, vanhempien sisarukset, kummit, naapurit, entiset kumppanit tai ylipäätään kukaan muu kuin yllä mainitut. Sukulaissuhteet tai ystävyysuhteet voivat olla tiiviitäkin ja niistä voi saada paljon voimaa arkeen, eikä tukiverkoston merkitystä sovi väheksyä. Silti, kaikki nämä perheen ulkopuoliset tahot ovat toissijaisia verrattuna perheeseen. K115

Mistä päästäänkin siihen, että niin rankalta kuin se voi vanhemmasta polvesta tuntua (itsellenikin on jo pieniä lapsenlapsia), isovanhemmuus ja sen merkitys on keskimäärin enemmän median luomaa illuusiota kuin todellista. Puhutaan paljon kiireettömästä ajasta, jota isovanhemmat tarjoavat, mutta tosiasiassa se on aidosti merkityksellistä vain silloin, kun lapsi on pieni, jos silloinkaan. Viimeistään koulun aloittaessa lapset alkavat enemmän kaivata aikaa kavereiltaan ja nuoremmilta aikuisilta. 6. Jolloin loppupäätelmänä omien kokemusteni pohjalta sanoisin, että isovanhempien tulee antaa perheelle tilaa elää omaa elämäänsä. Jos yhteydet lapsiin ja lapsenlapsiin säilyvät hyvinä, se on hieno asia, ja sitä tulee arvostaa. Mutta ei pidä myöskään loukkaantua, että lasten ja lastenlasten luonnollinen elämänrytmi vie eri suuntaan. Välttämättä ei ole edes kyse siitä, että perheessä tai isovanhemmissa olisi jotain vikaa, vaan se on todella vain sukupolvien välinen luonnollinen kehitys. K115

Lakiin ehdotettiin kirjattavaksi sosiaalisen vanhemman käsite. Sosiaalista vanhempaa määriteltäessä olennaiseksi käsitetään lapsen suhteen laatu tähän henkilöön nähden. Sosiaalinen vanhempi voi olla ”kuin oma vanhempi”. Tällainen henkilö voi olla myös sukulainen, isovanhempi, mutta vanhemman kaltaisen suhteen lapseen on täytynyt jo muodostua ennen kuin vanhemmat ovat eronneet tai kun vanhempi on kuollut. Perheen ulkopuolelta tulevat henkilöt nähdään uhaksi. Ollakseen lapsen perhettä, tulee olla kuin vanhempi, ”lähes vanhempi”, myös isovanhemman. Sosiaalinen vanhempi

nähdään vahvemmin kuuluvaksi lapsen perheeseen ja sitä kautta oikeutetummaksi kohteeksi lapsen tapaamisoikeuden laajentamisessa.

Tiukat kriteerit siksi, että ei ole tarkoituksenmukaista, että erilaiset perheen ulkopuoliset henkilöt pääsevät tällä kiusaamaan lasta ja hänen vanhempiaan. Tarinoita ja traagisia perhekohtaloita on varmasti monia ja erilaisia. Niitä ei missään nimessä tule lisätä sillä, että annetaan lisää kiusaamismahdollisuuksia häiriintyneille sukulaisille, viime kädessä harkinta tulee olla vanhemmilla. K78

Kuten edellisessä, lapsen perhettä voidaan tarkastella myös erään keskustelijan mukaan lähipiirin tasojen kautta. Lapselle lähin taso mukailee ydinperhemallia, jossa tärkeimmiksi nähtiin vanhemmat ja heihin rinnastettavat henkilöt. Muulle tasolle kuuluisivat esimerkiksi isovanhemmat.

Lapsen paras on tasapainoinen koti, jossa vanhemmat voivat hyvin. Kaikki muu on plussaa, niin myös lämmin suhde sellaisiin isovanhempiin, joita vanhemmat haluavat tavata ilman mitään pakkoja. K34

Yksipuoliset tunteet saattavat vääristää lapsen läheissuhteita ja tasoja. Keskustelussa muistuteltiin myös, että esimerkiksi isovanhemmat voivat kokea olevansa lapselle tärkeämmässä asemassa kuin todellisuudessa ovatkaan. Aikuisen tunteet eivät voi siten olla peruste tapaamisoikeuden laajentamiselle, mutta lapsen voivat.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Uuden lapsenhuoltolain valmistumista on odotettu muihin lapsiin liittyviin lakeihin nähden pisimpään. Lain muodolla ja sisällöllä vaikutetaan lapsiperheiden ja lasten elämiin tilanteessa, joissa lasta on kohdannut koko elämän uudistava ja mullistava tapahtuma, kuten vanhempien ero. Lastenvalvoja työskentelee perheoikeudellisissa palveluissa ja hänen tehtävänä on vahvistaa sopimukset lapsen huollosta, elatuksesta ja tapaamisoikeudesta. Lain uudistuminen vaikuttaa merkittävästi lastenvalvojina työskentelevien sosiaalityöntekijöiden työtehtäviin sekä ehkäisevään lastensuojelutyöhön, jota he omassa työssään tekevät.

Kansalaisten mielipiteitä ja näkemyksiä lakiin suunnitelluista muutoksista, on haluttu selvittää oikeusministeriön johtaman verkkokeskustelun avulla. On tärkeää saada tutkittua tietoa siitä, minkälaisia jaettuina, kannatettuja sekä keskenään ristiriitaisiakin asenteita (Vesala & Rantanen 2007, 31) keskusteluun osallistuneilla oikeastaan on perheestä ja lapsen tapaamisoikeudesta. Tämä

keskusteluun osallistunut joukko on toiminut osana lain esivalmistelutöitä, he ovat argumentoineet oikeusministeriön ehdotuksiin puolesta ja vastaan. Keskustelijoilla on ollut merkittävä rooli ja asema eräänlaisena kansalaisnäytteenä, jossa he tuovat esiin kokemukseen perustuvaa kansalaistietouttaan. Tutkimuksen näkökulmasta he ovat toimineet otoksena. Oikeusministeriö on peilannut kaavailtuja lakimuutoksia juuri tähän ryhmään, jossa keskustelijoiden asenteiden dialogi heijastelee myös laajemman väestön keskuudessa esiintyviä asenteita ja ilmentävät erilaisia ideologisia, tulkinnallisia todellisuuksia (Bahtin 1975, 1981; Lähteenmäen 2009, 68 mukaan), jotka tulevat kuuluvaksi ihmisten erilaisten äänten sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta.

Asenteet tapaamisoikeuden laajentamisessa jakautuvat isovanhemman ja niin kutsutun sosiaalisen vanhemman suhteen, joka on jakanut arjen lapsen kanssa ja asunut samassa taloudessa. Näkemykset ovat vastakkaisia. Välttelevästi asennoituneet perustelevat, että yhdessä asuminen lapsen kanssa on merkittävämpää kuin sukulaisuussuhde. Sen sijaan tapaamisoikeuden vahvistamista kannattaneet nostavat taas sukulaisuuden tärkeämmäksi, koska se edustaa heille pysyvyyttä. Osa asennoituu niin, että sosiaalinen vanhempi nähdään uhkana etävanhempana toimivan vanhemman kannalta. Toiset taas kannattavat tapaamisoikeuden vahvistamista juurikin sosiaalisen vanhemman asemassa olleen henkilön ja lapsen välille, mutta asenne tapaamisoikeudesta isovanhempaan nähden on kielteinen. Yhteydenpito sukulaisiin halutaan pitää vapaaehtoisena velvollisuutena ilman pakkoa.

Tapaamisoikeuden laajenemisessa koskettamaan muitakin kuin vanhempia, tulee mielenkiintoisella tavalla esiin yhteiskunnan muuttuminen kollektivistiseen, yhteisöllisempään suuntaan, mutta myös individualistisen perhekäsityksen vaikutukset. Kollektivismi ja yhteisöllisyyttä kannattavat äänet tulevat kuuluvaksi siten, että lapsen elämässä myös muiden lapselle läheisten aikuisten kuin vanhempien merkitys tunnustetaan. Vanhemman tulee vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita sekä sukulaisuussuhteita ja lapsen ja hänelle läheisen aikuisen tapaamisten toteutuminen halutaan turvata lailla. Muiden läheisten aikuisten merkityksen tunnustaminen saattaa osoittaa, että Yesilovan (2009) tutkiman ydinperhemallin vaikutusvalta ja läpitunkevuus yhteiskunnassamme on vähentynyt. Yesilovan tutkimus tuo esiin, miten vahvasti ydinperhemalli on sisään rakentunut yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toimintaan, josta käsin perhe-elämää ja erilaisia perhekäsityksiä tarkastellaan, arvotetaan ja tulkitaan. Tutkielman tulosten perhekäsityksissä korostuu juuri ydinperhetematiikkaan vetoavat perustelut, ydinperheestä halutaan pitää kiinni. Individualismi eli yksilöllisyyden korostaminen näkyy tutkielmani tuloksissa siten, että tapaamisoikeuden laajenemista halutaan

tarkastella tapauskohtaisesti eli lapsikohtaisesti ja suhteet, etenkin sukulaisuussuhteet ylipäätään, nähdään yksilön valintana. Asenteet kertovat, ettei tällaisia automaattisia oikeuksia lapsen ja muun läheisen aikuisen välille olla valmiita vahvistamaan ilman yksilöllistä tilanteen tarkastelua. Tutkielman tulokset osoittavat, että perhekäsityksiä tulkitaan ydinperhesilmälasiensa läpi uusperhetilanteissa siten, että lapsella voi olla kaksi ydinperhemallia mukailevaa uusperhettä. Lisäksi ehdotetaan ydinperheperspektiivistä käsin, että sosiaalisen vanhemman ja isovanhemman merkittävyyttä voi arvioida siten, ovatko he olleet lapselle ”melkein kuin oma vanhempi”.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista tutkia, miten kansalaisten mielipiteiden ja näkemysten kuuleminen ja kerääminen verkkokeskustelun kautta lopulta vaikutti hallituksen esityksen sisältöön ja lopulliseen vahvistettuun lakiin. Saavutettiinkö verkkokeskustelun avulla sellaista osallisuutta, jolla oli vaikutusta lopullisen uuden lain sisällössä ja muodossa? Mitkä verkkokeskustelussa esiin tuodut asenteet ja niihin kietoutuneet perhekäsitykset saivat valtaa ja mitkä eivät? Lappalainen (2008) peräänkuuluttaa kansalaisosallisuudesta kumpuavan asiantuntijuuden tärkeyttä, jotta saadaan kansalaisten todellinen äänimaailma esiin. Tutkielmani äänimaailma tuo esiin asenteita ja perusteluita perheestä. Lappalainen toi esiin, että kansalaisten ääni voi yllättää, mutta se vie keskustelua eteenpäin. (Lappalainen 2008.) Tutkielmassani yllättävänä näkökulmana on tullut esiin isovanhemmuuden äänitorvi, jonka ääni pitää sisällään asenteita yhteisöllisemmästä ja sukupolvisuhteita sisältävästä perhekäsityksestä. Isovanhempien nähdään kuuluvan lapsen perheeseen, normaaliin elämään ja lapsen olevan osa sukuyhteisöä. Isovanhemmat tuovat lapsen elämään paljon hyvää, välittämistä, elämyksiä, aikaa ja huolenpitoa. Ydinperheitä kannattavien äänet taas asettuvat vastarintaan ja monesti ristiriitaan isovanhempien äänitorven kanssa. Molemmat ryhmittymät perustelevat ääniään lapsen edulla. Välttelevän asenteen kautta perustelut tapahtuvat epäsuorasti ja pysyttelevät neutraalimmalla ja sovinnollisemmalla kannalla ymmärtäen molempia ääniä. Keskustelussa pysyttiin perheen näkökulmasta perinteisissä teemoissa eikä esimerkiksi sateenkaariperheiden tilanteet tai monikulttuuriset perheet tulleet yllättävästi lainkaan kuuluviin. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, ettei keskustelijoilla ollut kokemustietoa näistä aiheista. Keskustelua on käyty pääasiassa omasta maailmankuvasta ja elämäntilanteesta lähtöisin. Myös Oikeusministeriön lauseväittämä keskustelussa ”Pitäisikö säätää mahdollisuudesta vahvistaa tapaamisoikeus erityisestä syystä myös lapsen ja isovanhemman tai muun sellaisen henkilön välille, jonka kanssa lapsella on ollut läheinen suhde?” saattoi johdatella keskustelijoita isovanhemmuusteeman äärelle, koska se oli mainittu väittämässä.

Lasten osallisuus lain valmisteluprosessissa olisi pitänyt huomioida ja kysyä suoraan lapsilta heidän käsityksiään perheestä sekä kokemuksistaan heille läheisistä ihmisistä. Tämä olisi voinut tapahtua lasten näkökulmasta sopivalla vaikuttamisareenalla. Lapsen edun ottaminen lähtökohdaksi lainsäädäntöä valmisteltaessa velvoittaa mielestäni kuulemaan lasten mielipiteitä ja näkemyksiä. Helavirta (2011, 80) on myös muistuttanut, että aikuisten tulee tarjota erilaisia mahdollisuuksia lapsille, jotta he voivat tuottaa heitä koskevaa hyvinvointitietoa. Tätä lasten tuottamaa hyvinvointitietoa olisi tarvittu lakiprosessin rinnalla, vaikka lopputulema laissa on lapsen edun näkökulmasta myönteinen; myös muiden läheisten ihmissuhteiden merkitys lapselle tunnustetaan ja voidaan vahvistaa tapaamisoikeudella kuin ainoastaan vanhempien. Ritala-Koskinen (2001) sekä Brannen, Heptinstalli ja Bhopal (2000) ovat todenneet, etteivät lasten kokemat merkitykselliset ihmissuhteet noudata sukulaisuussuhteiden, kotitalouksien, tai minkään muunkaan rajoja.

Vanhempia pitäisi tukea tarkastelemaan lapsen läheissuhteita laajemmin eron yhteydessä lapsen näkökulmasta. Tähän yhteiskunta voisi tarjota enemmän mahdollisuuksia, tukea ja resursseja. Lapsen läheissuhteiden kartoittamiseksi sekä lapsen edun arvioimiseksi tarvittavaa erityisasiantuntijuutta on sosiaalityöntekijällä, joka työskentelee lastenvalvojan tehtävissä eroprosessin yhteydessä lapsen huolto- ja tapaamissopimusten vahvistajana. Siinä yhteydessä läheissuhteiden kartoitus yhdessä vanhempien ja lapsen kanssa voisi olla luontevaa. Sosiaalityöntekijän tehtävää tilanteessa helpottaa, kun hän on tietoinen keskustelun taustalla vaikuttavista perheeseen ja perhekäsitykseen liittyvistä erilaisista asenteista.

LÄHTEET

- Aalto, Ilana, Ilmakunnas, Johanna & Korpiola, Mia (2016) Perheiden monimuotoisuuden pitkä historia. Pääkirjoitus. *Kasvatus & Aika* 10(1), 3–7.
- Adams, Bert N. & Trost, Jan (2005) Epilogue. Teoksessa Bert N. Adams & Jan Trost. *Handbook of World Families*. USA: Sage Publications, 603–604.
- Ainsworth Mary D.S., Blehar M. C., Waters E. & Wall, S. (1978) *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. New York: Halstead Press Division of Wiley.
- Arviointi. SADe-ohjelman loppuarviointi (2015) Owalgroup. <https://vm.fi/documents/10623/1181507/Arviointiraportti+2015/3d4fe8a1-6a75-4287-817a-8305b93297a8/Arviointiraportti+2015.pdf>. Viitattu 13.9.2018.
- Austin, Michael W. (2007) *Conceptions of Parenthood: Ethics and Family*. USA: Ashgate Publishing Company.
- Bahtin, M.M. (1975) Slovo v romane. Teoksessa M.M. Bahtin. *Voprosy literatury i estetiki*. Moskva: Hudožestvennaja literatura, 72–233.
- Bahtin, M.M. (1981) Discourse in the novel. Teoksessa M. Holquist (toim.), C. Emerson & M. Holquist (käänt.). *The dialogic imagination: four essays by M.M. Bakhtin*. Austin and London: University of Texas Press, 259–422.
- Bîrneanu, Andreea-Georgiana & Jinaru, Adrian (2013) Attachment Among Children and Youth in Long-Term Foster Care. Teoksessa Patricia-Luciana Runcan, Georgeta Rață & Ștefan Cojocaru (toim.) *Applied Social Sciences: Social Work*. Iso-Britannia: Cambridge Scholars Publishing, 149–154.
- Bishop, Jonathan (2014) Representations of ‘trolls’ in mass media communication: a review of media-texts and moral panics relating to ‘internet trolling’. *International Journal of Web Based Communities*, 10(1), 7–24. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-84890948058&origin=inward&txGid=d82dff63b47de48347f52da09f52a218>. Viitattu 8.1.2019
- Bowlby, John (1982) Attachment and Loss: Retrospect and Prospect. *American Journal of Orthopsychiatry* 52(4), 664–678.
- Brannen, Julia, Heptinstall, Ellen & Bhopal, Kalwant (2000) *Connecting Children. Care and Family Life in Later Childhood*. Lontoo: Routledge Falmer.
- Cassidy, Jude & Shaver, Phillip R. (toim.) (2016) *Handbook of Attachment, Third Edition: Theory, Research, and Clinical Applications*. New York: Guilford Publications.
- Castrén, Anna-Maija (2018) Lojaaliuden vaativat sidokset. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 160–175.
- Castrén, Anna-Maija & Högbäck, Riitta (2014) Avautuuko perhe? Eksklusiivisuuden ja inklusiivisuuden dynamiikka perhesidoksissa. *Sociologia* 51(2), 106–122.
- Crittenden, Patricia M. (2017) Gifts from Mary Ainsworth and John Bowlby. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 22(3), 436–442.

- Danielsbacka, Mirkka (2010) Vaikuttaako asenne auttamiseen? Suuret ikäluokat ja lastenlasten hoito. *Gerontologia* 24(1), 14–26.
- Dickinson, George E. & Leming, Michael R. (1990) *Understanding Families. Diversity, Continuity, and Change*. Boston: Allyn & Bacon.
- Eriksson, Kai (2009) Osallistuva politiikka: Aktiivinen kansalaisuus ja itsepalveluyhteiskunta. *Sosiologia* 46(3), 190–209.
- Faurie, Maija & Kallioma-Puha, Laura (2010) Jääkaappi, osoite vai sukuside. Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28–75.
- Forsberg, Hannele (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 7–21.
- Gardner, Richard A. (2006) Introduction. Teoksessa Richard A. Gardner, S. Richard Sauber & Demosthenes Lorandos. *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome. Conceptual, Clinical and Legal Considerations*. U.S.A, Springfield, Illinois: Charles C Thomas, 5–11. <http://web.a.ebscohost.com.libproxy.tuni.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQ1MjY4NV9fQU41?sid=fa6aaecb-94ec-4a19-b20d-9f3fc638d293@sdc-v-sessmgr06&vid=0&format=EB&rid=1>. Viitattu 18.8.2018.
- Gjerstad, Eevastiina (2009) *Valta kotikasvatuksessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 225.
- Golding, Kim. S. (2008) *Nurturing Attachments: Supporting Children Who Are Fostered or Adopted*. Lontoo ja Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers:
- Göb, Rainer, McCollin, Christopher & Ramalhoto, Maria Fernanda (2007) Ordinal Methodology in the Analysis of Likert Scales. *Quality and Quantity* 41(5), 601–626.
- Hakovirta, Mia, Salin, Milla & Haataja, Anita (2016) Onnistuuko lasten kasvatus yksin? Suomalaisten mielipiteet yksinhuoltajavanhemmista. Teoksessa Anita Haataja, Ilpo Airio, Miia Saarikallio-Torp & Maria Valaste (toim.) *Laulu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla*. Helsinki: Kela, 268–287.
- Harju, Auli (2015) Kokemuksellisuus yhteiskunnallisen toiminnan pontimina – Kansalaisaktivistien näkemyksiä osallistumisesta ja mediassa toimimisesta. *Politiikka* 57(1), 33–43.
- Heinonen, Hanna (2016) Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lúnden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 237–253.
- Helavirta, Susanna (2011) *Lapset hyvinvointitiedon tuottajina*. Tampere: Tampere University Press, Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1133.

- Hokkanen, Tiina (2005) Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 267.
- Holmila, Marja, Bardy, Marjatta & Kouvonon, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73(4), 421–432.
- Häggman, Kai (1994) Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen historiallinen seura, Historiallisia tutkimuksia 179.
- Hämäläinen, Juha (2005) Kodin kynnys. J.V. Snellmanin perhefilosofia. Kuopio: Snellman-instituutti, Snellman-instituutin C-sarja 7.
- Häyhtiö, Tapio & Rinne, Jarmo (2007) Tietokonevälitteiset julkisuudet politiikan paikkoina. Futura 26(4), 25–38.
- Itäpuisto, Maritta (2008) Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset psykologian tutkimuskohteena. Psykologia 43(2), 84–94.
- Jallinoja, Riitta (2006) Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta (2014a) Sosiaalisten sidosten tutkimisesta. Esimerkkeinä perhe ja suku. Sosiologia 51(2), 168–174.
- Jallinoja, Riitta (2014b) Teoria universaalista perheestä. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 18–34.
- Jallinoja, Riitta (2017) Families, Status and Dynasties 1600–2000. Palgrave MacMillan Studies in Family and Intimate Life. Iso-Britannia: Palgrave MacMillan.
- Jallinoja, Riitta, Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (2015) Johdanto. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 7–17.
- Koulu, Sanna (2014) Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset: Oikeuden rakenteet ja sopivat perheet. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne (2013) Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 177–279.
- Lahtinen, Anu (2016) Perhe, mikä perhe? Avauksia perhesuhteiden pitkään historiaan. Kasvatus & Aika 10(1), 72–86.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna (2013) Kokemusasiatuntijuus väkivaltayössä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 427–458.
- Lappalainen, Pertti (2008) The Internet as a forum for multiple styles of political activities. Teoksessa Tapio Häyhtiö & Jarmo Rinne (toim.) Net Working/Networking: Citizen Initiated Internet Politics. Tampere: Tampere University Press, 227–253.
- Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen (2017) Tilastoraportti 18/2018. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.stat.fi/til/lelahu/>. Viitattu 13.4.2019

- Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muutostarpeet (2016) Yhteenveto verkkokeskustelusta. Helsinki: Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 36/2016.
- Lapsenhuoltolain uudistaminen (2017) Työryhmän mietintö. Helsinki: Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 47/2017.
- Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen (2016) Näkemyksiä uudistamistarpeista, lausuntotiivistelmä. Helsinki: Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 35/2016.
- Lee, Nick (2005) *Childhood and Human Value: Development, Separation and Separability*. Iso-Britannia, Englanti: Open University Press.
- Lähteenmäki, Mika (2009) Dialogisuuden lähteillä. Oppihistoriallinen näkökulma Bahtinin dialogiseen kielikäsitteeseen. *Puhe ja kieli* 29(2), 63–74.
- Mason, Jennifer, May, Vanessa & Clarke, Lynda (2007) Ambivalence and the paradoxes of grandparenting. *The Sociological Review* 55(4), 687–706.
- Matos, Alice Delerue & Neves, Rita Borges (2012) Understanding adolescent grandchildren's influence on their grandparents. Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) *Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts*. Iso-Britannia: The Policy Press, University of Bristol, 203–224.
- Melin, Harri (2009) Civic Mind and the Legitimacy of Finnish Democracy. Teoksessa Annamari Konttinen (toim.) *Civic Mind and Good Citizens. Comparative Perspectives*. Tampere University Press: Tampere, 57–86.
- Miettinen, Tiina (2012) Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen University Press: Tampere.
- Molinari, Francesco (2008) (e-)Participation: a complement to good legislation? Teoksessa Tapio Häyhtiö & Jarmo Rinne (toim.) *Net Working/Networking: Citizen Initiated Internet Politics*. Tampere: Tampere University Press, 127–162.
- Moring, Anna (2013) Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetosena. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 96–106.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Nätkin, Ritva (2018) Isovanhempien huoli. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 145–159.
- Osallistu lapsenhuoltolain uudistamiseen- verkkokeskustelu alkaa (2016) Tiedote 18.4.2016. Helsinki: Oikeusministeriö.
https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/osallistu-lapsenhuoltolain-uudistamiseen-verkkokeskustelu-alkaa. Viitattu 21.8.2018.

- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne (2017) Häpeän päivät, pelon yöt – Lapsuuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista. *Janus* 25(2), 127–143.
- Paajanen, Pirjo (2007) Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. *Perhebarometri 2007*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 30/2007.
- Parsons, Talcott (1951) *The Social System*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Payne, Malcom (2014) *Modern Social Work Theory*. Iso-Britannia: Palgrave Macmillan.
- Peltomäki, Pirjo (2014) Kotona asuvan ikäihmisen perheen hyvä vointi- Fenomenologishermeneuttinen tutkimus. *Acta Universitatis Tamperensis* 1957. Tampere: Tampere University Press.
- Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa (2010) Helsinki: Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 17/2010.
- Pirskanen, Henna & Eerola, Petteri (2018) Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 7–28.
- Pirskanen, Henna & Kallinen, Kati (2018) Jännitteisten vanhempi-lapsi suhteiden tunnesidokset. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 232–247.
- Pöllänen, Pirjo (2013) Hoivan rajat. Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja ylijäräinen perhehoiva. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D57/2013.
- Qvortrup, Jens, Corsaro, William A. & Honig, Michael-Sebastian (toim.) (2009) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. Iso-Britannia: Palgrave Macmillan.
- Ratkaisujen Suomi (2015) Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Ratkaisujen Suomi. Puolivälin tarkistus. (2017) Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2017–2019. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, Hallituksen julkaisusarja 5/2017.
- Realo, Anu & Allik, Juri (1999) A cross-cultural study of collectivism: A comparison of American, Estonian, and Russian Students. *The Journal of Social Psychology* 139(2), 133–142.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.
- Rinne, Jarmo (2011) Henkilökohtaistuva politiikka. Tutkimusmatkoja refleksiiviseen kansalaistoimintaan. Tampereen yliopisto: Tampere, *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1402.
- Rissanen, Antti, Kääriäinen, Aino, Rantala, Kati, Sarasoja, Laura & Aikio, Marjut (2017) Vuoroasumisen periaatteet ja sopiminen vanhempien ja viranomaisten käsityksinä. *Janus* 25(1), 38–56.
- Rotkirch, Anna (2007) Esipuhe. Teoksessa Pirjo Paajanen (toim.) *Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997*. *Perhebarometri 2007*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 30/2007.

- Salmons, Janet (2017) Getting to yes: Informed consent in qualitative social media research. Teoksessa Kandy Woodfield (toim.) *The Ethics of Online Research*. Iso-Britannia: Emerald Publishing Limited, 109–134.
- Santos, Henri C., Varnum, Michael E. & Grossmann, Igor (2017) Global Increases in Individualism. *Psychological Science* 28(9), 1228–1239.
<https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1177%2F0956797617700622>. Viitattu 30.8.2018.
- Sinkkonen, Jari (2004) Kiintymyssuhdeteoria–tutkimus löydöksistä käytännön sovelluksiin. *Duodecim* 120(15) 1866–73.
- Stenvall, Elina (2018) Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Tampere: Tampere University Press, *Acta Universitatis Tamperensis* 2407.
- Strandell, Harriet & Forsberg, Hannele (2005) Kohti kurinalaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. *Yhteiskuntapolitiikka* 70(6), 610–623.
- Suomen virallinen tilasto (2018) Perheet. Verkkojulkaisu. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus.
<http://www.stat.fi/til/perh/kas.html>. Viitattu 16.4.2018.
- Suoranta, Kirsti (2006) Onko veriside eri side? Individualistinen sukulaisuuspuhe ja sosiaalisten verkostojen dynamiikka lasten kanssa elävillä naispareilla. *Sosiologia* 43(1), 14–28.
- Tanskanen, Antti, Danielsbacka, Mirkka & Jokela, Markus (2010) Kenen lapsiin isovanhemmat investoivat? Isyyden epävarmuus ja hypoteesi varimmman sukulaisen suosimisesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(2), 121–130.
- Thornton, Arland (2009) Historical and Cross-Cultural Perspectives on Marriage. Teoksessa H. Elizabeth Peters & Claire M. Kamp Dush (toim.) *Marriage and Family. Perspectives and Complexities*. New York: Columbia University Press, 3–32.
- Tilastokeskus (2019) Käsitteet; Lapsiperhe. <https://www.stat.fi/meta/kas/lapsiperhe.html>. Viitattu 13.4.2019
- Timonen, Virpi & Doyle, Martha (2012) Grandparental agency after adult children's divorce. Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) *Contemporary grandparenting. Changing family relationships in global contexts*. Iso-Britannia: The Policy Press, University of Bristol, 159–180.
- Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2013) Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 48–64.
- Valtioneuvoston yleisistunto (2018). Päätösluettelo 20.6.2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki: Valtioneuvosto.
https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisio_nId=0900908f805be91a. Viitattu 13.9.2018.
- Vesala, Kari Mikko & Peura, Juuso (2007) Läheisten asiakassuhteiden luominen monialaisten maatilayrittäjien asenteissa. Teoksessa Kari Mikko Vesala & Teemu Rantanen (toim.) *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus, 111–134.
- Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu (2007) Laadullinen asennetutkimus: lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa Kari Mikko Vesala & Teemu Rantanen (toim.)

Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Helsinki: Gaudeamus, 11–62.

Virtanen, Aija (2011) Käsityksiä kansainvälisesti rekrytoitujen hoitajien ammatillisesta kielitaidosta ja sen kehittymisestä. Mediakeskusteluiden ja asiantuntijan haastattelun analyysia. Puhe ja kieli 31(4), 153–172

Värri, Veli-Matti (2004) Hyvä kasvatus- kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press 2000.

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Yin, Jung-Soo (2018) Revisiting Individualism-Collectivism. Journal of Intercultural Communication 7(47), 1–12.

<https://search-proquest-com.libproxy.tuni.fi/docview/2059071129?pq-origsite=summon>. Viitattu 13.9.2018.

Lait ja asetukset

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 16.8.1991

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta 62/1986 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lainmuuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 88/2018 vp.

HE 331/2010 vp

Kotikuntalaki 11.3.1994/201

Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 31.5.1991

Laki yleisestä asumistuesta 14.11.2014/938

Lapsenhuoltolaki 8.4.1983/361

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lastensuojelulaki 8.3.1983/683

Perhehoitolaki 20.3.2015/263

Perustuslaki 11.6.1999/731

SopS 59–60/1991

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Yleissopimus lapsen oikeuksista 31.5.1991/1129